Hymnologiske Meddelelser

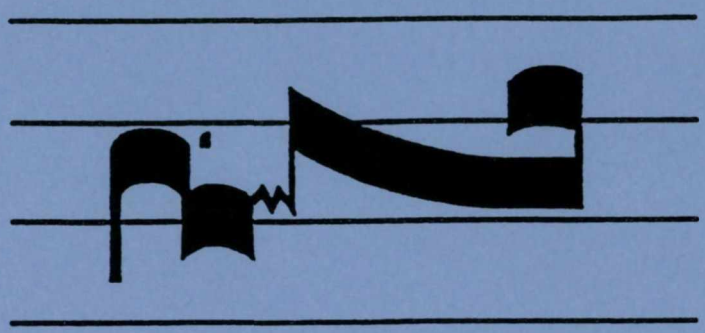

Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

27. årg. december 1998 nr. 4

Hymnologiske Meddelelser

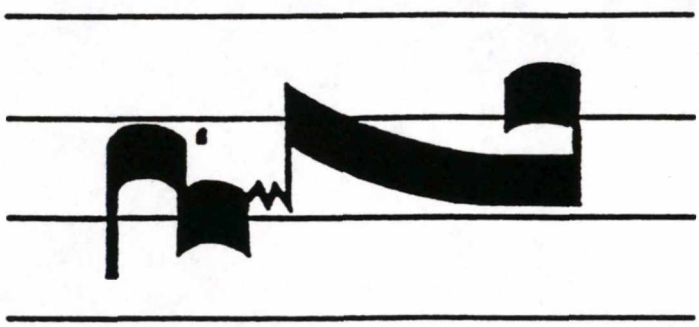

Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

27. årg. december 1998 nr. 4

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
27. årgang 1998 nr. 4

Indhold

Artikler

Vibeke Hammerum: Evangelisk-christelig Psalmebog af 1798 s. 165

Vidar Kristensen: Evangelisk-kristelig Psalmebog i norsk kontekst s. 183

Ove Paulsen: Og giv, vi altid tænke paa,/ Ved Dyd dit Velbehag at naae! s. 191

Peter Balslev-Clausen: Grundtvig og Evangelisk-kristelig Psalmebog (1798) s. 209

Birgitte Ebert: Melodierne til B.S. Ingemanns Høimesse-Psalmer s. 249

Forfatternes adresser s. 270

Årsoversigt s. 271

ISSN 0106 - 4940

VIBEKE HAMMERUM

Evangelisk-christelig Psalmebog af 1798

Et tilbageblik på et speciale

Denne artikel skrives, medens 200-året for Oplysningstidens danske salmeværk, Evangelisk-Christelig Psalmebog, går på hæld. Den vil for den den hymnologisk interesserede læser næppe bidrage med noget revolutionerende! Det hører vel til den teologiske og kulturhistoriske børnelærdom at vide, at i Oplysningstiden blev både gamle og nye salmer tilpasset tidens æstetik og apologetiske teologi. Og det er der skrevet mange udmærkede ting om i tidens løb. Men noget mangler der alligevel! De, der har forsket i sagen hæfter sig ved, *at* salmerne blev redigeret til ukendelighed, og de kan også så nogenlunde forklare *hvorfor.* Men når det så er sket, ånder forskerne lettet op og går hastigt videre til det restaureringsarbejde, der blev foretaget i løbet af det 19. århundrede. Der har sjældent været en reel vilje til at undersøge de problemstillinger, som kirken - ud over de teologiske - var konfronteret med i den anden halvdel af det 18. århundrede. Kun enkelte hymnologer som Anders Malling, Th. Borup Jensen og K.E. Bugge har forsøgt sig med en mere nuanceret og detaljeret fremstilling. Der har været generel enighed om at afskrive salmebogen som et underlødigt værk, og det er da rigtig nok, hvis man blot bedømmer salmebogen uden om dens historiske kontekst. Men det bliver historien om Evangelisk-Christelig Psalmeborg (herefter E) jo ikke mindre interessant af. Så måske kan denne artikel bidrage med det supplerende!

Siden 2. verdenskrig har der ikke været den store interesse for at gå den danske oplysningstids kirkelige bagland efter i sømmene. Når jeg alligevel gav mig til at undersøge forholdet i forbindelse med mit speciale på teologistudiet, skyldtes det, at jeg tidligere i forløbet var stødt på en " brik", som skulle vise sig at falde på plads i puslespillet omkring Evangelisk-Christelig Psalmebogs tågede redaktionshistorie.

Når Evangelisk-Christelig Psalmebog blev repræsentanten for en prunkløs poesi med en rationalistisk teologi, skyldes det ikke alene de dønninger, der skyllede ind over landet efter den franske revolution. Salmebogen er i sidste ende en reaktion på en langvarig utilfredshed med kirkegangen; ikke mindst på landet, hvor hoveriarbejdet og de dermed forbundne forhold forlængst havde sat sine spor. Klagemålene er legio, og jeg skal i denne forbindelse kun

Evangeliſk = kriſtelig

Pſalmebog,

til Brug

ved

Kirke- og Huus-Andagt.

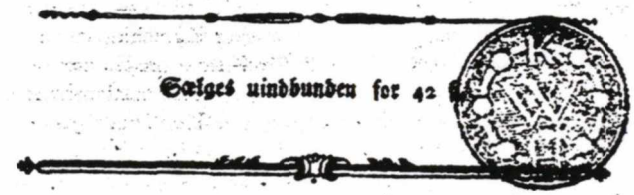

Kiøbenhavn, 1798.

Trykt udi det Kongel. Vaiſenhuſes Bogtrykkerie,
og paa dets Forlag,
af Carl Frid. Schubart.

nævne ét, fra Birkerød i 1773[1], hvor provst Discher ud over de gængse indsigelser over bøndernes "søndagsforretninger og markarbejde" hafcellerer over, at selv på det kongelige slot Hirschholm så man stort på dét med helligdag og kirkegang. For almuen blev udkommanderet til reparationsarbejder ved slottet om søndagen og til at yde assistance ved de jagter, som fandt sted i kirketiden!

Salmebogen er også et korrektiv til den kritik, som mange af landets præster havde over for det eksisterende salmegods. For når folk endelig kom i kirke, undgik de gerne den lange formesse med de lange forordnede salmer og stillede først, når der "blev ringet i prædikestol[2]". Eller også undlod de simpelthen at synge med, hvad adskillige skribenter i den "liturgiske fejde" i 1785 vidner om. Og salmebogen er naturligvis også et resultat af den teologi, der begynder at vinde indpas på Universitetet efter statspietismens ophør. Og den rummer implicit også et opgør med almuens overtro og hedenske festskikke. Og endelig er salmebogens formale et resultat af den sprogrensning, æstetik og borgerlige dannelsesideal, som Oplysningstiden førte med sig.

Revolution og repression

For den videre fremstilling forudsætter jeg, at læseren er bekendt med Oplysningstidens hovedstrømninger: naturvidenskabens fremmarch, samfunds- og toleranceideologien, fornuftsfilosofien og den begyndende kritiske læsning af Bibelen. Jeg forudsætter også, at hovedtrækkene og - personerne i periodens danske Universitets- og kirkeliv er bekendt.

En tilsvarende fortrolighed med den tyske oplysningstænker Christian Wolffs filosofi kan måske ikke forventes, men for det efterfølgende skal det understreges, at ikke mindst den wolffiske logik og metafysik fik stor opmærksomhed herhjemme, og den sneg sig ind ad universitetets bagdør under Christian d. Sjettes pietistiske regime i slutningen af 1730erne. Få år senere var en stor del af landets intelligenzia påvirket af Wolff (1679-1754), og inden

---

[1] Indberetning og betænkning vedr. Helligdagenes Vanhelligelse, 1773. Lands- og bispearkivet i København C.3)

[2] Forordnet i Kirke-Ritualet af 1685

Rosenstand-Goiske i 1754 som den første universitetsteolog bekendte sig til den wolffiske metode, havde lærerne på det soranske akademi for længst taget ham i sin tjeneste. Wolffs logik er først og fremmest kendetegnet ved "den tilstrækkelige grunds princip" og "modsigelsens grundsætning", og skal i øvrigt ikke omtales yderligere her. Men for teologerne blev Wolffianismen en ny tolkningsnøgle til Skriften, hvis sandheder den menneskelige fornuft nu selv kunne afgøre sig for. Det er min klare opfattelse, at dette paradigmeskifte dengang var lige så revolutionerende, som Rudolf Bultmanns eksegetiske metode blev det godt tohundrede år senere. At Wolff tilsyneladende var konverteret til katolicismen og efter eget udsagn påvirket af Thomas Akvin, kom næppe til de danske disciples kendskab.

Man bør først og fremmest undre sig over, at en salmesamling som E ikke så dagens lys før 1798, for ønsket om en reform af gudstjenesten og "gudstjenestelitteraturen" havde ulmet længe. Men både personlige og politiske forhold lagde hindringer i vejen for en realisering af reformtanker, og ikke mindst efter Struense-regimet holdt den konservative statssekretær Ove Guldberg både teologi og kirke i kort snor. Hans personlige forsøg på at tilgodese tidens krav med lempeligt fornyede salmer med salmebogen fra 1778 faldt som bekendt igennem med sit højstemte og polerede sprog. Salmerne var uden folkelig appel, og moderniseringen var ikke gennemgribende nok, mente kritikerne! Men censuren sørgede for at lægge låg på kritikken i en årrække.

Det var først efter Guldbergs fald i 1784 og den medfølgende trykkefrihed, at kravet om reformer højlydt blev drøftet i den nyvundne offentlighed, med Christian Bastholms "Forsøg til en Forbedret Plan i den udvortes Gudstjeneste" fra 1785 og den efterfølgende "liturgiske fejde[3]" som de kendteste katalysatorer.

Blandt kirkehistorikere er der normalt konsensus om, at Bastholms "Forsøg" var for radikalt for samtiden. Men hans betragtninger over salmeproblematikken fandt langt større klangbund i det kirkelige landskab, end historien har indrømmet ham. Det vidner adskillige forfattere i den liturgiske fejde om, og disse er i reglen blevet nedtonet til fordel for de "konservative" kritikere som Nordahl Brun og Otto Fabricius. Men de var ikke så ortodokse, som eftertiden

[3] Fejdens publikationer findes i Liturgica ed. B.W. Luxdorph 1785-86, Det kongelige Bibliotek

har gjort dem til. Deres indlæg i fejden viser, at heller ikke de udelukker nødvendigheden af fornyede salmer!

Det er et uomgængeligt faktum, at de to opkomlinge i dansk kirkeliv, biskop Balle og hofkonfessionarius Christian Bastholm i 1780erne kørte et professionelt kapløb. Bastholm foreslår en ny salmestruktur og Balle modsiger den. Men det var Bastholm, som havde medvind, og som fandt størst støtte hos den danske gejstlighed. Det var Bastholm, som var den velovervejede og taktiske, mens Balle var den henholdende og rådvilde.

Efter den liturgiske fejde øgedes presset på Balle for ny salmer, men forfængeligheden hindrede ham i åbenlyst at gøre indrømmelser over for Bastholm! Derfor var det også den generelle opfattelse, at han handlede for langsomt. Balle blev ligeledes presset fra anden side. Vajsenhuset lå inde med et stort oplag af GB, og det bad nu kancelliet om at få fremskyndet indførelsen af salmebogen i landsognene. Kancelliet bad Balle om en udtalelse; den kom da også i et hemmeligt "promemoria" i 1786[4], hvor Balle obstruerede Guldbergsalmebogens videre indførelse til fordel for en ny salmebog. Over for Kancelliet indrømmede Balle nu, at tiden var inde til nye og nybearbejdede salmer.

Kancelliet kom først Balle i møde i 1791, da han kunne nedsætte en kommission med en ny salmebog for øje. Men det blev hverken Balle eller Bastholm som kom til at tegne konturerne til det salmeværk, som skulle afløse Guldbergs stærkt kritiserede salmebog fra 1778. Hjælpen kom fra anden side, fra Henrich Ussing[5].

Henrich Ussing - mediator

Henrich Ussing (1743-1820) var kapellan i Ringsted, da han i årene fra 1786 til 1788 udarbejdede det seks bind store værk **Kirkeforfatningen i de kongelige danske Stater**, af hvilket det fjerde bind (om gudstjenesten) blev dediceret Balle og Bastholm. - Værket er på den ene side præget af sin samtid, men på den anden side rækker mange af de problem-stillinger, som Ussing fremlægger langt ind i det 20. århundrede! Over firs sider tager Ussing kirkesangen under behandling .

---

[4] Promemoria af 17. februar 1786. I Balles papirer, Rigsarkivet i København.

[5] Denne forbindelse er kun påpeget af kirkehistorikeren Ludvig Koch og Th. Borup Jensen

Når man har læst Ussings betænkning, ligger det lige for, at erklære ham for den egentlige leverandør af konceptet bag salmebogskommissionens arbejde. Ussings indlæg kan imidlertid ikke læses med fuldt udbytte uden kendskab til den liturgiske fejdes publikationer, hvorfra han henter mange eksempler. Og formelt kan Ussing tilslutte sig mange af Bastholms tanker, som i nogen grad deles af Balle efter 1786. Han er også enig med Bastholm i, at gudstjenesten skal tjene til "Guds Herliggørelse og Menneskets forbedring".

Ussing indleder med en redegørelse for sangens brug gennem historien, over den kirkelige sangs oprindelse i synagogen og går videre til den unge kirkes videreførelse af traditionen . Det er en fremstilling, der bestemt ikke er uden interesse for hymnologer! For Ussing er der ingen tvivl om, der skal synges ved gudstjenesterne, men han under sig " at saa mange af vore Kristne, - og det i vore dage, da Sang ellers er saa yndet i andre Selskaber? - kan med saa stor Koldsindighed forsømme; eller letsindig iagttage Synge-Øvelserne i vor Gudstieneste. Enten maae disse have store Feil, eller mange af vore Kristne maae selv have dem; og rimeligst er det noget af begge Dele". - Endvidere undrer Ussings sig over: " Hvorfor de Fornemme mere end Almuen? Thi denne har endnu, som vel er, megen Smag for Gudstienestens Sange. Sangen fortiener endogsaa, fremfor Bønnen, Navn af Gudstieneste, thi ved Bønner, og især ved Prækener, tiener Gud vist os langt mere, end vi tiene ham (p. 496 -97). - En oplysnings-.teologer kunne med andre ord godt fremhæve Ordets betydning!

En gennemgang af den danske salmesangs historie fører læseren fra den katolske Psalterium Mariæ (med "overtroisk" indhold), over Malmø-Sangbogen, Hans Tausens samling til Hans Tomsøn (Thomissøn), "paa den Tid een af de bedste Psalmebøger i hele den lutherske Kirke" frem til yndlingsaversionen; det værk som optager størstedelen af hans overvejelser om nye og forandrede salmer: Guldbergs salmebog (GB).

Mangler og forslag

Salmernes tre hovedmangler defineres således:

a) "Hvis Sangens indhold er stridende mod Skriften eller bekendt Sandhed; enten der skal synges det, som Skriften og Erfaringen siger tvert imod; eller at sangens Ord, udtryk og Vendinger kiendelig forleder Menneskene til falske Begreb om Gud og hans Vilje"". Han

underbygger den aktuelle problematik med eksempler fra GB. Forsynssalmernes tillid til Guds indgriben i nød og fare negeres af erfaringen, mener Ussing, der ikke har pro me aspektet inden for horisonten. Det er heller ikke tilfældet, når han b) ønsker følelses-neutrale salmer, som alle kirkegængere uanset sindstilstand kan tilslutte sig. Og c) endelig går salmesproget hen over hovedet på menigmand. Metaforerne og de "østerlandske" forblommede talemåder skal renses ud, da de er unyttige og uforståelige. Ussing tilføjer, at hvad kendskabet til bibelhistorien angår, ser det "mørkt, beg mørkt ud i de fleste syngende Kristnes Begreber"(p.525).Ussing viser sig her som en sand oplysningens mand, som vil have tekster i et jævnt og tydeligt dansk! De højt poetiske salmer har han som sådan intet imod, de skal blot forvises til de private andagtsbøger

Når Ussing og andre oplysningsteologer betoner ønsket om disse ydre kriterier, skyldes det ikke blot velmenende og pædagogiske intentioner. Salmeteksterne skal kunne tiltrædes af enhver kirkegænger, hvadenten de er stærke eller svage i troen, og uafhængigt af, hvor langt de er nået på "Omvendelsens Vei". Modsat vore dage har man på Ussings tid ikke kendt til begrebet "kasualmenighed", men en lignende problematik har naturligvis været til stede, når kirketugten fik drevet de obsternasige sognebørn til gudstjeneste. Bestræbelserne fra Ussings side går derfor i god luthersk ånd ud på, at undgå skellet mellem den synlige og usynlige kirke. Uluthersk er det imidlertid at overse den mulighed, at den enkelte kirkegænger netop kan være i en tilstand, der er modtagelig for de store ord. Denne overvejelse lå imidlertid uden for Ussings horisont og blev kun påpeget af enkelte af fejdens bidragydere.

Hvad angår salmernes funktion er Ussing på linje med Bastholm, når han gentagne gange lægger vægt på afvekslingen og engagementet hos menigheden. Derfor bør salmerne ikke have mere end seks til otte vers, endda færre, hvis stroferne er lange. Endvidere ønsker Ussing en vis frihed i salmevalget, så opmærksomheden ikke sløves (her sigtes på de fast forordnede salmer), men omvendt ville et fuldstændig frit salmevalg forvirre de mange, som ikke er i stand til at orientere sig i salmebøgerne.

For melodivalget sætter Ussing også tre kriterier:

Der skal være kongenialitet mellem tekst og melodi, melodien skal være i kirketone, og den må ikke stille for store sangtekniske krav. Ussing foreslår, at ny salmer skal læres ved

"syngeøvelser" uden for gudstjenesten (p.572). Interessant er Ussings indstilling til vekselsangen, som han (fejlagtigt) mener gik tabt under Reformationen. Over adskillige sider hylder han vekselsangens opbyggelige og engagerende kvaliteter, og Ussing fremhæver Poul Gerhards "Op alle som på jorden bor" - i original fatning! - som et egnet eksempel.

Ussing er dog ingen tempelstormer; han maner til besindighed og ser hellere, at de gamle salmer beholdes, frem for hovedløst at skrive nye i et sprog, som ingen forstår. Men, salmerne skal fornyes, "hvis de kiendelig skade den sande Kristendom" (p.515).

Resultatet - en analyse

I den efterfølgende analyse - i øvrigt et uddrag af mit speciale - har jeg vurderet dele af E indhold med et sideblik til Apostolicum (efter biskop Balles formular) og til hans katekismus, "Balle lærebog" fra 1791. Af pladshensyn følger jeg salmebogens praksis og undlader en strofisk opbygning. Salmebogskommisionens bearbejdelse af de enkelte salmer er ikke nærmere omtalt; i stedet henvises til Anders Mallings "Dansk Salme Historie".

Malling nævner, at man ikke kender kommissionens overvejelser om salmebogens inddeling. Den overordnede rubricering følger så nogenlunde den trinitariske bekendelse, og det menes, at Balle har konsulteret hertugdømmernes salmebog Allgemeines Gesangbuch fra 1781, hvor hans lærer J.A. Cramer lavede en lignende inddeling.

Troer du ....

Salmebogen indledes med fem lovsange om Guds væsen. - Kommissionens bearbejdelse af salmen over den nicænske bekendelse, Vi troe, vi alle troe paa Gud, er en indikator på tidens forhold til trinitetslæren: Faderen fremhæves, Sønnen nedtones og Helligånden tilsidesættes. Det er i realiteten arianisme! Det meget forandrede vers 2 indeholder stadig inkarnationslæren, men kommissionen har i forlegenhed valgt en eufemisme for opstandelsen.

Vi troe paa Sønnen Jesum Christ, Guds eenbaarne Søn, Vor Herre
paa Verdens Frelser, Jesum Christ, Herren til Gud Faders Ære.
Han er Menneske vorden, korsfaæst, død og lagt i Jorden;
Men han lever, vor Forsoner, hos Guds høire Haand han troner.
Derfraa han kommer vældelig. Naar han skal dømme Jorderig.

Paa Gud Fader, almægstigste

Dette afsnit er helliget lovprisningen af Guds egenskaber, som overvejende defineres i overensstemmelse med den wolffiske metafysik, som den fremstilles i "Vernünftige Danken über Gott" fra 1754. Her knyttes til den græske tradition, hvor gudsbilledet sættes på begreber. I "Lærebogen" henfører Balle disse guddommelige egenskaber til Bibelen med en række dicta probantia; skriftsteder, som nok kan understøtte disse prædikater, men som ikke udtrykker dem prægnant. Størstedelen af disse salmer er skåret over samme læst: Skabningens lovprisning af Guds skaberværk, som det ses af naturen.

De guddommelige prædikater er fordelt således:

Den uforanderlige	E 16-21	Se Wolff p. 664
Den alvidende	- 22-24	- - - 600
Den allestedsnærværende	- 25-26	
Den alvise	- 27-28	Se Wolff p. 637
Den algode	- 29-39	
Den alretfærdige	- 40	Se Wolff p. 669

Teksterne er så monotone, at de enkelte prædikater synes fordelt med rund hånd og uden nærmere overvejelse. I enkelte strofer er der imidlertid et forklaret udtryk som:

Du var, og er, og bliver ved: Dit væsen ikke Tid og Sted,
og ingen Grændse kiender. Dog er du Alle lige nær;
Ved dig jeg lever, røres, er, hver Skiebne du mig sender.
Lad mig stedse agte nøie, at dit Øie seer mit Hierte,
kiender al min Fryd og Smerte.

Dette paulinsk inspirerede udtryk er imidlertid også i overensstemmelse med Christian Wolffs filosofi. For Gud er "Alles, was möglich ist"; han er uendelig og dermed uden for tid og rum. Den rumslige "op-og-ned" dimension er da også opgivet i dette vers.

Himlens og Jordens Skaber .....

Skabelsen E 41 -54

Gud har skabt himmel og jord, mennesket og alt levende. Derom er der ingen tvivl i følge E. Skaberordet optræder i tre salmer (50-1,51-1 og 52-1), der nævner Guds "Almagts-bliv". Teksterne afspejler ikke umiddelbart det kopernikanske verdensbillede, hvad nok kunne forventes. Troper som den op- og nedgående sol og den blå himmelhvælving hører alt andet lige til i det jødiske og ptolemæiske verdensbillede. Men i "Lærebogen" omtaler Balle i en passus universets solsystemer og nævner muligheden af, at jorden ikke er den eneste beboede klode (p..3.anm.).- Helt forgæves leder man heller ikke efter spor af naturvidenskaben i salmebogen; i E 43-2 er der tegn på astronomisk og kosmologisk indsigt:

Hist fra Himlens fjerne Blaa Tusindsviis de Stierner straale;
Alle hver sin Bane gaae, hvo kan dem hvo Banen Maale?
Du, o Gud, fremkaldte dem, Du bød dem at straale frem,
O! I rummet, hvor de glimte, Verdners tusinder vi skimte.

Et andet tidstypisk element er den harmoniske verdensorden med en reminiscens af Leibnitz' og Wolffs mekaniske forklaring:

Din Kraft har dannet Jorden og Himlens hvalte Blaae;
og alt i herlig Orden maa uforstyrret gaae.
Jeg kan i Stort og Smaat den samme Kraft fornemme,
Jeg henrykt maa istemme: Alt, alt er saare godt.

Gud bevidnes af det skabte (E 46 og 47) og mennesket kendes på sin (intakte) gudbilledlighed (E 53-2). Hvad bedre er: Gud har givet mennesket en fornuftig sjæl:

Din godhed, Gud! Saa synlig er paa denne skiønne Klode;
Men allermeest os mennesker velsigner Du, Algode!
Os Du begavede saa vel, Du gav os en fornuftig Siel.
Dig ske Lov, Pris og Ære.

Holdepunktet i dette afsnit er første skabelsesberetning. Trods det taknemmelige forlæg udviser teksterne ingen poetisk originalitet, og de ligner i bedste fald en tynd parafrase over Brorsons "Op al den ting"/SL 104. Man kan spørge, om det også var nødvendigt at bearbejde netop denne salme, da billedsproget er umiddelbart tilgængeligt.

Forsynet (55-111)

Henrich Ussing tog i Kirkeforfatningen afstand fra de gamle salmedigteres voldsomme tillidserklæringer til Gud og krævede udsagn, som ikke lovede for meget!. Dette krav blev kun delvis efterkommet i teksterne. Der er en del modererede vendinger, som udsiger, at Gud ville omdanne alle trængsler til "held", men der er også temaer som tillid til Gud i sorg og trøst og død. Der er megen omremsning og lovprisning af Gud som Skaber, Opretholder og Beskytter, og i det stykke kan salmebogen helt tilslutte sig Luthers forklaring om, at Gud er den, " hvoraf man venter sig alt godt, og som man tager sin tilflugt til i al nød". Især i trøstesalmerne bliver refleksionen dybere og enkelte steder er der genklange af de ældre salmers sprog. I den kristologisk farvede E 63 får deisterne, som ikke anerkendte dogmet om Guds åbenbaring i Kristus et ord med på vejen:

Verdens Daarer sige vel, Gud ei Støvet agter!
Jeg, med Ro og Haab i Siel, Verdens Spot foragter
Skulde Gud ei agte mig? Hvi fik jeg da Livet?
Hvi har han saa rundelig idel godt mig givet?

Forløsningen ved Jesum (112-135)

Disse salmer er hovedsagelig en række lovsalmer om Jesu forsonergerning, hans præstelige embede. Et gennemgående tema er en subjektiv forsoningslære med moraliserende aspekt, fremstillet i sentimental stil. Betegnelserne "forsoner", "forløser" og "frelser" bruges i flæng. Fra dette afsnit skal nævnes E 113 om frelseshistorien og bearbejdelsen af Kingo's "Lov og tak og evig ære" i E 119, som trods det svækkede udtryk er genkendelig.

..Hans eenbaarne Søn Vor Herre, som er undfangen af den dend hellig Aand; Jomfru Maria

Afsnittet om Jesu fødsel (E 136-43) er salmebogens mest afmytologiserede. Der er intet spor af de gammeltestamentlige profetier, der er ingen engle, ingen Bethlehemsstjerne og intet af legendestofet. Jomfrufødslen bliver - lige som bebudelsen - slet ikke nævnt. Salmebogskommissionen har ikke ønsket at nære den folkelige overtro ved at benytte legendestoffet. Det lille antal fødselssalmer viser samtidig, at julen endnu ikke havde den store plads i kirkeåret. Om inkarnationen er der meget lidt: Kun i fire tilfælde bruges ordet "føde", ellers er det foretrukne udtryk, at Jesus "steg ned " eller "kom", og således slap man uden om den prekære jomfrufødsel. Der banes vej for en doketisk kristologi, der dog veksler med en ebjonitisk i de øvrige dele af salmebogen. Men betydningen af Jesu "komme" er nogenlunde intakt, som i E 137-2:" ved dig os himlen åbnet er".

.. Piint under Pontio Pilato, korsfæstet; død; og begraven, nedfor til helvede(144 -164)

Afdelingen med passionssalmer er karakteriseret af den manglende passion. Formelt er broderparten af denne gruppe dogmatisk korrekte; stærkest udtrykt i E 152 "Korsets død min Jesus døde", men selve lidelseshistorien ignoreres, med en enkelt undtagelse i bearbejdelsen af "Jesu, dine dybe vunder". Hvor Kingos passionssalmer inddrager den syngende i de historiske begivenheder, bliver passionen i Oplysningstidens digtning til et kultiveret tableau, som beskues med en forrædderisk tåre i øjet:

Jesu! Din dybe Vunder jeg veemodig tænker paa,
og min rørte Siel begrunder, hvi du vilde lide saa,
Ak! Du led jo Alt for mig! Aldrig vil jeg glemme dig
Dig, som bar min Syndebrøde, da du gik din Død imøde

Denne gendigtning af Arctander (E 149) får i sit pro me-aspekt en moraliserende drejning. Sonedøden tages ikke rigtig alvorligt og svækkes til et billede på en "kraftoverførsel". Jesus opfattes som et forbillede og ikke som et led i Guds frelsesplan.

Et kuriosum er den lille cyklus E 157-164 om Jesu syv ord på korset, formet efter Kingos "Gak under Jesu Kors at staa", som fik sin egen bearbejdelse i E 165. Som i forlægget er der

tilstræbt et korsord efterfulgt af en reflektion. Korsordet mangler midlertid i to af disse småsalmer, der kun har reflektionen.. Forklaringen er muligvis, at kommissionen fandt det andet og tredie korsord for kryptisk til salmebogens brugere.

.. *Opstoed tredie Dag fra de døde (165-179).*

Henrich Ussing ønskede vekselsang og fik det i Claus Pavels højtidelige jubel over opstandelsesbudskabet (E 165); et tema, der omfattes med mere engagement end lidelseshistorien. Det er imidlertid karakteristisk for E's opstandelsesalmer, at Jesus er opstanden og ikke oprejst. Her er jeg muligvis ude i teologisk pindehuggeri, men når E opfatter korsdøden som frivillig, kan opstandelsen også opfattes som en frivillig handling uden om frelsesplanen. Et andet særpræg er overbevisningen om - og altså ikke troen på - den historiske opstandelse, som vi også møder i mange af Oplysningstidens prædikener.

opfoer til Himmel (180-186)

Disse seks salmer ligger indholdsmæssigt i forlængelse af påskesalmerne. Temaet indbyder til lovsang og jubel over den opstandne, som er gået i forvejen for at berede den himmelske bolig til menigheden.

sidder hos Gud Fader Almægtigste høire Haand (187 - 193) .

Her er heller ingen tøven! Lovsangen kan frit udfolde sig i hyldest til kirkens herre og beskytter mod religionsspotterne, mod hvem der polemiseres i E 187, 189-2, 190-3 og 193. I dette afsnit bemærkes E 189, Henrik Kampmanns "Gud har fra evighed", som med det korrigerede fjerde vers blev optaget i den nuværende salmebogs nr. 222. E 190 er den i kirkehistoriske fremstillinger så ofte udskældte bearbejdelse af Luthers "Vor Gud han er så fast en borg". Luthers sprog var alt for voldsomt og upoleret for det. 18. århundrede, og omstændighederne taget i betragtning må E-udgaven siges at være bedre end sit rygte.

derfra han skal igienkomme at dømme Levende og Døde

. Se under afsnittet Døden, opstandelsen og dommen

Tror du paa den hellig Aand (194-201):

Guds Aand og Ord fik en svag afdeling med seks sange om Jesu Ord og to om Helligånden. Helligåndstemaet dukker dog op andre steder i salmebogen. Visheden om Jesu forkyndelse var afsvækket; et forhold, der hænger sammen med den usikre kristologi. Helligåndens virke blev erstattet af den menneskelige fornuft; en opfattelse, der er i overensstemmelse med Johann Ernestis eksegese. Åndsbegrebet er generelt reduceret til en "hjertestyrkning" eller kraftoverførsel til den svage sjæl; en opfattelse, der i øvrigt falder i tråd med den katolske lære om den indgydte nåde. Et enkelt lys i mørket er tredie vers i E 200, "O hellig Aand, vor Bistand vær" (af Claus Frimann)

Saa gennem livet led os frem, Du himmelske ledsager!
Før os til Salighedens Hiem! Der endes alle plager.
Forklarede vi der skal se, hvad der laa skjult i Mørke;
og Sielen der, blandt Englehær sig fryder i sin styrke.-

I E 235 findes bearbejdelsen af "Nu bede vi den Helligånd", som burde være i dette afsnit. Det er mærkværdigt, at salmebogskommissionen ikke har anbragt denne fast forordnede epistelsalme på rette sted. Et blik i indholdsfortegnelsen viser endvidere - og helt i *tidens ånd,* at Pinsen slet ikke er nævnt i salmebogen!

Der er intet om menighedens samfund, og kun lidt om kirkens bevarelse i reformations-salmerne. Det er paradoksalt, at man i en kirkesalmebog kun nævner kirken perifert, men sagen har antagelig været, at Bibelen ikke bevidner den, og at al tale om helligåndens virke i kirken har været absurd. Kommissionen har måske givet efter for den eskalerende kritik af kirken som institution og frelsesanstalt. I forordet til 2. prøvehæfte fra 1795 udtrykte Balle sin pessimisme angående kristendommens fremtid.

Om kristendommen uden for murene er der følgende afsnit:

Sand Christendom (227 - 259)

Dette kapitel drejer sig i hovedsagen om de temaer, vi i nutidens salmebog kalder "troens

lydighed og Kristi efterfølgelse". Det afspejler en problematik, som siden har vist sig ikke at være forbeholdt Oplysningstidens teologi: Kristendom (næsten) uden Kristus. Størstedelen af disse tekster er trivielle i deres opsummerende bønner til Gud Fader (!) og i anden række til Jesus eller Ånden. Der bedes om held (velsignelse), kraft og styrke til den svage sjæl om at modstå fristelserne på livets vej, så man efterligner Kristus og derved gør sig fortjent til saligheden. Der er et prægnant meritum-aspekt i denne del, og man leder forgæves efter noget om retfærdiggørelse af tro. I E 252, angivelig af Edvard Storm, har enkelte stilistiske Kingo-konnotationer fået lov at passere:

Mit borgerskab i Himlen er, maaske det Øieblik er nær,
som derhen mig skal føre, da skal min Siel opsvinge sig
fra Støv og vorde Engle lig, og Engles Gierning gøre.
Hielp, at jeg være maa bered, ved Gudsfrygt og ved Hellighed
Dit kald med Fryd at Høre!

Kærlighed og Tillid til Gud (285 - 324)

Tematisk set kunne mange af disse salmer have stået i forsynsdelen. Men her har kommissionen fulgt den wolffiske morallæres udfoldelse af det dobbelte kærlighedsbud, som er forankret i den naturlige lov. Her finder man sjælesørgeriske salmer om udholdenhed i sorg og lidelse. Faderbetegnelsen er det gennemgående gudsprædikat, og det er formålsløst at lede efter den gammeltestamentlige, straffende Gud. Men der er dog spor af et numinøst gudsforhold i E 310 og E 324.

Kærlighed til os selv og vor Næste(325 - 353)

I følge Balles lærebog er mennesket pligtig til at bære omsorg for sjælens lyksalighed og for legemets sande gavn. Det første indebærer, at forstanden oplyses ved "nyttig kundskab" om Guds vilje og råd, samt at viljen ikke lader sig styre af den onde tilbøjelighed. Den legemlige velfærd er betinget af mådehold i alle livets forhold. Balle siger med sin omstændelige forklaring i lærebogen (p. 69ff), at det drejer sig om at have en god samvittighed og at være tilfreds med livets kår. Og salmebogen samtykker! Lediggang og dovenskab er roden til alt ondt (E 331), ligeså gerrighed og bedrageri (332 hhv. 333) kiv og ufred (335, 336) og

dømmesyge (340). I salmerne 328 og i nedenstående vers af 329 af Claus Frimann møder vi pludselig retfærdiggørelse af tro:

Lær mig, o Gud! Med ydmyghed at følge i min Forløsers fjed,
At aldrig af mit Sind det gaaer, fra hvem jeg alting, alting faaer!
Ak! Af mig selv jeg intet er. O Gud, mig Synder nådig vær!

Næstekærlighedsbuddet er i væsentlig grad funderet i den universalistiske gyldne regel, og med henvisning til fortællingen om den barmhjertige samaritaner slår Balle i lærebogen fast, at "Næsten" er ethvert menneske uanset race, tro, rang, stand eller personlig relation. Saa vidt strækker salmebogen sig ikke i dens etiske fordring. Fjendekærlighedsmotivet derimod ofres mange strofer.

Døden, Opstandelsen og dommen(400 - 430)

Det er bemærkelsesværdigt, at salmebogskommissionen har valgt at placere kapitlet om "lyksalighed efter døden" (salmerne 200 - 226) før dette afsnit. Der er visse materiale sammenfald i de to grupperinger, og spørgsmålet er, om lyksalighedslærens fremskudte plads er en indrømmelse til tidens kritik af kristendommen, Et gennemsyn viser imidlertid, at dette afsnit både poetisk og indholdsmæssigt fremstår mere differentieret og engageret end mange af salmebogens øvrige kapitler. Der er arbejdet mere med detaljerne, for her kan fornuften konstatere døden som et uomgængeligt faktum, som ikke behøver de store forlegenheds-konstruktioner. Et almenmenneskeligt vilkår trænger sig på, som ikke kan affejes med en samling stereotype fraser. Determinismen er en gennemgående faktor; det gentages, at Gud til forskel fra mennesket kender dagen og timen, og at mennesket må komme overens med sin skæbne. I en salme af Johan Nordahl Brun (E 426-2) beskrives døden undtagelsesvis som "Syndens sold", men ellers er den "naturens store lov", "naturens krav", lige som der afspejles en vis realisme i E 407:

Vaagner, førend Døden kalder os uforventet Stund!
Een døer af Sygdom, Een af Alder,
Een døer saa mangen ung og sund!
Sin sidste Time ingen veed. Vel den, som altid er bered!

I denne afdeling har kommissionen medtaget enkelte salmer, som overskrider de foreskrevne otte vers, som gendigtningen af "Herre Jesus Christ, sand Menneske og Gud (E 412) og Henrik Pontoppidans "Min og alles Gud og Fader" (E 421). Også en acceptabel gendigtning af Kingos Far Verden, far Vel i E 429 skal nævnes. Over de 31 tekster møder man betoningen af det dennesidige liv i en grad, som næsten overhaler den senere eksistensteologi inden om. Alt efter smag og overbevisning kan der vælges salmer om den udødelige sjæl, salmer, som er uafklarede om efterlivet, en blandingsform eller de teologisk korrekte om kødets opstandelse. Dogmet om dommen er ikke udeladt, men forekommer først og fremmest i de tekster, som handler om opstandelsen.

Sakramentssalmerne (388 - 399)

Sakramentssalmerne er stærkt beskåret og dåbssalmerne fik den værste medfart. Den mystiske dimension er stærkt nedtonet, ikke mindst i nadversalmerne. Endnu var barnedåben påbudt i henhold til Danske Lov og fandt rutinemæssigt sted under højmessen, hvis ikke barnet forinden - efter sædvanen på landet - blev hjemmedøbt med efterfølgende fremstilling. I salmebogen fik dåben med fire én-strofede og én to-strofet tekst ikke megen opmærksomhed. De tidligere salmebøger havde også kun få dåbssalmer (vi er stadig *præ* Grundtvig) , men de adskilte sig kvalitativt fra dem, som blev Oplysningstiden til del. Kommissionen fandt ikke engang anledning til at bearbejde hævdvundne dåbssalmer som "Enhver som tror og bliver døbt" og "Christus kom selv til Jordans Flod". I lærebogen skriver Balle om dåben i generelle vendinger og nævner kun barnedåben kort. Det andet vers af den trinitariske E 390 har muligvis inspireret dåbsmotivet hos Grundtvig:

Gud! Du fra vor første Stund signer os så mangelund,
Du os holder i din Favn, kalder os med Børnenavn
leder os saa faderlig, skienker os dit Himmerrig,
Gud! Vor Gud! Vi prise dig! (forlæg og forfatter ukendt. Jvfr. DDS 376, 7)

Salmebogen slutter med en række tids- og lejlighedssalmer af både ældre og yngre oprindelse. Herfra skal især nævnes E 467, Kampmanns "Se, Marken taber nu sin Pragt", som skulle have inspireret Grundtvig til "Nu falmer skoven trindt om land". Også her findes en række salmer af Claus Frimann, den norske salmedigter, som med både originalsalmer og bearbejdelser blev den største bidragyder til Evangelisk-Christelig Psalmebog.

Afsluttende kommentar ..

Der kunne siges meget mere om Evangelisk-Christelig Psalmebog end pladsen tillader, ligesom Oplysningsteologien generelt var langt mere nuanceret og havde en mere vidtrækkende indflydelse, end de historiske fremstillinger bryder sig om at indrømme. Både kirkehistorikere, dogmatikere og eksegeter kan i dag gå oplysningsteologerne efter med en tættekam og konstatere, at der - stadig - ikke er noget nyt under solen.

Bearbejdelsen af de gamle salmer var dengang både nødvendig og indiskutabel. Udviklingen havde gennem adskillige årtier betinget en distancering til den lutherske ortodoksi og til tidligere tiders poetiske og sproglige udtryk. Og hvad teologien angik, havde man endnu ikke fundet en metode til at komme omkring modenitetsproblemet. Det er mere iøjnefaldende, at kommissionen ofte gik hårdt til værks mod det nye salmestof, som allerede afspejlede den rationalistiske teologi. Her bar 1790ernes tiltagende kritik af kirke og kristendom uden tvivl det sidste ved til bålet.

Det var vist Grundtvig, som sagde, at Evangelisk-Christelig Psalmebog hverken var videre evangelisk eller kristelig. Det er en sandhed med modifikationer, for alle lærepunkter dukker op i mere eller mindre afsvækket form. Men semipelagianismen lurer omkring alle hjørner, og anderledes kunne det ikke være dengang. Grundtvigs udfald mod E er velkendt fra diverse krønniker, men efter at trawlet hele salmebogen igennem, sidder jeg tilbage med en begrundet mistanke om, at den har givet Grundtvig inspiration mere end én gang. Også Grundtvig tog sig den frihed at sige ét og gøre noget andet!

Efter at have tilbagelagt adskillige tusinde sider litteratur om Oplysningstiden nåede jeg frem til, at jeg ikke kan deltage i den hellige forargelse over Evangelisk-Christelig Psalmebog. De gamle teologiske karle var under et voldsomt pres, og vi bør være taknemmelige over, at det ikke gik værre, end det gik! Nu er vi så ikke længere modernister, men postmodernister. Men der er problemstillinger omkring teologi, kirke og kirkelighed, som endnu ikke har fundet en afklaring. Det vidner de standende debatter mere end rigeligt om!

♫

VIDAR KRISTENSEN

Evangelisk-kristelig Psalmebog i norsk kontekst

De norske dikterne

Blant de «aandelige Digtere» som biskop Balle fikk med seg da arbeidet med «Evangelisk-kristelig Psalmebog» begynte i 1790, var nordmannen Edvard Storm. Han underviste ved Efterslægtsselskabets skole i København, hvor han blant annet hadde Adam Oehlenschläger som elev. Han bidrog sannsynligvis til at flere av datidens nye norske diktere ble representert i salmeboka:

Claus Frimann (1746–1829)	61 salmer
Edvard Storm (1749–1794)	16 salmer
Johan Nordahl Brun 1745–1816)	7 salmer
Claus Pavels (1769–1822)	7 salmer
Jens Zetlitz (1761–1821)	4 salmer

Disse fem dikterne stod bak 17% av alle salmene i «Evangelisk-kristelig», i det minste hadde de skrevet første versjon av salmene. Så sterk norsk representasjon hadde ingen dansk-norsk kirkesalmebok hatt tidligere. Bare to eldre norske salmer ble tatt med i den nye boka.

Av de 95 nye norske salmene i «Evangelisk-kristelig» er det bare fem som i dag er med i «Norsk Salmebok» (1985) i en eller annen form: 2 av Frimann, 2 av Brun og 1 av Zetlitz. Resten er ikke i bruk lenger.

Innføringen i Norge

Evangelisk-kristelig Psalmebog ble ikke innført ved kongelig påbud verken i Danmark eller Norge. Dermot sirkulerte det blant prestene et skriv fra kaselliet, hvor det ble uttrykt ønske om at boka «ved Lærernes fornuftige Forestilling strax eller efterhaanden maatte blive indført i Menighedene, uten at man dog vilde paalegge det som Pligt, eller lade den autorisere ved udtrykkelig Kongebud.»

Akkurat som boka møtte motstand i Jylland, møtte den også motstand i Norge. De fleste steder ville en ikke la Kingos salmebok vike plassen uten kamp. Likevel var det noen menigheter som tok den nye boka i bruk. Mo prestegjeld i Vest-Telemark var først ute i året 1800. Så fulgte stadig flere, og boka hadde sin sterkeste utbredelsesperiode i årene fram til 1820, men helt fram til 1840 var det menigheter som gikk over til Evangelisk-kristelig Psalmebog.

Det var i første rekke prestene som var påvirket av rasjonalismen, som var ivrige etter å ta den nye boka i bruk. Men i mange av menighetene satte lekfolket seg til motverge da de så hva boka inneholdt. Salmehistorikeren J.N. Skaar har fortalt om hva som skjedde da boka skulle innføres i Vågå i Gudbrandsdalen i 1807:

«Den nye Salmebog skulde jo kunne bruges ved den offentlige Gudstjeneste, naar Pluraliteten av Menigheden var enig deri. Men at finde denne pluralitet havde man nok i Vaage taget det meget let.»

Om presten var fornøyd med salmeboka, var ikke lekfolket det. Under gudstjenestene sang klokkeren, men menigheten forholdt seg taus. I november 1807 sendte 20–30 menn inn en søknad til stiftsdireksjonen om at boka måtte avskaffes. Dette ble avslått. Året etter valgte lekfolket en delegasjon som oppsøkte sognepresten om saken, men han var svært lite

imøtekommende. Dermed tok menigheten saken i egne hender. De valgte lærerne i bygda til å lede sangen i gudstjenesten.

Skaar forteller at neste søndag begynte klokkeren som vanlig å synge etter den nye salmeboka. «Men lærerne, som havde taget Plads nede i kirken, istemte den til Dagen hørende Salme i Kingos, og hele Menigheden stemte i med. Det var ikke raadeligt for Klokkeren at gaa imod en saa stærk Strøm. Han gav efter og ledede Sangen af den gamle Salme, som Menigheden havde paabegyndt. Den Dag blev der ikke gjort noget yderligere Forsøk paa at lægge de nye Salmer på Vaage Menigheds Læber og, som det lader til, heller ikke senere.»

Det er tydelig at sivile ulydighetsaksjoner ikke er noe som først kom til i det tjuende århundre!

Et myndig lekfolk

«Evangelisk-kristelig Psalmebok» hadde i virkeligheten ingen mulighet til å nå dypt inn i norske menigheter. Rasjonalismen kom til Norge noen år for seint til det. Den pietistisk fargede lekmannsbevegelsen med Hans Nielsen Hauge (1771–1824) som forgrunnsfigur, hadde fått et forsprang på den nye tenkemåten. Rasjonalismen fikk bryne seg på et lekfolk som var seg sin kristentro bevisst, og som ikke ville vite noe av den nye kristendomstolkningen. Menigheten i Vågå var ikke alene om å protestere aktivt.

Et par forsøk ble gjort med å komplettere salmeutvalget i «Evangelisk-kristelig». Det ble utarbeidet to tilleggshefter som ble ble tatt i bruk lokalt. Det mest kjente er «Tillegg til den evangelisk-christelige Psalmebog, besørget av en Menighetds-Committee i Christiania» (1853). Det inneholdt 107 salmer, og ble godkjent til bruk ved gudstjenestene i Vor Frelsers Menighed.

I Skien utarbeidet sokneprest G.A. Lammers et annet tillegg: «80 ældre og nyere Psalmer ... udgivne som Tillæg til den evangelisk christelige Psamebog» (1849).

Utbredelsen av boka

I 1855 utarbeidet M.B. Landstad en oversikt over utbredelsen av de ulike salmebøkene i Norge. På den tiden hadde antakelig Evangelisk-kristelig Psalmebog sin største utbredelse i landet noen gang. Den var da i bruk i litt under en tredel av menighetene. Oversikten er splittet opp på hvert av de fem bispedømmene:

Christiania og Hamar Stift:	109 sogn (36% av sognene)
Christiansand Stift:	41 sogn (41% av sognene)
Bergen Stift:	0 sogn (0% av sognene)
Throndhjem Stift:	67 sogn (48% av sognene)
Tromsø Stift:	43 sogn (50% av sognene)
Alt i alt i Norge:	260 sogn (30% av sognene)

Det er interessant å spørre om hva som gjorde at boka overhodet ikke ble tatt i bruk i Bergen stift. Landstad kommenterer dette i oversikten sin: «Det er mærkeligt, at i hele Bergens Stift, hvor Kingos Sbg. bruges i 146, Guldbergs i 35 kirker, er den evangelisk-kristelige Sbg. ganske ubekjendt, medens i Trondhjems Stift det samme er Tilfældet med Guldbergs. Man har der, naar Forandring er skeet, taget Skridtet fuldt ud, og vel saa det. Men mod et saadant sørgeligt Skridt stod i Bergens Stift den gamle ærverdige Biskop Johan Nordal Brun indtil 1816, altså i den værste tid, som en veldig Stopper. Takket være han i sin Grav!»

I løpet av 1870-årene ble «Evangelisk-kristelig Psalmebok» skiftet ut med «M.B. Landstads Kirkesalmebok» (1869) eller Andreas Hauges «Psalmebog for Kirke og Hus» (1873) i så godt som samtlige menigheter. De åtte siste menighetene på Østlandet kvittet seg med boka i 1876.

En oversikt fra 1904 viser at «M.B. Landstads Kirkesalmebok» (1869) da var i bruk i 90% av alle norske menigheter, og «Evangelisk-kristelig» var helt ute av bruk.

Teologisk innhold

Når «Evangelisk-kristelig Psalmebog» ikke fikk sterkere gjennomslag i Norge, skyldes det utvilsomt den telogiske profilen boka hadde. Salmene er preget av opplysningstidens og rasjonalismens teologi. Kommisjonen var svært nøye med at alt som ble tatt inn i salmeboka, skulle gi uttrykk for tidens ånd. Derfor er det både mulig og riktig og gi en samlet teologisk oversikt over salmene. Det er vel knapt noen annen salmebok i Norden som har vært så kraftig redigert av opphavsmennene, og det sier ikke lite!

Den følgende gjennomgangen av noen teologiske momenter i salmeboka, gjør det lett å skjønne at den møtte motstand blant lekfolk i Norge.

Gudsbildet

Gud er alle tings opphav og skaper. Han er uendelig stor og er nærværende alle steder. Han åpenbarer seg først og fremst i naturen – i lyn, torden, bølger og storm, men også i blomster og gress:

> Vor Gud er evig, viis og stor,
> Og mægtig uden Lige!
> Saa vidner Himmel, Hav og Jord,
> og al Naturens Rige.
> Ja, hver en Røst i Mark og Skov,
> I Hav og Luft, hans storheds Lov
> Høitidelig bebuder. (14)

Gud er kjærlighet, og bare kjærlighet. Han elsker alt han har skapt, og vrede finnes ikke hos ham. Det er typisk for salmeboka at et av de mest anvendte uttrykkene er «Gud vil ingen synders død», mens Guds dom over synden knapt nok er nevnt i en eneste salme:

> Vel jeg finder Modgangs Dage
> Tunge for mitt Kiød og Blod;
> Aldrig vil jeg dog forsage:
> Thi jeg veed min Gud er god.
> Han, hvis Bud er Kierlighed,
> Ei af Hevn og Harme veed;
> Han kun minder mig, som Fader,
> Naar jeg Dydens Vei forlader. (83)

Guds nåde

Nåden viser seg på to måter. For det første gjennom Guds omsorg for mennesket; han har gitt det livet, og nå oppholder han det med hus, mat og klær. For det andre har Gud i Kristus gitt oss et forbilde til å leve dydig og til å holde budene. Det fører til at *nådetiden* blir forstått som de anledninger mennesket har til å praktisere dyden. Nåde forstått som syndstilgivelse, har en yttrerst perifer plass i salmene:

> Giv, jeg meer og meer erkiender
> Alt det gode, du mig sender,
> Huuslye, Føde, Klædebon!

Uden ende er din Naade,
Mig til Siels og Legems Baade;
Altid aaben er din Haand. (474)

Hielp mig værdig at anvende
Naadens dyrebare Tid!
Ingen Dag lad gaae til Ende,
Som jeg nytter jo med Flid!
Hielp mig at jeg stedse maa
Frem i Dyd og Gudsfrykt gaae! (430)

Kristus
Jesus framstår først og fremst som «Dydens milde Lærer» (132). Ved sitt liv i fullkommen lydighet, og ved sin selvoppofrende død, har han vist oss hvordan vi kan tekkes Gud, slik at vi til sist kan nå fram til frelsen:

Til Himlen, Frelser! du opfoer,
Der troner du blant Engels Chor,
Dog Adams Slægt du signer.
O styrk meg, du som gik til Gud,
At fro jeg lyder dine Bud,
Din Vandel efterligner.
Held mig! Held mig!
Hist jeg svage Da skal smage
Himlens Glæder
Gjennem alle Evigheder! (186)

Det blir sunget om Jesu guddommelighet, om preeksistensen og inkarnasjonen. Det ser med andre ord ikke ut til at disse elementene i kristologien har representert noe problem for opplysningstidas tankegang:

Førend Verdens Grund blev lagt
Var du det i det Høie ...
Men du kom, Høilovede!
Ned til os paa Jorden:
Menneske af Menneske
Du for oss er vorden. (142)

Det jubles over oppstandelsen. Det at Jesus overvant døden, har åpnet en vei inn til det evige livet for menneskene. Men de må selv arbeide seg fram mot inngangen ved sitt eget dydige liv. Først ved døden slipper de inn. Det sies så godt som ingen ting om at Jesu død skjedde til soning for menneskers synder, og at hans oppstandelse gjorde at mennesker kan stå rettferdige for Gud.

Det er ganske typisk for Evangelisk-Kristelig Psalmeboks teologi at de to følgende versene kommer etter hverandre i samme salme:

Ja! du lever, Jesus Krist!
Du er Dødens Overvinder;
Og mit store Haab er vist,

At hos dig jeg Livet finder.
Du er Hoved, Lemmer vi;
Lever du, saa lever vi.

Jesus Herre! hjælp mig nu,
Ret det glade Haab at agte;
Hjælp at jeg af ganske Hu
Efter Kristendyd maa tragte.
Rolig sover jeg da hen,
Vaagner salig op igjen. (171)

Den Hellige Ånd
Ånden hører med i den treenige guddommen. Den har som oppgave å lede mennesket på dydens vei, og hjelpe det til å holde seg borte fra synden. Med andre ord er den et redskap til å forme etterfølgere etter Jesus:

Naar Syndelysten yttrer sig,
Giv jeg den strax maa dræbe!
Ved Aandens Kraft, du skienker mig,
Lad mig til Dyd fremstræbe.
Hver hellig Id lad Fremgang faa
At jeg fra Dyd til Dyd kan gaae
Mit store Maal imøde. (256)

Guds ord
Bibelordet har den samme funksjon som Ånden. Det underviser oss om Jesu liv, og det peker på dydens vei som vi skal følge:

Vi ledes let fra Dydens Spor,
Og Synder os behage;
Men du advarer ved dit Ord,
Og fører os tilbage. (194)

Mennesket
Ethvert menneske er syndig, det vil si at det ikke alltid lever dydig. Ved sin død og oppstandelse har Jesus åpnet en vei til himmelen. Han har lagt grunnlaget for frelsen. Men mennesket må selv vandre denne veien i gode gjerninger for å nå målet. Det må skje i lydighet mot Gud ord og etter Kristi forbilde:

Men ved din Død fik jeg Adgang til Livet,
Og naar jeg stræber at ligne din Dyd,
Da er for din skyld min Brøde tilgivet,
Da kan jeg vente mig Himmelens Fryd. (116)

Satan
Alle spor av Satan er fjernet i boka. Troen på en djevel hørte ikke hjemme i rasjonalismen. På samme måte er det heller ikke snakk om noen fortapelse. Dette kommer godt til uttrykk i bearbeidelsen av noen av de gamle kjernesalmene. «Djevelen vor gamle Fiende, vil os overvinde» het det i første vers av «Vor Gud han er saa fast en Borg» i Guldbergs salmebok.

Men i «Evangelisk-kristelig» er djevelen som Luther kjempet mot, er blitt redusert til en tilbøyelighet hos mennesket til å være ulydig mot Guds bud:

> Vor Fjende, Syndens Lyst,
> Sig reiser i vort Bryst,
> Den ved sin Magt og Svig
> Er saare frygtelig;
> Fra Gud den kan os drage. (190)

Jesu blod

Også de nye salmene som kom inn i boka, ble underlagt samme skjebne, dersom de innholdt tanker som kommisjonen ikke ville gå god for. For eksempel ble all tale om Jesu blod systematisk diktet bort.

Den norske dikteren Johan Nordahl Brun (biskop i Bergen fra 1804) hadde utgitt en salmesamling med tittelen «Evangeliske Sange» i 1786. Kommisjonen tok sju av disse salmene med i «Evangelisk-kristelig», men bearbeidet dem til dels kraftig. I den mest kjente av alle Bruns salmer, påskesalmen «JEsus lever, Graven brast», har kommisjonen åpenbart hatt teologiske grunner for bearbeidingene som ble gjort. Brun hadde begynt salmen slik:

> JEsus lever, Graven brast,
> Han stod op med Guddoms Vælde,
> Trøsten staaer som Klippen fast:
> At hans Død og Blod skal gielde.

Etter at kommisjonen hadde gjort seg ferdig, var både død og blod borte. Det stod igjen en atskillig mer tannløs og flau variant:

> Jesus lever. Graven brast.
> Han stod op med Guddoms Vælde.
> Nu mit Haab staaer evig fast;
> Tvivl og Frygt skal det ei fælde. (168)

Stort bedre gikk det ikke med neste strofe, der Brun hadde skrevet: «JEesus Mørkheds Fyrste bandt, Jeg min kiøbte Frihed eyer.» Heller ikke her var det rom for å la djevelen passere, og resultatet ble:

> Nu jeg veed hans Ord er sandt:
> Haab om evigt Liv jeg eier.

Himmellengsel

Boka legger stor vekt på det å leve dydig og vandre rett i all sin ferd – med himmelen som mål. Salmene er preget av lengsel og forventning etter himmelen. Stadig minnes det om at den jordiske lykken må foraktes:

> Hvi elsker jeg da Jordens Fryd,
> Og glemmer at kun Troe og Dyd
> Kan mig lyksalig gjøre? (277)

Den sterke himmelvendtheten kan til tider gi seg nesten komiske utslag, for eksempel i en salme som handler om Misjonsbefalingen og Jesu himmelfart. Først beskrives det som skjedde:

Der lyder nu hans sidste Bud:
«Gaaer ud! gaaer i al Verden ud,
Min Lærdom at utbrede.»
Frydfuldt, henrykt seer mit Øie,
I det høye Ham opfare,
Synlig for den hele Skare.

Men hva skjer så videre i salmen etter at Misjonsbefalingen er gitt? Oppfordres de som synger salmen til å gå ut i verden med evangeliet? På ingen måte! I neste linje følger man Jesus rett til himmels, og kommer aldri ned på jorden igjen:

Opsving du dig med ham, min Sjæl!
Thi ogsaa jeg skal tage Deel
I Himlens høie Glæde. (183)

Litterært innhold

I sin tid representerte «Evangelisk-kristelig Psalmebog» en fornyelse av salmelitteraturens skriftspråk og uttrykksform. Strofene er preget av en lettfattelig og likefram talemåte. Verserytmen er gjennomført, og det er sjelden benyttet inverteringer for å presse fram enderim.

Men det som var blitt vunnet i klarhet, gikk i dobbelt monn tapt i poetisk spenning og kraft. De samme ord og vendinger går igjen til kjedsommelighet. Dessuten er alle tilløp til kreativ bildebruk omhyggelig luket bort. For å illustrere hvordan god posi kunne forflates og nøytraliseres, tar jeg med en strofe fra «Den Nye Psalme-Bog» (den utvidede Kingo, 1740, nr. 457):

O! at min Stemme kunde klinge
Saa vidt som Firmamentet gaaer,
Og Blodet i hver Aare springe
Af Glæde til det stille staaer.
Ach! var hver Puls en Takke-Klang,
Og hvert et Aande-Dræt en sang!

I «Evangelisk-kristelig» har strofen fått denne nokså intetsigende formen:

Og kunne enn min Stemme klinge
Saa vidt, som Firmamentet gaaer!
Og kunne sig min Lovsang svinge
Did op, hvor Herrens Throne staaer:
Hvad var den høie Stemmes Klang,
Hvor Engle selv ei værdigt sang?

Den som antakelig har gitt salmeboka den mest drepende littelærer dom, er den norske dikteren Johan Sebastian Cammermeyer Welhaven. I skriftet «Antydninger til et forbedret Psalmeværk for den norske kirke» (1740) skriver han:

«I det religiøse Livs Ebbe, da neologiske og filanthropiske Eksperimenter vare i Høieste Mode, og da Digterkunsten fornemmelig snoede sig i en Leg med elegante Bagateller,

dannedes den saakaldte evangelisk-kristelige Salmebog. De Mænd, der ledede dette Arbeide, misforstoede Karakteren av den evangelisk-lutherske Kirkesang; man vilde, at den skulle være fattelig for alle og udsmykket som det protestantiske Tempels glatte, kalkede Vægge, og i Anvendelsen av denne Sats dannede man Salmer af rimede, farveløse Almensteder. Men ville man sørge for Folks Opbyggelse, da sker det slettest på denne Maade ... I den evangelisk-kristelige Salmebog er Poesien og Kristendommen lige kummerligt behandlede, og saaledes vil dens populære Øiemed ingensinde og i intet Forhold blive naaet.»

OVE PAULSEN

Og giv, vi altid tænke paa,/Ved Dyd dit Velbehag at naae!

Brorson i Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798.

Evangelisk-kristelig Psalmebog[1] (i det følgende kaldet E) består af 3 hovedafsnit: Lov- og Takkepsalmer, Bedepsalmer og Tidspsalmer. Det første hovedafsnit er domineret af katekismus- og kirkeårsorienterede salmer. Det andet rummer kristenlivsorienterede salmer, hvor det bør noteres, at et af underafsnittene hedder Kierlighed til os selv og vor Næste, med underafsnit som Fliid, Nøisomhed og Borgersind. Det rummer også dåbs-, nadver og begravelsessalmer, samt forbønssalmer. Det tredie hovedafsnit rummer årstids-, morgen- og aftensalmer, bordvers, bryllupssalmer og salmer til en række særbegivenheder og specielle livsforhold. Sammenlignet med karakteren af den foregående officielle salmebog, "Kingos salmebog"[2] (K), er der tale om en revolution. Hvor K udelukkende er til kirkebrug og med faste salmer til hver gudstjeneste året rundt, er E en blanding af gudstjenesteorienterede og kristenlivsorienterede salmer, uden nøjere angivelse af, hvad der er skabt til hvilken sammenhæng. Den medførte få år efter præsternes frie salmevalg.

Brorsons hovedværk Troens rare Klenodie 1739 (TrK), der udkom i hæfter 1732-35, har et kirkeårsorienteret hovedafsnit, Troens Fryde-Fest, et katekismusorienteret, Troens Grund, et afsnit om prædiken, bøn, dåb og nadver, Troens Midler, kristenlivsafsnittene Troens Frugt, Troens Kamp og Seyer og Troens Herlighed, og et hovedafsnit om de sidste ting, Troens Ende. Der er ikke meget, der tyder på, at Brorson har tilstræbt en ny kirkesalmebog, selv ikke i Troens Fryde-Fest, men nok et supplement af den slags salmer, der "skal få Guds ord til at forblive i folket"[3] mellem søndagsgudstjenesterne, hvad der synes at have været Luthers egentlige formål med at sætte salmedigtningen i gang i slutningen af 1523[4]. "Pontoppidans salmebog"[5] (P), der fortrinsvis fik udbredelse i dansktalende menigheder i hertugdømmerne og rummer både Ks stramme salmeplan til gudstjenester og en del til andagtslivet mellem søndagene, optog en del Brorson-salmer fra hæfterne. "Guldbergs salmebog"[6] (G), var disponeret på lignende vis og optog noget færre Brorson-salmer, men formåede at sætte nogle af dem ind i gudstjenestemønsteret, hvad der i sig selv nok var en undersøgelse værd. Den slog dog ikke igennem. Herefter

---

[1] Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt 1798.
[2] Den forordnede Nye Kirke-Psalmebog 1699.
[3] "quo verbum dei vel cantu inter populos maneat". Luthers brev til Spalatin i D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesammtausgabe. Weimar 1883ff. Briefwechsel 3. Band s. 220f.
[4] Jfr. min artikel De profundis, Hymnologiske Meddelelser 1991, nr. 1, s. 3f.
[5] Den Nye Psalmebog 1740.
[6] Psalme-Bog eller En Samling af gamle og nye Psalmer 1778.

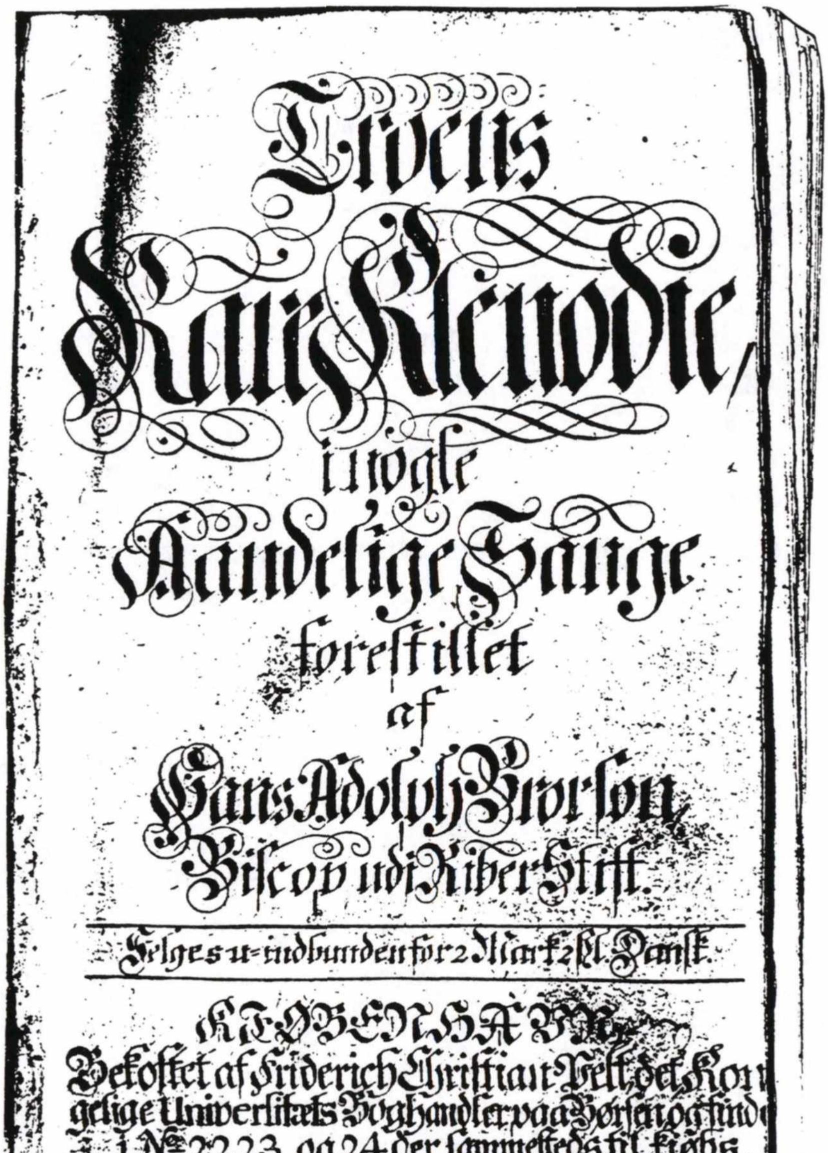

Troens
rare Klenodie,
i nogle
Aandelige Sange
forestillet
af
Hans Adolph Brorson,
Biscop udi Riber Stift.

Selges u-indbunden for 2 Mark 2 Sk. Dansk.

KIØBENHAVN,
Bekostet af Friderich Christian Pelt, det Kongelige Universitets Boghandler paa Børsen og findes
i No. 22 23. og 24. der sammesteds til kiøbs.

kom E som en revolution. "Roskilde konvents salmebog"[7] (R) indførte Den apostolske Trosbekendelse som disposition. Dette er fastholdt i Psalme-Bog for Kirke og Hjem (KH) 1899 og Den Danske Salmebog (D) 1953. Den sønderjyske Brorson-tradition levede videre fra P i "Nordslesvigsk Salmebog"[8](N) og i Den sønderjydske Salmebog (SS) 1925.

E rummer 21 Brorson-salmer. Alle fra TrK, afsnittene Troens Fryde-Fest (8), Troens Grund (6), Troens Frugt (5) og Troens Kamp og Seyer (2). Min oversigt er afhængig af Anders Mallings bestemmelse af salmerne i de autoriserede salmebøger (Dansk Salme Historie VI 1971, s. 116ff). Jeg har, ved at prøve salmerne i hans oversigt, fundet, at de alle må have baggrund i Brorson-salmer. Malling selv er ikke så sikker i sin sag. Brorsons *Lad dit rige allevegne* er ifølge III (1963) s. 223 ikke med i E. Iflg. VI s. 119 er den med. Dog markeret med ?. *O GUd, hvad est du meer end skiøn* bliver i IV (1964) s. 91 betegnet som ikke optaget i E, i VI s. 120 er den med. På samme måde med *Det koster megen kamp og striid:* i I (1962) s. 215 er den ikke med, i VI s. 116 er den. Malling var desuden endnu i VI, s. 120 i tvivl om *O! kiere siel, som bliver ey.*

Af de 21 salmer er de 7 originale. Det er en lidt højere procentdel, end i TrK som helhed. Resten er oversat fra tyske forlæg. Gengivelsestilstanden er generelt stærkt forandret. Identifikationen sker ofte på baggrund af bevarelsen af versemål og enderim. I min gengivelse af Brorson følger jeg Hans Adolph Brorson Samlede Skrifter, 1951-56 ved L. J. Koch, hvis TrK-tekst bygger på udgaven J^4 fra 1752. De beskedne sproglige forskelle mellem hæfterne og udgaverne af TrK spiller en forsvindende rolle for en undersøgelse af denne art.

Yderligere 10 Brorson-salmer blev optaget i Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog 1845. De er ikke medtaget i denne undersøgelse, da deres udgivelse fandt sted i helt andre salmehistoriske sammenhænge. Jeg har, modsat Anders Malling, valgt ikke at indlade mig på at gætte hvem, der har gendigtet de enkelte Brorson-salmer. Mallings bud er: *Her kommer dine arme smaa:* H. V. Riber (II, s. 151), *O Hellig Aand! o søde trøst:* W. H. F. Abrahamson (IV, s. 123), *Op! al den ting:* Ove Malling (IV, s. 219), *JEsus hand er syndres ven:* W. H. F. Abrahamson (III, s. 45), *Jeg gaaer i fare, hvor jeg gaaer:* Edv. Storm (II, s. 428), *Hvo vil med til himmerige:* Edv. Storm (II, s. 306), *Den vey du gikst:* W. H. F. Abrahamson (I, s. 182) og *O vaager op af verdens drømme:* W. H. F. Abrahamson (IV, s. 283).

Salmer fra Troens Fryde-Fest

Nr. og 1. linie	P	G	E	R	KH	SS	D
11. Her kommer dine arme smaa			**389**	162	140	68	99
17. Lad dit rige allevegne		16	**193**	105	86		747
22. Ach! at enhver dog tænkte paa	43		**238**				

[7] Psalmebog til Kirke og Huus-Andagt 1855.

[8] Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig 1889.

35. O lam! som ingen syndens gift			**237**	172			
52. Triumph! triumph! vor soel er alt	112		**166**	230		154	
54. Slaaer sammen alle hænder		7	**185**				
60. O Hellig Aand! o søde trøst	132		**239**	272	294	193	266
67. Den høye GUd, som til mit suk			**60**				

Her kommer dine arme smaa
E: Befæst os, Gud! i Daabens Pagt

Troens rare Klenodie 11	Evangelisk-kristelig Psalmebog 389
8. Lad verden ey med al sin magt Os rokke fra vor daabes-pagt, Men giv, at al vor længsel maa Til dig, til dig allene staae.	1. Befæst os, Gud! i Daabens Pagt Mod onde Lysters Svig og Magt; Og giv, vi altid tænke paa, Ved Dyd dit Velbehag at naae!
9. Saa skal det skee, at vi engang Blant alle helgens fryde-klang. I himlens søde paradiis Skal prise dig paa engle-viis.	2. Da gaae vi rolig Livets Gang; Om den endog er mørk og trang; Og hisset vi evindelig Skal love, takke, prise dig!

Brorsons 10 strofede originalsalme, inspireret af Matth 21,16, står i afsnittet *Jule-Psalmer.* I E står den under *Bede-Psalmer/Daaben og Nadveren*, men omfatter, som det ses, kun str. 8-9 i stærkt forandret, men dog genkendelig form. Ved reduktionen og forandringen af versenes indhold er Brorsons børne-julesalme blevet til en dåbssalme.

Brorsons begreb *verden ... med al sin magt* i str. 8 ændres til *onde Lysters Svig og Magt.* Verden er tydeligvis ikke uden videre dåbspagtens modstander for E, hvis udtryk præciserer, hvad der kan true dåben og pagtsforholdet til Gud. Og dermed får man også præciseret, hvad det er at blive fast i dåbspagten. Brorson har indbygget en modsætning mellem 1. og 2. halvstrofe. Den er bevaret i E's version, selvom "Men" diplomatisk er skiftet ud med "Og". Det positive hos Brorson er *giv, at al vor længsel maa/Til dig, til dig allene staae.* I E bliver det til *giv, vi altid tænke paa,/Ved Dyd dit Velbehag at naae!* Og så er der jo tale om andet og mere end en ændring og præcisering af begreber, som vi så det i første halvstrofe. Her er der foretaget en fundamental forandring fra én individualistisk teologi til en anden. Brorsons og pietismens følelsesfulde kristendomstolkning, der, som vi ser, tillod traditionel kristen opfattelse af sakramenterne og af verden som det sted, hvor troen skal stå sin prøve, var blevet erstattet af tankens og fornuftens tilgang til kristendommen for den enkelte i en mere filosofisk og etisk form. Den ny tilstand tillader altså ikke mere følelsesfulde råb til Gud om længsler, men kun tanken på at behage Gud med sin dyd. Det er den radikalt nye tolkning af livet i dåbspagten. Så er det ikke så mærkeligt, at man kan indsnævre fjendebilledet til *onde Lysters Svig og Magt,* etikkens fjender,

medens det i Brorsons tilfælde ikke er godt at vide, hvad verden, som sådan med dens sammensatte indhold af skabelse og syndefald er i stand til i forhold til den følelsesbetonede, i vore øjne næsten erotisk formede, bøn til Gud, der er hans billede af, hvordan dåbspagten holder gennem hele livet.

Strofe 9 byder på endnu større forskelle, idet der i begge versioner er tale om en konsekvens af, at bønnen i den foregående strofe er blevet hørt. Brorsons følelsesfulde bøn afløses af hans syner af at være med i evighedens jubelkor blandt engle og helgener. E's pragmatisk-etiske drejning fører frem til en beskrivelse af den rette livsførelse, som dyden og dens bestræbelser på Guds velbehag vil føre frem til, nemlig at gå livets mørkhed og trængsel i møde med roligt sind. Til sidst følger en stærkt sammentrængt gengivelse af den himmelske lovsang.

Strofeme er, som det kan ses, så forandrede i E, at det, sammenholdt med Brorsons bibeholdte rim og metrik, er nærliggende at tænke på en parodi. Ikke desto mindre er E's afskæring det første skridt på vejen til at betragte Brorsons str. 8-10, eller 8 alene, som en selvstændig dåbssalme, velegnet til at fungere uafhængigt af den oprindelige julesammenhæng, f. eks. som menighedssvar på Den apostolske Trosbekendelse.

Salmebøgerne før E: Her kommer dine arme smaa er hverken optaget i **P** eller **G**.
Salmebøgerne efter E: I **R** er salmen optaget i afsnittet *Forjættelserne og Jesu Fødsel* med 8 strofer (4 og 7 er udeladt) og stort set i den form, der har været i brug lige siden, med første halvdel af str.1 ændret til *Her komme, Jesu, dine Smaa/ til dig i Bethlehem at gaae.* 2 af Brorsons formuleringer synes at have givet problemer hele vejen op til nutiden: 3^2, hvor R ændrer Brorsons *græde-dal* til *Skyggedal* og 9^2 Brorsons *fryde-klang* ændret til *Jubelsang.* **KH** har salmen i afsnittet *Jesu Fødsel.* Formen er som i R, men 3^2 er ændret til *Jammerdal,* 9^2 til *Frydesang.* Den sønderjyske tradition (**N/SS**) har salmen i afsnittet *Julen*, 8-strofet som R, men uden Rs tekstændringer. Her bliver (3^2) *græde-dal* til *Taaredal* og (9^2) *fryde-klang* til *Frydesang,* som i KH. **D** har salmen i afsnittet *Jesu fødsel* med en tekst, der ligner et kompromis mellem KH og N/SS. Salmens første halvvers og enkelte ændringer er bevaret fra R/KH, men den sønderjyske indflydelse har medført nogle tilbageførsler til Brorsons tekst, samt N/SSs læsninger af 3^2 og 9^2.

Lad dit rige allevegne

E: Jesu, Herre! lad dit Rige

Brorsons 13-strofede originalsalme fra afsnittet *Nyt-Aars-Psalmer*, er optaget i E's afsnit *Lov- og Takke-Psalmer/ Jesu Regiering over hans Kirke* med kun én strofe, den første. Strofens 2 første vers har ikke undergået de store forandringer, men i de næste 2 vers bliver forandringerne tydelige, idet Brorsons *Giør det lyyst i vore egne/ Ved dit klare livets ord!* ændres til *Mørkhed, Vantroe, Laster vige/ For dit lyse Sandheds Ord!* Brorson vil have livets ord til at oplyse det, det vil, E vil have det lyse sandheds ord til at bekæmpe troens og dydens fælles fjender. Forskellen skærpes i vers 5-6, hvor Brorson har *Stød, o GUd i grunden ned/ Christendommens lunkenhed*, som E ændrer til *Kundskab, Troe og Kierlighed/ Her os give Fryd og Fred.* Brorsons og pietismens modstander, den menneskelige ligegyldighed, er afskaffet rub og stub og erstattet af en fortsættelse af de gode intentioner fra vers 3-4. Det skal

bemærkes, at forekomsten af både kærlighed og fryd inden for 2 verselinier er et usædvanlig stort følelsesregister i forhold til E's normale standard. Kærligheden er formentlig at forstå som en form for afklarethed og etisk renhed. I strofens slutning, hvor Brorson omtaler syndens mørke tåge, koncentrerer E-versionen sig om synet af forsoneren ved Faderens højre hånd.

Salmebøgerne før E: Ikke i **P**. **Gs** 3-strofede version som er en af tre muligheder for vers, der synges efter prædiken nytårsdag[9], er så stærkt forandret, at det næppe er mere end en Brorson-inspiration.
Salmebøgerne efter E: R udelader 4 halvstrofer og 5 hele. Denne 6-strofede version går igen i KH. Afsnit *Konge og Land.* Der er en række ændringer, tydeligvis for at gøre sproget mere lindt. **KH** har salmen i *Konge og Fædreland* og foretager yderligere ændringer i str. 7. Den sønderjyske tradition har ikke salmen. **D** har den under *Fædrelandet*, følger KHs tekst og retablerer str. 1 og 2, som begge var halveret i R, så at salmen får 7 strofer.

Ach! at enhver dog tænkte paa

E: Giv Jesu! Frelser! giv, jeg maa

Hos Brorson står den som 12-strofet i afsnittet *Psalmer paa Mariæ Renselses Dag* og er en gengivelse af L. Laurentiis "Ach! dasz ein jeder nähm' in acht". I E står den i afsnittet *Bede-Psalmer/Sand Kristendom,* men gengiver kun Brorsons 12. strofe, dog fordoblet, idet der er kilet 2 halvstrofer ind imellem: *At jeg ved sand Oprigtighed/Og Kristentroe og Kierlighed/Dig, Frelser! kan behage.//Og naar jeg her har vandret saa,/Da giv, at i dit Navn jeg maa/Med Haab mit Løb fuldende.* Igen ser vi forandringen i retning af ønsket om at behage - i dette tilfælde Jesus - med henblik på at erhverve gerningernes renhed for resten af livet, så håbet på det evige liv kan være begrundet i et levned fuldt af gode gerninger. Kristentroen, kærligheden og Jesu navn er ganske vist med, men i denne sammenhæng sker det helt tydeligt på dydens betingelser.

Salmebøgerne før E: P har stort set fuld overensstemmelse med TrK. Afsnit: *Mariæ Renselses- eller JEsu Fremstillelses-Fest.* **G** har den ikke.
Salmebøgerne efter E: Ingen optagelse. Dette kan måske henføres til, at Mariæ Renselsesdag (Kyndelmisse) bortfaldt ved helligdagsreformen 1770.

O lam! som ingen syndens gift har saaret

E: Dig, Jesu! priser jeg af ganske Hierte!

Brorsons 19-strofede salme står i afsnittet *Passions-Psalmer.* Den er en gengivelse af J. A. Freylinghausens "O Lamm! das keine sünde je beflecket". E har den i *Bede-Psalmer/Sand Kristendom* på 3 strofer, der svarer til 13^{1-2},14^{3-4},17 og 19. Brorson-salmens gennemgående passionsmotiv, talen om den stedfortrædende lidelse, er væk, bortset fra en genklang i den gendigtede 14^{3-4}: *Og for at frelse mig af Syndens Brøde,/Du led og døde.* Desuden er både Brorsons nådemotiv og evighedslængsel stærkt nedtonede, Jesus har skiftet rolle fra

[9] Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685 (K-R) s. 31ff. Kirkeårsbestemte vers synges efter velsignelsen fra prædikestolen.

uskyldigt offerlam til lærer i dyd i forbindelse med en pointering af dette livs kamp mellem dyden og den syndige lyst. Som vi har set antydninger af det før, ligestilles dyd og tro.

Salmebøgerne før E: Ingen optagelse.
Salmebøgerne efter E: R har i *Jesu Liv og Lære* 3 strofer, næsten identiske med E's. Ingen senere optagelser.

Triumph! triumph! vor soel er alt oprunden

E: O Fryd! O Held! han er, han er opstanden

Brorsons 12-strofede gengivelse af J. A. Freylinghausens "Triumph! Triumph! der HErr ist auferstanden" står i afsnittet *Paaske-Psalmer.* E har den 6-strofet i *Lov- og Takke-Psalmer/Jesu Opstandelse.* Det er en meget fri, næsten uigenkendelig version af Brorsons str.1,4,8,3 og 11-12, som ifølge forfatterregistrene til R og SS er digtet af Ove Malling. Ikke overraskende er Brorsons polarisering af synd og nåde erstattet af en triumf for livets, dvs. dydens rette livsvejs, sejr over døden.

Salmebøgerne før E: P har en nøjagtig Brorson-gengivelse i afsnittet *Om JEsu Opstandelse, eller Paaske-Psalmer.* **G** har den ikke.
Salmebøgerne efter E: Mallings 6-strofede version går igen i **R** *(Jesu Opstandelse og Himmelfart)* og **N/SS** *(Jesu Opstandelse).* Brorsons tekst er ikke optaget.

Slaaer sammen alle hænder

E: O priser! frelste Skarer

Brorsons salme er 9-strofet og står i afsnittet *Himmelfarts-Psalmer,* som en oversættelse af J. Rists "Frohlocket jetzt mit händen". E har den under *Lov- og Takke-Psalmer/Jesu Himmelfart* som en 4-strofet salme, der gengiver str. 6,7 og 9 med en ny indledningsstrofe, der er bygget over 9. Gengivelsen er iøvrigt meget fri. Himmelfarten betyder intet afbræk i Jesu gerning som lærer i dyd: *Hans Ord os Veien viser./Han styrer vore Fied.* I 6^8 er der et eksempel på E's modsatrettede gengivelser, når *At GUd mig hører til* bliver til *Vi høre Herren til.* Mest afgørende er forandringen af str. 7, hvor Brorson lader salighedsforventningen relativere dødens gru, medens E i kraft af den også her dominerende filosofisk-etiske holdning til livets vandring kommer helt over i *Og fro vi Døden skue,/Som vor Befrier og vor Ven.*

Salmebøgerne før E: Salmen findes ikke i **P**. I **G** optræder str. 9 i Brorsons form som sekvens til Kristi Himmelfartsdag og 6. søndag efter påske[10].
Salmebøgerne efter E: Ingen senere salmebog har optaget den.

O Hellig Aand! o søde trøst

[10] Sekvensen efter halleluja var blevet en salme ved reformationen.

E: Gud! ved din Aand, ved Ordets Røst

Brorsons 9-strofede salme står i *Pintse-Psalmer* og gengiver J. H. Böhmers "O theurer tröster, heil'ger Geist". E har den i *Bede-Psalmer/Sand Kristendom* og kun med 2 strofer, en fri gengivelse af Brorsons 1 og 8. Også her er det den etiske lære om livsvejen, der dominerer. Nåden er nedtonet til fordel for hjælp-til-selvhjælp-filosofi og bøn om at blive belært.

Salmebøgerne før E: P har Brorsons tekst i afsnittet *Om den Hellig Aands Gaver og Virkninger, eller Pintse-Psalmer.* Den står ikke i **G.**
Salmebøgerne efter E: R har str. 1 i afsnittet *Den Helligaand.* Ændringer bl. a. 1^6: *At varme op vort frosne sind* til *At varme med din Ild vort Sind* og 1^8: *Men fyrig pintse-fest kand holde* til *Men glødende din Fest kan holde.* **KH** har str. 1 og 5 under *Den Hellig-Aand.* Str. 1 er gengivet efter R. Str. 5 er ændret, idet 5^5 *Slaa selv dit verksted i mig op* bliver til *Opslaa du selv dit Værksted der* og 5^6 *mit gandske levnets-lob* bliver til *min hele Levnedsfærd.* Denne 2-strofede version går uændret igen i **SS** *(Pinse)* og **D** *(Bøn til Helligånden),* medens **N** har Ps 9-strofede form med ændringer.

Den høye GUd, som til mit suk sig bøyer

E: Min Aand ved dig, Algode Gud sig fryder

Brorsons 10-strofede oversættelse af D. Denickes "Mein hertz und sinn den HErren hoch erhebet" fra *Paa Mariæ Besøgelses Dag* gengiver, som begyndelsen antyder, Magnificat. E har den i *Lov- og Takke-Psalmer/Forsynet* som 4-strofet. Det er en meget fri gengivelse af forlægget i str. 1,2,6/7 og 8. Der er tale om en borgerligt-snusfornuftig Magnificat uden Brorsons poetiske himmelflugter, men dog så tæt på ham, at hans mening lader sig spore hist og her.

Salmebøgerne før E: Ingen optagelser.
Salmebøgerne efter E: Ingen optagelser. Mariæ Besøgelsesdag (2. juli) blev afskaffet 1770.

Salmer fra Troens Grund

Nr. og 1. linie	**P**	**G**	**E**	**R**	**KH**	**SS**	**D**
71. O GUd, hvad est du meer end skiøn	148	225	**287**	8	4	229	13
74. O alle tings Monark!			**249**				
77. Op! al den ting, som GUd har giort	159	257	**42**	19	16	470	12
91. O JEsu, som har elsket mig	157		**118**				
104. O! kiere siel, som bliver ey	231		**2**				
110. JEsus hand er syndres ven	277		**120**	431	476	318	454

O GUd, hvad est du meer end skiøn

E: O Gud! hvor lykkelig er den

Brorsons 9-strofede originalsalme står under *Om Guds Væsen og Egenskaber.* E har den under *Bede-Psalmer/ Kierlighed og Tillid til Gud.* Den er 3-strofet og så vanskeligt genkendelig, at der højst er tale om Brorson-inspiration.

Salmebøgerne før E: P har Brorsons tekst fuldstændig i afsnittet *Om den Tre-enige Guds Væsen, Egenskaber og Velgierninger.* **G** har et par mindre formuleringsændringer, men ellers som P. Salmen bruges som slutsalme til aftensang[11] 4. søndag efter påske.
Salmebøgerne efter E: R restaurerer Brorsons salme med udeladelse af str. 7 og 9. Afsnit: *Den christne Tro i Almindelighed.* Formuleringsændringer i str. 1, som opgives fra KH. Ændringer, som bevares frem til D: 3^4 *Man seer din skabning daglig paa* til *Din Skabning daglig ser man paa,* 8^{10} *hen* til *ned,* 8^{12} *Hellig mod hverandre* til *Hellig, hellig, hellig!* **KH** udelader også str. 5 og 6 og kommer ned på 5 str. Afsnit: *Den kristne Tro.* **N/SS** har alle 9 strofer. Medtagelsen af især 7 og 9 synes at nødvendiggøre store, klarende tekstændringer, i øvrigt tekstændringer som R og KH. Afsnit: *Kirkens Tro.* **D** har stort set samme ordlyd og samme antal vers som KH. Afsnittet hedder *Skabelsen og forsynet.*

O alle tings Monark! til hvilken ret at tiene

E: O Gud! dit Navn er stort i alle Evigheder

Den 11-strofede salme er en oversættelse af J. A. Freylinghausens "Monarche aller ding", også fra afsnittet *Om Guds Væsen og Egenskaber.* E har den i *Bede-Psalmer/ Sand Kristendom.* Den er her på 4 strofer, hvoraf 1 og 2 gengiver Brorsons 1 og 2. De 2 andre er vanskelige at bestemme, idet Brorsons intentioner er helt forsvundet bag den tidligere omtalte livsvandrings-etik. Forandringerne i 2^{2-4} er allerede betydelige, fra *Al herlighed og glands skal for din throne blegne,/ Vær ikke vred, men hav mig kier,/ At jeg tør komme dig saa nær* til *Dit Ord oplyser hver, som dig vil trolig dyrke./ O! lad det ogsaa lære mig,/ At dyrke og adlyde dig.* Atter en gang det rolige og fornuftige lærer-elev-forhold sat i stedet for de spændinger, som teologien om synd og nåde udløser hos Brorson. Her, som andetsteds, synes tanken om, at ordet (Guds ord) blev kød at være fjern for E's redaktorer. Ordets funktion er først og sidst instruks.

Salmebøgerne før E: Ingen optagelser.
Salmebøgerne efter E: Ingen optagelser.

Op! al den ting, som GUd har giort

E: Op al den Ting, som Gud har giort

Brorsons 15-strofede originalsalme fra afsnittet *Om Skabelsen* er gengivet ganske loyalt omend 10-strofet i E's *Lov- og Takke-Psalmer/ Skabelsen*[12]. Herunder vises som eksempel

---

[11] K-R s. 41: "*Pro exitu* syngis en kort Catechismi Psalme, og somme Tider en Aften-Psalme".
[12] Anders Malling bemærker (IV, s. 219), at bearbejdelsen var overladt til Ove Malling. Han citerer Rahbek for selv at have stridt hårdnakket mod de forslag, der kasserede kongerne i rad og nældebladet. Begge billeder blev anset for upassende. Malling mener iøvrigt, at "Komiteen foretrak altid det almene og abstrakte fremfor det maleriske og konkrete" og finder det oplagt, at man kunne bruge Op! al den ting, idet komiteen "særlig har øje for salmer om Guds væsen og egenskaber, om skabelsen og forsynet".

str. 1-3, der er bedst egnede til oversigt. Derefter går rækken nemlig itu, idet Brorsons str. 12 nærmest svarer til E's 4, 7a til 5, 7b til 6, 6a+9b til 7, 10 til 8, 11+15b til 9 og 15 til 10. Når jeg kalder den ganske loyal, skal det altså forstås sådan, at Brorsons hensigter kun i ringe grad er blevet erstattet af den filosofisk-etiske teologi med Jesus som lærer i dyden, som vi har set det i de fleste foregående salmer.

Troens rare Klenodie 77	Evangelisk-kristelig Psalmebog 42
Op! al den ting, som GUd har giort, Hans herlighed at prise, Det mindste hand har skabt er stort, Og kand hans magt bevise.	Op al den ting, som Gud har giort, Op Skaberen at prise! Det mindste, han har skabt, er stort, Og kan hans Almagt vise.
Gik alle konger frem i rad, I deres magt og vælde, De magted' ey det mindste blad At sette paa en nælde.	Og kom end alle Kongerne I deres Pragt og Vælde, Ei mindste Straae frembragte de, Et Vink dem selv kan fælde.
Ja! alle englers store kraft, Som Himle-Scepter føre, Har ingen tiid den evne haft Det mindste støv at giøre.	Selv Engle-Skaren føler her Sin Himmel-Kraft saa ringe, Et Støv-Gran den ei mægtig er Af intet at frembringe.

Det kan tænkes, at ordet bevise havde ændret så meget betydning, at det ikke længere kunne bruges til det, Brorson ville sige, at det altså nu kun betød at føre bevis på en logisk kvalificeret måde, men det er svært at se, hvorfor magt skal gøres til pragt, med mindre der har været lidt spirer fra den franske revolution i salmebogskommissionen, jfr. også det vink, der kan fælde alverdens konger, idet det dog nok må forstås som Guds vink. Uforståeligt er det også, at det herlige nældeblad skal degraderes til strå og at englenes manglende skaberkraft næsten skal gøres til afmagt. Det, man undrer sig mest over, er, at en tekst, man tilsyneladende ikke har væsentlige indsigelser imod, alligevel skal laves om, indtil nu i begrænset omfang, men snart i en syndig sammenblanding af hele og halve vers til forplumring af hele gangen i Brorsons digt.

Salmebøgerne før E: Både **P** og **G** gengiver Brorsons salme i fuld længde, P i *Om Skabelsen, Opholdelsen og Guds Forsyn,* G som indgangssalme til aftensang[13] på Trinitatis søndag. G forsøger sig med en let omformulering af 15[1].
Salmebøgerne efter E: R har salmen i afsnittet *Skabelsen.* Teksten er identisk med den hos P og G, men salmen er 10-strofet, idet str. 3,5,9 og 13-14 er udeladt; på samme måde i KH og D. Den siden brugte version af 15[1] indføres også her: *Slaaer alle folk paa denne jord* ændres til *Op, stemmer alle Folk paa Jord.* **KH** har samme tekst som R. Afsnit *Skabelsen og Forsynet.* **N/SS** har alle 15 strofer i afsnittet *Lov og*

[13] K-R s. 40: "Der messis intet; men syngis for Prædiken, først en Psalme som kommer over eens med Epistelen (Lectien) ..."

Tak. Igen giver gengivelsen af samtlige originale vers anledning til omfattende omskrivning af dem, traditionen efter R ellers har opgivet. **D** har samme tekst som KH i afsnittet *Skabelsen og forsynet.*

O JEsu, som har elsket mig

E: O Jesu! du har elsket mig

Troens rare Klenodie 91	Evangelisk-kristelig Psalmebog 118
1. O JEsu, som har elsket mig	1. O Jesu! du har elsket mig,
Ja med saa overmaade	Mig Synder overmaade;
Aldeles ubegribelig	Jeg aldrig kan fuldtakke dig
En kierlighed og naade,	For al din hulde Naade.
O tænd mit hierte an igien	Du viste mig paa Sandheds Vei.
Med kierlighedens iver,	Du for min Syndebrøde
At jeg giver	Led og døde,
Mig gandske til dig hen,	Paa det jeg skulde ei
Og stedse hos dig bliver.	Gaae Syndens Straf imøde.
10. Min trøst, mit lys, min beste ven,	2. O du, min Lærer, Frelser, Ven!
Og største lyst i livet,	Du al min Trøst i Livet!
O hav mig, tag mig gandske hen,	Hielp, at jeg nytter troligen
Dig har jeg mig hengivet,	Det Haab, du mig har givet!
Thi uden dig jeg billig maa	Hielp, at i Troe og Hellighed
Den gandske verden kalde	Jeg mig til dig henvender,
Gift og galde,	Dig erkiender,
Ey værd at tænke paa,	Og deri bliver ved,
Langt mindre at befalde.	Til jeg mit Liv fuldender.
16. Lad hende trøste mig i trang,	3. Trygt gaaer jeg da al Kiødets Gang,
I svagheds tiid mig styrke,	Gaaer giennem Gravens Mørke.
Og naar jeg endelig engang	Da lette du min Sieletrang,
Skal ind i dødens mørke,	Og i min Troe mig styrke!
Da lad din kierlighed staae bi,	Da lyse du for mine Fied!
Sig stille ved min side,	Da være du tilstæde,
Med mig stride,	Mig at lede
Saa gaaer jeg glad og frie	Ind til din Salighed,
Fra hele verdens qvide.	Til evig Himmelglæde!

Brorsons 16-strofede salme, som er en oversættelse af Paul Gerhardts "O JEsu Christ, mein schönstes licht" står i afsnittet *Om Guds Venlighed og Kierlighed.* E har ovenstående 3-strofede udgave under *Lov- og Takke-Psalmer/Forløsningen ved Jesum.* Som det kan ses af ovenstående svarer de til Brorsons str. 1,10 og 16. *hende* i Brosons 16[1] refererer til Jesu

kærlighed i det foregående. Opstillingen viser tydeligt, hvordan E med beherskede udtryk og fornuftige refleksioner modificerer Brorsons stærke og følelsesbetonede, også her næsten erotiske, ord og billeder, men samtidig gøres evighedens dimension noget tvivlsom, uformidlet, og hele salmen får et belærende præg i stedet for Brorsons længsler og himmelflugt. Man kan næsten fornemme pegepinden, selvom vi undtagelsesvis ikke ser så meget til livsbane-etiske indskud og forandringer.

Salmebøgerne før E: P gengiver Brorsons salme i fuld længde uden ændringer i *Om Guds store Naade og Kierlighed til os arme Mennisker.* Ikke optaget i **G**.
Salmebøgerne efter E: Ingen optagelser.

O! kiere siel, som bliver ey

E: Almægtige, algode Gud!

19-strofet originalsalme af Brorson fra afsnittet *Om Salighedens orden.* I E findes den under *Lov- og Takke-Psalmer/Guds Væsen og Egenskaber* og er 7-strofet. 1-3 gengiver Brorsons 2,3 og 9, 4-6 er sandsynligvis Brorsons 14,18 og 12, str. 7s oprindelse fortoner sig i det uvisse. Også her er der tale om store sproglige ændringer uden den helt stærke indføring af anderledes teologi.

Salmebøgerne før E: P gengiver også denne salme i fuld længde uden ændringer i *Om den sande og falske Christendom.* Ikke optaget i **G**.
Salmebøgerne efter E: Ingen optagelser.

JEsus hand er syndres ven

E: Jesus Christus er vor Ven!

Brorsons 23-strofede salme er en oversættelse af J. H. Schraders "JEsus nimmt die sünder an". Den står i afsnittet *Om Omvendelsen.* E har den i *Lov- og Takke-Psalmer/Forløsningen ved Jesum.* Her har den 9 strofer, der gengiver Brorsons 1,2, (sandsynligvis)4,5,7,9-10,13 og igen med en ubestemmelig slutstrofe. Allerede 1[1] *Jesus Christus er vor Ven* antyder forandringen i retning af dyds-etisk teologi, som dog i øvrigt kun er indført i beskedent omfang.

Salmebøgerne før E: P gengiver også denne salme i fuld længde, med en enkelt lille variant, i *Om den Bodfærdige Synders Poenitentse.* Ikke optaget i **G**.
Salmebøgerne efter E: I **R,** afsnittet *Bod, Tro og Syndsforladelse* 4-strofet gengivelse af E's 1,2,4 og 9 (svarende til Brorsons 1,2,5 og ?) med lettere skelen til Brorson og enkelte egne omdigtninger. **KH** gengiver i afsnittet *Synd og Naade* Brorsons str. 1-3,9 og 22-23. Enkelte ændringer af fortrinsvis sprogligt udglattende karakter. **N/SS** har i afsnittet *Bod og Tro* en gengivelse af Brorsons str. 1-3,5,7,9,12-13,15-17 og 21-23 med færre ændringer. **D** har, under *Synd og nåde,* samme udvalg af vers som KH og stort set samme ændringer.

Salmer fra Troens Frugt

Nr. og 1. linie	P	G	E	R	KH	SS	D
153. Du est allene værd, O GUd for alle g.			**302**				
156. Jeg gaaer i fare, hvor jeg gaaer	439	355	**206**	458	569	396	40
164. Hvo vil med til himmerige	354	295	**357**	489	496	357	532
169. Den vey du gikst i kors og trang	392		**359**			349	531
181. Sørger du endnu min siel?	415	112	**311**	498	545	435	582

Du est allene værd, O GUd for alle guder

E: Du ene værdig er, du alle Herrers Herre

Brorsons oversættelse af Henrietta Catharina von Gersdorfs "Nur du bist würdig, HErr, du grosser GOtt der Götter" står 9-strofet i afsnittet *Om Tillid paa Gud.* I E forekommer den 4-strofet i *Bede-Psalmer/Kierlighed og Tillid til Gud.* Den har 4 strofer, der gengiver Brorsons 1,6,2 og 9. Igen spiller læren om dydens betydning en synlig rolle i omfattende forandringer.

Salmebøgerne før E: Ikke optaget.
Salmebøgerne efter E: Ikke optaget.

Jeg gaaer i fare, hvor jeg gaaer

E: Jeg gaaer til Døden, hvor jeg gaaer

Brorsons originalsalme, der også står i *Om Tillid paa Gud,* er 6-strofet og opbygget som 2x3, der svarer parvis til hinanden. E gengiver i *Lov- og Takke-Psalmer/Lyksalighed efter Døden* strofeparret 3 og 6, der da også er orienterede mod de sidste ting. Ændringerne har igen et stærkt ekko af Jesus som dydens lærer.

Salmebøgerne før E: P og **G** har fuldstændige gengivelser. P sætter salmen ind i sammenhængen *Om aandelig Frimodighed og Glæde i Gud,* G har den som *epistelsalme*[14] *til 21. søndag efter Trinitatis.*
Salmebøgerne efter E: R (*Aarvaagenhed og Bøn*), **KH** (*Kristenlivets Kamp*) og **D** (*Guds omsorg*), alle 6-strofede, beskriver en trinvis tilbagevenden mod Brorsons tekst fra Rs række af ændringer (en enkelt stammer fra E) af fortrinsvis sproglig karakter. **N/SS** (*Aarvaagenhed og Bøn*), også 6-strofet, har de færreste ændringer.

Hvo vil med til himmerige

E: Kristne! lad os samle Kræfter

[14] K-R s. 30: "Naar Epistelen (Lectien) er udlæst, vender Præsten sig til Alteret igien og da i stæden for Haleluja, syngis en kort Psalme, som kommer over eens med Epistelen (Lectien)..."

En originalsalme af Broson på 10 strofer fra afsnittet *Om Christi Efterfølgelse og Verdens Fornegtelse.* E har den i *Bede-Psalmer/Jesu Efterfølgelse* med 2 strofer, Brorsons 8 og 10, i en efter omstændighederne loyal gengivelse. Bemærk dog, at Brorsons 8[7] *Elsker trolig eders næste* er blevet ændret til *Vi vil elske hver sin Næste.* Tanken om at hvert menneske kun har én næste findes udtrykt flere steder i E's Brorson-variationer.

Salmebøgerne før E: P og **G** har fuldstændige gengivelser. G dæmper Brorsons formuleringer 4 steder. P har salmen i *Om Verdens og sin Fornegtelse*, G har den som *afslutningssalme til aftensang*[15] *8. søndag efter Trinitatis.*
Salmebøgerne efter E: R har en 5-strofet version, byggende på 1-2,4,8 og 10 i afsnittet *Verdens Fornegtelse, Jesu Efterfølgelse og Korset.* Str. 8 og 10 er stærkt præget af E's forandringer. **KH** har i *Omvendelse og Tro* de samme strofer, men stort set ført tilbage til Brorsons sprogdragt. **N/SS** har i *Jesu Efterfølgelse* alle Brorsons 10 strofer, men med betydelige sproglige ændringer i de vers, R og KH overspringer, til følge. Ikke altid for det bedste. **D** har i *Kristi efterfølgelse* næsten nøjagtig samme tekst som KH.

Den vey du gikst i kors og trang

E: Hielp, Jesu! at i Livets Gang

Også fra *Om Christi Efterfølgelse og Verdens Fornegtelse* stammer denne 5-strofede salme, der er Brorsons oversættelse af U. B. v. Bonins "Mach' doch den engen lebens-weg". E's placering er, som sidst, i det noget lignende afsnit *Bede-Psalmer/Jesu Efterfølgelse,* hvor den optræder 3-strofet, en gengivelse af Brorsons 1,4-5. Atter dæmper de filosofisk-etiske overvejelser over livsvandringen Brorsons tale om synd og nåde. Da denne tale er særlig stærk i str. 2-3, kan det have været medvirkende til, at de ikke er medtaget.

Salmebøgerne før E: P har Brorsons tekst fuldstændig i afsnittet *Om Jesu Efterfølgelse,* Dog har han tilladt sig en lille ændring i 2[7]: *At jeg, mit lam! dig følge maa* bliver til *At jeg, dit lam, dig følge maae.* **G** har den ikke.
Salmebøgerne efter E: Salmen er hverken optaget i **R** eller **KH**. **N/SS** har salmen med alle 5 strofer i *Jesu Efterfølgelse*, men også her er der betydelige sproglige ændringer. Og heller ikke her udelukkende med de bedste resultater. **D** har næsten nøjagtig samme tekst (str. 2 er udeladt) i *Kristi efterfølgelse.*

Sørger du endnu min siel?

E: Sørger du endnu, min Siel!

Brorsons salme er 6-strofet og gengiver B. Schmolkes "Bist du, seele! noch betrübt" i *Om Hiertets Overladenhed og Hengivenhed.* E gengiver 4 strofer (1-3 og 6) i afsnittet *Bede-Psalmer/Kierlighed og Tillid til Gud.* Forandringerne er meget sigende og mest tydelige i 2[3-6]:

Troens rare Klenodie 181	Evangelisk-kristelig Psalmebog 311
Har du trang en liden stund, O! det er dog kun en skygge,	Trængsel varer kun en Stund, Og forsvinder, som en Skygge.

[15] Se note 11 til O GUd hvad est.

Korset er en overgang,
Glæden bliver evig lang.

Trøst og Glæde tidt frembrød
Midt i angestfulde Nød.

Brorson viser igen lidelserne i evighedens perspektiv. E ændrer næsten umærkeligt, så det hele bliver en beskrivelse af hverdagens skiften mellem sorger og glæder i en opfordring til at se, at det bliver nok godt igen, eller, at imorgen er der atter en dag.

Salmebøgerne før E: P og **G** har også her fuldstændige gengivelser. P har salmen i *Om taalmodig Overladelse i Guds Villie*, G har den som *afslutningssalme til højmesse*[16] *2. søndag efter Helligtrekonger.*
Salmebøgerne efter E: R har også alle 6 strofer i afsnittet *Verdens Fornegtelse, Jesu Efterfølgelse og Korset.* Der er foretaget nogle sproglige ændringer. **KH** har i *Verdens Fornægtelse og Kristi Efterfølgelse* samme salme, men har opgivet en del af Rs ændringer. **N/SS** har i *Kors og Genvordighed* også alle strofer, men har bevaret flere af Rs ændringer end KH. **D** har salmen i *Kamp* og følger KH tæt, men har endnu færre af Rs tekstændringer.

Salmer fra Troens Kamp og Seyer

Nr. og 1. linie	P	G	E	R	KH	SS	D
201. Det koster megen kamp og striid	229		**233**			402	576
215. O vaager op af verdens drømme	336		**407**	419	492	398	466

Det koster megen kamp og striid
E: Hvor godt, hvor saligt er det dog

Brorsons salme er 8-strofet og en oversættelse af C. F. Richters "Es kostet viel ein christ zu seyn". Afsnit: *Om allehaande aandelig Striid.*

E's salme i *Bede-Psalmer/Sand Kristendom* er 2-strofet, men så stærkt forandret, at der næppe nok kan være tale om en Brorson-inspiration. Også her er der tale om 1^{2} *At elske Gud og elske hver sin Næste.* Jesus som etisk lærer udtrykkes i 1^{3}-2^{1}: *Og høre Jesu Ord, og vorde klog,/Og følge ham den Helligste, den Bedste./O! vel os, om vi altid tænke paa,/At vandre saa!//Da gaaer vort Liv saa rolig hen.*

Salmebøgerne før E: P har en 2. strofe, som ikke findes hos Brorson. Der er en mindre sproglig rettelse i 3^{6}. Afsnit: *Om taalmodig Overladelse i Guds Villie.* G har den ikke.
Salmebøgerne efter E: R og **KH** har den ikke. **N/SS** har i *Aandelig Kamp og Sejr* Ps version med ekstrastrofen, men med udeladelse af Brorsons str. 6. Brorsons str. 5 er stærkt omdigtet. **D** har salmen i *Kamp* og følger N/SS tæt, men har kun Brorsons strofer 1,3,5 og 7-8.

O vaager op af verdens drømme
E: O! vaagner førend Døden kalder

[16] K-R s. 39: "*Pro exitu* syngis en Psalme, som kommer over eens med Dagens Evangelio..."

Brorsons 7-strofede oversættelse af L. A. Gotters "O! wachet auf, ihr faulen christen" fra *Om den aandelige Aarvaagenhed* optræder i E *(Bede-Psalmer/ Døden, Opstandelsen og Dommen)* kun i skikkelse af str. 5, hvor Brorson og E for en gangs skyld er rørende enige om, at ingen kender dødens time og *Vel den, som altid er bered.* Trods denne store enighed, ændrer E alligevel i Brorsons tekst.

Salmebøgerne før E: P har salmen komplet i *Om den aandelige Aarvaagenhed.* **G** har den ikke. **Salmebøgerne efter E: R** har 5 strofer, 1-2,4-5 og 7 i afsnittet *Menneskets Fald og Guds Naadekald.* Der er foretaget en del sproglige ændringer, i str. 5 delvis som i E. **KH** har 1-2,5-7 i *Omvendelse og Tro.* De sproglige ændringer er betydelig færre. **N/SS** har i *Aarvaagenhed og Bøn* igen alle strofer, men forholdsvis få ændringer, delvis som R og KH. **D** har 4 strofer af salmen (1-2,5-6) i *Omvendelse og tro* og har næsten ingen tekstændringer i forhold til Brorsons original.

Evangelisk-kristelig Psalmebog har altså tilladt sig en del over for Brorsons 21 salmetekster. Spørgsmålet er, hvorfor det er sket. På den ene side lader det sig ikke skjule, at agtelsen for digternes værker og sproglige egenart er vokset en del de sidste 200 år. På den anden side er der generelt tale om meget omfattende ændringer, helt anderledes radikale end både i salmebøgerne før og salmebøgerne efter. P og G er gennemgående uhyre loyale over for både Brorsons tekst og hans antal af strofer. R-KH-(N/SS)-D betegner gennemgående en gradvis tilbagevenden til Brorsons sproglige og teologiske form. N/SS har en tendens til at ville beholde alle Brorsons vers, medens de kongerigske salmebøger korter salmerne af. Undtagelser for denne regel er bevarelsen af E's form i R, som det er tilfældet med *O lam! som ingen syndens gift har saaret* og *Triumph! triumph! vor soel er alt oprunden.*

Vi har set tydelige ændringer af strofernes teologi, måske tydeligst, hvor døden beskrives som befrier og ven i Kristi Himmelfartssalmen *Slaaer sammen alle hænder* og det, der kunne ligne et psykologisk krav om krisehjælp i den aktuelle situation i *Sørger du endnu min siel?* Men generelt har vi også iagttaget flere eksempler på, at Brorsons synd-nåde modstillinger og hans opstillinger af den evige salighed som svar på de jordiske lidelsers kors er blevet erstattet af filosofisk-etiske betragtninger, herunder dydens og troens sidestilling, med henblik på at leve et roligere liv med en samvittighed, der bunder i brugen af Jesus som etisk lærer, og næres dagligt af tanken på at behage Gud med sin dyd. Den sløve kristenhed skal ikke længere vækkes, men sættes på skolebænken og belæres om et fornuftigt syn på livet og verden og en fast tillid til, at Gud vil indfri sin del af forpligtelserne. På den måde har vi set, at livet i dåbspagten ikke er noget, der trues af Brorsons begreb verden, sammensat af skabelse og syndefald og hvad alt det indebærer, men kun helt præcist af onde lysters svig og magt. Den tanke, at håbet om den evige salighed bør være begrundet i et dydigt levned har vi ligeledes set indskudt i Brorsons digtning, medens synd og nåde og den evige salighed er generelt nedtonede. Kristi efterfølgelse synes opfattet som noget, der ligger inden for det moralske levneds muligheder, hver har tilsy-

neladende kun én næste at bære omsorg for, og ordet bliver ikke kød, men lever i stadig belæring om dydens vej. I det hele taget er det tydeligvis vanskeligt at opretholde noget, der ligner en klassisk kristologi, når fornuften alene synes at kunne slutte våbenstilstand med Gud ved at lade sig belære og følge instruksen, der altså aldrig nærmer sig noget, der ligner de lidelser, man i tidligere tiders overvejelser har opfattet som nødvendige ved Kristi efterfølgelse. Vi har også set enighed med Brorsons synspunkter, med hensyn til skabelsen og livets store usikkerhed. Men også her er der foretaget ændringer.

De æstetiske ændringer, som især bliver tydelige, når Brorson og den ny teologi er enige, viser sig kort fortalt i, at Brorsons heftige, følelsesbetonede billeder og stærke malende fantasier om den evige salighed som modstykke til al jordisk lidelse, hans stærke udtryk for længsler og kærlighed, alt sammen nedtones og ændres til fornuftige og overskuelige begreber. Det lyder ikke usandsynligt, at dette f. eks. var årsagen til, at Brorsons nældeblad blev til strå.

En tredie teknik har vi konstateret undervejs, det drejer sig om anbringelse af Brorsonsalmerne i kategorier, der ikke svarer til TrKs. Det drejer sig især om *Her kommer dine arme smaa, Lad dit rige alle vegne, Ach! at enhver dog tænkte paa, O Hellig Aand! o søde trøst, Den høye GUd, som til mit suk sig bøyer, O alle tings Monark, O kiere siel, som bliver ey, Jeg gaaer i fare, hvor jeg gaaer, Det koster megen kamp og striid og O vaager op af verdens drømme.* I alle 10 eksempler følges den anderledes anbringelse op af kraftige forkortelser, der jo næsten nødvendigt ændrer salmens helhedspræg og dermed begrunder en flytning. Det er i den forbindelse værd at iagttage, hvordan de senere salmebøger i forskellige tempi søger at genanbringe de samme salmer i kategorier, der svarer mest muligt til TrKs.

Tilsammen fortæller disse 3 arbejdsretninger om en komité, der har opfattet sig selv som berettiget til at ændre gennemgribende i Brorsons tekster, hvad hverken P eller G har gjort, og hvad de efterfølgende salmebøger i næsten alle tilfælde tydeligt arbejder sig væk fra igen, tilbage til en mere og mere nøjagtig gengivelse. Man har i både teologisk og æstetisk henseende følt sig berettiget til at gribe ind i det omfang, som vi har set, og man har tydeligvis ment, at det resultat, der er opnået, er af en højere kvalitet, end Brorsons eget.

Det spørgsmål, der så står tilbage, er: hvorfor har man overhovedet brugt Brorson, når man alligevel har ændret ham så meget, at i adskillige vers kun metrik og enderim står tilbage, i en række hele strofer kun metrikken? Havde det ikke været enklere at digte nye salmer på Brorsons eller andre versemål? Det havde det uden tvivl. Der havde så også, som det kan ses af andre af E's salmer, været mulighed for at komme endnu klarere til orde med sit eget budskab. Altså må behandlingen af Brorson have været et udtryk for den fornyelse af traditionen, man ønskede: en tilførelse af samtidens egen teologi, æstetik, tilskæring og kategorisering af salmer, som ikke blev opfattet som hærværk mod

PETER BALSLEV-CLAUSEN

GRUNDTVIG OG EVANGELISK-KRISTELIG PSALMEBOG (1798)

N.F.S. Grundtvig (1783 - 1872) var 13 1/2 år gammel, da *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (herefter EK) af kongen, Christian 7, 13. april 1798 blev autoriseret til brug i landets kirker [1]. Han var derfor gammel nok til, at hans grundlæggende forståelse af kristendommen var blevet formet af de tidligere salmebøger, først og fremmest Kingos Salmebog [2], som han var vokset op med i barndomshjemmet i Udby 1783 - 1792 og hos pastor Laurits Feld i Tyregod Præstegård 1792 - 1798, hvor han blev konfirmeret efter den 1. søndag efter Påske 1798, men også Guldbergs Salmebog [3], som han kendte fra sin latinskoletid i Århus 1798 - 1800.

Grundtvig har ligesom hele den ældre generation følt indførelsen af EK som et afgørende brud med den traditionelle forståelse af kristendommen, vel at mærke den forståelse af kristendommen, som han selv havde tilegnet sig. Gennem sin far, Johan Grundtvig [4], der ligesom Grundtvig selv af natur var moderat konservativ, havde han fra begyndelsen et dobbeltbundet forhold til den nye salmebog. Dels måtte han være yderst skeptisk overfor salmebogens forsøg på at forene kristendommen med tidens oplysningskultur og rationalisme, dels kunne han ikke undgå at opfatte salmebogsprojektet med en vis velvilje p.g.a. slægtskabet med salmebogskommissionens formand, Sjællands biskop N.E. Balle [5]. Det var dog først efter først sin romantisk-filosofiske og siden sin luthersk-kristne vækkelse, hhv. 1805 og 1810, Grundtvig blev direkte afvisende overfor EK, en holdning han beholdt resten af sit liv.

EK søgte i modsætning til de tidligere salmebøger at forene det kristelige og det menneskelige, en bestræbelse, der lå i naturlig forlængelse af oplysningstidens protestantiske opfattelse af forholdet mellem de to størrelser, og som i virkeligheden er en af forudsætningerne for

---

[1] Om Evangelisk-kristelig Psalmebogs tilblivelse og indførelse, se bl.a. Frederik Nielsen *Bidrag til den evangelisk-kristelige Psalmebogs Historie* (1895), Anders Malling: Dansk Salme Historie bd. 8 s. 281 - 310 og Vibeke Hammerum: Evangelisk-Christelig Psalmebog af 1798. Et tilbageblik på et speciale, i *Hymnologiske Meddelelser 1998 nr. 4.*

[2] *Dend Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog* (1699)

[3] *Psalme-Bog eller En samling af gamle og nye Psalmer* (1778)

[4] Johan Grundtvig (1734 - 1813), sognepræst i Udby på Sydsjælland 1776 til sin død 1813.

[5] Nicolai Edinger Balle, 1744 - 1816, var første gang gift med Grundtvigs faster, som han var opkaldt efter, Frederikke Severine Grundtvig, 1747 - 1781.

Grundtvigs egen senere opfattelse af forholdet mellem det kirkelige og det folkelige. EK fulde titel er *Evangelisk-kristelig Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt*. Herved signaliseres salmebogens demokratiske anliggende. I modsætning til de tidligere salmebøger, der først og fremmest ønskede at være kirke- og dermed gudstjenestesalmebøger, ønskede EK at være det enkelte kristne menneskes udtryk for hans og hendes kristendom, både i kirken ved gudstjenesten om søndagen og i hjemmet og i arbejdslivet til daglig. Fremfor alt skulle salmebogen være tidssvarende, d.v.s. formulere kristendommen og kristenlivet nutidigt, eksistentielt for mennesker, der levede omkring år 1800. Det betød, at alle gamle salmer, der skulle med i salmebogen som et udryk for kontinuiteten med tidligere tiders salmesang, skulle skrives om, helt eller delvis. Og det betød, at salmebogen på forhånd skulle indeholde mange nye salmer, der for øvrigt også for manges vedkommende blev skrevet mere eller mindre om for at passe ind i salmebogens redaktionelle sammenhæng.

EKs 'Forerindring' giver et godt indtryk af hensigten med salmebogen. Det er tydeligt, at salmebogskommissionen ønskede at udgive en salmebog, der hjalp det enkelte menneske til på den ene side at tilegne sig og fastholde den traditionelle kristendom, og på den anden side drage de praktiske konsekvenser af kristendommen i et etisk og samfundsbevidst liv. Der står: "Ved at samle, vælge og giennemsee disse Psalmer, have de mænd, til hvilke Arbeidet har været anbetroet, havt for Øine, deels at holde sig paa det nøieste til de Forestillinger og Udtrykke, som indbefattes i Skriften selv, paa hvilken christelig Tro er befæstet, deels at stemme det hele Foredrag til Opbyggelse; saa at Kierlighed og Tillid til Gud og Christum, forenet med virksom Broderkierlighed til alle Mennesker, samt Flid og Lyst ved Pligternes Udøvelse, saavel i det almindelige Liv, som i Kald og Stand, maatte indaandes, forøges og giøres tækkelige for Enhver, som elske Religion. Tillige har man bestræbt sig for at udbrede Lethed og Tydelighed over det Hele. Naar gode mennesker maae finde Trøst og Glæde i deres Andagt ved Psalmerne, og sand Christendoms Aand under Guds Velsignelse maa derved forplantes alt mere og mere hos menig Mand, er Hensigten opnaaet, i hvilken Arbeidet blev foretaget og fuldført. Herren give, at Fædrelandet maa høste Frugt deraf til Sædeligheds, til Ordens, til gavnlig Virksomheds og uskrømtet Menneskekierligheds Befæstning og Forfremmesle igiennem flere Slægtfølger." Derefter følger salmebogens 560 salmer, der i poetisk form gennemfører det program, forerindringen formulerer i prosa.

Grundtvigs første store opgør med EK kommer to år efter hans luthersk-kristne vækkelse i *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*, der udkom 1812. Her giver han EK en forholdsvis fyldig - og kritisk - behandling. Efter en efter omstændighederne velvillig omtale

af biskop Balles katekismus, der dog var ubrugelig for almuen, da den var for abstrakt og litterær, fortsætter han: "Den gamle Psalmebog [6] kunde trænge til Forbedring; thi Luthers og andre tydske Psalmer var for det meste slet slet oversatte, Kingos behøvede en med Ærbødighed ændrende Haand, og ved Siden stode endel, som vare vandede i Tanker og platte i Ord og Talemaader; men hvilken dansk Digter kunne og vilde under Revolutionen *forbedre* de gamle og digte gode ny? Thomas Thaarup var maaske den eneste Navnkundige, som med digterisk Anlæg, forenede en gudelig og hjertelig Stemning, men neppe var det, om de kristelige Troessandheder han sang, og han har ei villet kendes ved sine Sange, saaledes som de udkom. De Fleste, hvori Kristendommen, ligesom er gemt til bedre Tider, maa være sammenrimede af aldeles upoetiske Mænd, hvor Tonerne løfte sig, er det mest i kolde Billeder og høitravende Ord; Hjertelighed spores kun i enkelte Sange, mest om timelig Nød og jordiske Forholde, ikke een af Kingos eller Luthers Psalmer er optaget uforvansket, og ikke een høitidelig Sang gør Mindet om de store Begivenheder ved Kristi Fødsel, Liv, Død, Opstandelse og Himmelfart, levende i en beskuelig Fortælling. Føier man nu til, at der næsten altid tales om Guds Aand, som en blot Kraft, eller et gudfrygtigt Sindelag; at Man har udslettet Helvede, uden at kunne tilintetgøre det; at i det mindste en tredie Del er vandede Rim til Gerningernes Pris, der tit udvoxe af en syndig Rod; at der er saare Lidt om ret Kærlighed til Gud og Næsten, og at kun faae Psalmer have bibelsk Enfoldighed i Ord og Talemaader: da maa Man beklage den Tid, hvis Stemning den aander. Selv den i Sandhed *høiærværdige* Balle kan heri have feilet, men da han selv er intet mindre end Digter, da det vilde være et Underværk, hvis han slet ikke havde lempet sig efter Tidens Tone, og da vi have ham, næst Gud, at takke for, at Bogen beholdt saamegen Kristendom, vil den billige Krønike aldrig gaae strængt i Rette med ham, ja den vil sige, at bedre Bøger [7] vilde rimeligvis paa den Tid gjort mindre Nytte, fordi den her seer hen til de Præster og Skoleholdere, i hvis hænder de kom" [8]

I sit korrigerende efterskrift til Verdens-Krøniken føjer Grundtvig følgende kommentar til denne omtale af EK: "Hvad her er sagt om Psalmebog og Lærebog vil udentvivl den høiærværdige Olding [9] og adskillige andre retsindige Mænd optage mig ilde. Det har jeg forudseet, men enddog jeg har veiet mine Ord, kan gerne et upasseligt være indløbet, og det er jeg rede til at bekende, saasnart jeg indseer det. I Hovedsagen er jeg

---

[6] d.v.s. Kingos Salmebog, der indtil EK va enerådende på landet

[7] Der tænkes her både på Balles katekismus, "xxx" og EK

[8] Anf. skr. s. 347 - 349.

[9] D.v.s. N.E. Balle

derimod vis paa at have Ret i hvad jeg siger, og Kald til at sige det. Hvad der lettest kunde misforstaaes er maaske de Ord, at der i Psalmebogen kun findes saare lidt om *ret* Kærlighed til Gud og Næsten, derfor vil jeg her tydeligere sige min Mening. Denne Kærlighed nævnes og befales tit, men der siges ei stort mere om den, end at den skal drive os til at opfylde vore Pligter og især til Forsonlighed og Gavmildhed. Sandt er det, men en Psalme skal sige mere end en tør Paragraf i Systemet. Den skal i yndige, bevægende Toner udsjunge det barnlige, broderlige Sindelag, den skal henrykt kvæde om Faderens og Jesu Kristi uudgrundelige Kærlighed, og male et sanddru, levende Billede af den efter Skriftens hellige Historie, især Jesu levnet. Hvo der tyer til den ny Psalmebog, for at opvarmes af indelig brændende Kærlighed til sin Gud og Frelser, til Venner og fiender, Han skal vel føle Savnet, og det lader sig da ei afbevise."

Efter nogle temmelig kritiske bemærkninger om Balles katekismus fortsætter Grundtvig: "Men hvorfor sige det? Vist nok maa det synes temmelig ligegyldigt, hvilke Psalmer og Lærebøger vi for nærværende Tid have, men det er dog ikke saa, og Hvers Pligt, som seer det, er at fremkalde Opmærksomhed paa saa vigtige Ting. I en historisk Skildring kunde en saadan Forandring allermindst forties, og om jeg ogsaa vilde her dulgt min Overbevisning, kunde jeg ikke engang uden at paadrage mig beføiet Beskyldning for Partiskhed, thi paataler jeg strængt Andres Brøde, maa jeg allermindst tie med offentlige Feiltagelser af Mænd, for hvem Man veed jeg har Ærbødighed, som jeg har for Abrahamsom, Balle og Malling.

Jeg veed meget vel, at en bedre Psalmebog vilde dengang hos de Boglærde fundet saamegen Modsatnd, at den knap var blevet indført, og at de moderne Præster vel i al Fald vilde i Kirken undgaaet de bedste Psalmer, ligesom de undgaae Lærebogens fjerde og femte Kapitel [10]. Jeg veed ogsaa, at de gamle Psalmer med Aand og Salvelse maatte bort, naar de vare til Spot, men det vidner kun stærkere om Tidens Fordærvelse, og at gøre den ret beskuelig, visselig ei at sige ærværdige Mænd Ubehageligheder, det er min Hensigt. Jeg veed ogsaa, at naar Landet igen kristnes, da vil de gamle Psalmer, som ei længere ere i menig Mands Haand og Hoved, lettere kunne modtage passelig Forbedring, og gøre langt stærkere Indtryk, men for saadant kan dog Ingen uden Gud forlange Æren" [11].

De synspunkter, Grundtvig her giver udtryk for, og som han godt vidste var mere

---

[10] Kapitlerne 4 og 5 i Balles Lærebog handler om henholdsvis "xxx" og "xxx".

[11] Anf. skr. s. 410 - 413.

kontroversielle, end hans læsere ville bryde sig om, holdt han fast ved resten af sit liv. De centrale anklagepunkter mod EK findes alle her i Verdens -Krøniken, ligesom han også her nævner sin positive kritik af salmebogen. Endelig antyder han sit program for en fornyelse af salmesangen.

Grundtvigs hovedanklage mod EK er, at den har udvandet det kristne trosindhold til ukendelighed for at komme samtidens rationalisme i møde, hovedsagelig derved, at den lutherske kristendom er skiftet ud med almenreligiøs kristendom og almindelig moralisne. Dertil kommer, at salmebogen er uden digteriske kvaliteter. Grundtvig ved, at en tradition, også en salmetradition, for at bevares skal fornys. Derfor er han ikke modstander af, at de gamle salmer, f.eks. Luthers og Kingos, skal bearbejdes til brug for en ny salmebog, tvært imod, men det skal ske med skyldigt hensyn til salmernes teologiske indhold og digteriske form. Grundtvig savner den historiske dimension, både den bibelske og den kirkehistoriske, i EK, men han indrømmer, at den har kvaliteter, som de hidtidige salmebøger ikke havde, med hensyn til salmer om dagliglivets forhold.

Grundtvig havde allerede tidligere ved forskellige lejligheder givet offentligt udtryk for sit syn på salmerne og salmesangen og sin kritik af EK. I sin omfangsrige kritik af biskop Boisens ritualforslag, *Om Religion og Liturgie* fra 1806 [12] bebrejder han samtidens salmedigtning repræsenteret af EK dens mangel på poetisk liv og religiøs alvor. Sangen er, skriver han "Middelpunkten af den liturgiske Poesie. Her maa alt hvad Mennesket kan frembringe Høit og Skiønt, forene sig. Poesien maa træde frem, klædt i et harmoniske vers, hvilende paa det melodiske Riim,og hævet ved den potenserende Musik. Høit over Jorden maa vi opløftes, og et Glimt af det evige Liv maa svæve forbi vort mod Himlen stirrende Øie." Og han fortsætter: "Ak! Kun sielden skeer det, og hvad er Aarsagen? Er det allene i de Kirker, hvor den gamle Psalmebog bruges, at vi vorde skuffede i vor Forventning? Ingenlunde. Vi miskiende ikke den Nyes Fortrin især med Hensyn til Korrekthed i Versebygningen, og Værdighed i Udtrykket. Vi tilstaae endog, den indeholder megen Poesie, men langt er den fra Idealet, der svæver forbi vort Øie. Den kunne laant mere af den gamle, og meget tabte den, ved tildeels at rette sig efter Moralens Kapitler. Næppe er *Schillers* grundede Bemærkning vore Læsere ubekiendt, at Poesien kun bør fremhielpe Moraliteten ved den ophøiede Stemning, hvori den sætter Mennesket, men at den ophører at være Poesie og hæve mennesket, saasnart den træder i

[12] *Om Reigion og Liturgie* offentiggjort i *Theologisk Maanedsskrivt for Fædrelandets Religionslærere*, s. 129 -201, optrykt i *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs udvalgte skrifter ved Holger Begtrup* (herefter US) bd. 1, s. 135 - 173, om Grundtvigs syn på salmer og salmedigtning se især US bd. 1 s. 166 - 168..

Moralitetens Tieneste." Grundtvig giver her udtryk både for sin kritik af EK og den hymnologiske poetik, han fulgte resten af sit liv. Grundtvig afslutter sin omtale af salmerne med en af de få betragtninger over salmerne og deres melodier, der findes fra hans hånd: "Bleve imidlertid de nye Psalmer udførte, vi ville ei sige ved harmonisk Musik; thi det er kun vore katholske Brødre der have Noget tilovers for dens skiønneste Brug, men ved melodisk Sang, da vil der dog allerede Meget være giort. Men saalænge Mængden af vore Kirkers Syngemestere endnu kunne lære meget af Bræger og Peer Degn, ville selv de skiønneste Psalmer tabe deres Kraft, og udbrede Dorskhed istedet for dyb følelse."

I det essay, han foråret 1811 offentliggjorde i tidsskriftet *Sandsigeren* om principperne for en fornyet salmedigtning, fortsætter Grundtvig sin kritik af EK, idet han nu især hæftede sig ved den rationalistiske salmedigtnings manglende historiske dimension [13]. Efter indledningsvis at have sammenlignet den historiske salme med 'en rindende Bæk' og den dogmatiske eller moralske salme med 'de stillestaaende Vande' og tilføjet, at ingen 'kan fortænke mig i, at jeg med denne Overbevisning er utilfreds med den aldeles Fortrængelse af historiske Psalmer, der i den nyeste Psalmebog lader sig tilsyne,' fortsætter han: Visselig ville Mange med mig i denne Bogs fleste Sange finde den gamle sandhed bekræftet, at det blot lyriske Digt af Nødvendighed udmattes, da den begeistrede Digter ved det første Greb i Strængen maa stræbe at fremlokke en Tone, der heelt udtaler hans Følelse, og siden nøies med enten at opløse, gjentage, eller sagte antyde en mere eller mindre beslægtet Følelse. De mest overflødige Bilag hertil vil Man finde i de mange Psalmer over Guds Egenskaber, der ei allene ere gjentagelser og Opløsninger af sig selv, men som oftest af hinanden.' Og han fortsætter: 'Lægger Man nu til, at disse dog, i det Hele taget, ere og maa være de fortrinligste, og at de egentlig moralske Læredigte ifølge deres Natur maa vorde endnu mere enstonende , tørre og kolde, maa Man endnu mere beklage Mangelen af det historiske Liv, og jeg tør frimodig pastaae, at selv naar Moral og Fornuftsreligion skulle være Hovedgjenstanden for de kirkelige Sange, vilde den historiske Dragt være saare ønskelig."[14] Siden 1806, da Grundtvig skrev artiklen om "Religion og Liturgie" har Grundtvig fået øjnene op for den historiske dimensions betydning. Ikke alene menneskelivets, men også kristendommens grundlæggende struktur er konkret historisk. Det er denne historiske dimensions levende sammenhæng Grundtvig siden kaldte historisk-poetisk, et begreb hvis tilblivelse kan følges i de to artikler fra 1806 og 11.

---

[13] *Sandsigeren eller den danske Huusven, et Ugeskrift. Udgivet af Prof. K.L. Rahbek. No. 12. Onsdagen den 10de April 1811*, s. 179 - 183 (187). Optrykt blandt andre steder i US bd. 2, s. 76 - 83.

[14]Udvalgte Skrifter, bd. 2, s. 77 f.

Den mest omfattende kritik af EK bragte Grundtvig i to anmeldelser i 1825 og 1828 af henholdsvis B.S. Ingemanns *Høimesse-Psalmer* [15] og P.A. Fengers udgave af Thomas Kingos salmer [16]. I grundtræk er det den samme kritik som i Verdens-Krøniken 1812, blot udvidet og konkretiseret i forhold til henholdsvis den samtidige og den fortidige salmedigter.

Grundtvigs teologiske og litterære kritik af EK falder til en vis grad sammen. Det er hans opfattelse, at uden poesi er "selv den bedste moralske og dogmatiske Rimstok ... en meget daarlig Psalmebog", og derfor er "en *upoetisk Psalme*, man sige hvad man vil, .. ligesaa haard en Selv-Modsigelse, som upoetisk Poesie" [17]. Samtidig mener Grundtvig, at en salme skal være almenfattelig og hjertelig, det vil sige i egentlig forstand folkelig [18]. Det er, som rationaliterne mente, ikke tiltrækkeligt, at en salme er almenfattelig. "Halvfemtsernes Begreb om Billedsprog, bibelhistorisk Sang, og Almuens Forhold til begge Dele, var ligesaa skævt som spidsborgerligt" [19], man kunne måske skrive kirkelige selskabssange, men ikke salmer [20]. Grundtvig kendte ikke nogen menighed, "der i *Kirken* er fattigere paa gode Psalmer, end den *Danske*, hvor man, af ubegribelig Mangel paa Sands for, hvad Psalmer skal være, har indført den elendige Samling af vandede Rim, som kaldes den evangelisk-kristelige Psalmebog" [21], der er et umiskendeligt udtryk for, at "det attende Aarhundredes Vand-Smag" havde fortrængt den gode kirke-smag [22]. Da EK blev indført, fik man "istedenfor god gammel Viin deels i Leer-Kruse, deels i bulede, men føre, ægte forgyldte Sølv-Bægere ... maadeligt Brønd-Vand deels i Frimurer-Glas og deels i brogede Under-Kopper og flade Steen-

---

[15] Anmeldelsen er offentliggjort i *Theologisk Maanedsskrift* 1825, bind. 3, s. 156 - 162 (herefter 'Ingemann 1'). Der findes et håndskrevet udkast til en anmeldelse af Ingemanns 'Høimesse-Psalmer' (Grundtvig-Arkivet, Det kgl. Bibliotek, fasc. 116,I), trykt i 'Hymnologiske Meddelelser 1983 nr. 1, s. 52 - 56 (herefter 'Ingemann 2'). Se: Peter Balslev-Clausen: Salmebog og salmesang.Grundtvigs anmeldelser af Ingemanns Høimesse-Psalmer (1825) og P.A. Fengers udgave af Kingos salmer (1827), 'Hymnologiske Meddelelser 1983 nr. 1, s. 3 - 52.

[16] N.F.S. Grundtvig: 'Kingos Psalmer og aandelige Sange", offentliggjort i 'Theologisk Maanedsskrift 1828, bind 13, s,. 1 - 36 (herefter 'Kingo'). Se Peter Balslev-Clausen anf.arb.

[17] Ingemann 2, s. 160

[18] Kingo, s. 23.

[19] Kingo, s. 21.

[20] Ingemann 2, s. 156.

[21] Ingemann 1, s. 1.

[22] Kingo, s. 30.

Tallerkener" [23].

"Viin og Vand" var ikke kun en æstetisk, men også en teologisk metafor. For Grundtvig stod valget stadig i 1820'rne som i 1790'erne mellem "en sand christelig og en falsk tyrkisk [24] Oplysning" [25]. EK var udgivet og indført af folk, der søgte at tilpasse sig tidsånden, "hvis Grille det var, i Henseende til alt Gudeligt, at efterstræbe et Ideal, der kunne tækkes *fornuftige Folk*, enten de saa var Christne, Jøder, Tyrker eller Hedninger" [26]. I forlængelse heraf er det ikke overraskende, at Grundtvig kunne mene, at en præst, der, sådan som han skulle, hvor salmebogen var blevet indført, valgte salmer fra den, "lovmæssigt kan tage Sang-Mælet fra den christelige Tro" [27]. Erfaringerne med EK havde vist, at dens kirkelige og litterære stil faldt almuen mørk, død og kedsommelig, samtidig med, at dens dannede fortalere måtte indrømme, at de fleste af dens salmer helst skulle "*læses sagte* (d.v.s. ved den personlige andagt), og at Endeel af dem, der bedst kan taale at læses høit, ja selv at synges fiirstemmig, dog slet ikke ere skikkede til at synges eenstemmig i en Landsby-Kirke!" [28].

Det var ikke alene de nye salmer, der efter Grundtvigs opfattelse var betænkelige, det var også EKs udvalg og behandling af de gamle salmer. Grundtvig havde intet imod den opfattelse, at næsten alle gamle salmer "trænge til Bedring og Forkortelse", men han mente, at skulle det være, ville det være bedre at beholde de gamle salmer "i al deres Skrøbelighed", end at de udgik af levende brug uden at være blevet erstattet af andre salmer, der kan gå i deres sted [29]. Med 'Vor Gud han er så fasten borg' som eksempel viser Grundtvig, hvordan denne "mageløse Krigssang for Christi Kirke" var blevet forvandlet til en "ligesaa ubetydelig som uskyldig Hverdags-Vise for skikkelige Folk, der gaae i Mørke, og slaaes i Blinde med Syndens Lyst" [30]. Djævelen, der stadig var med i prøveheftets [31] version af salmen, var i EK

---

[23] Ingemann 2, s. 160.

[24] D.v.s. muslimske

[25] Ingemann 2, s. 161.

[26] Kingo, s. 25.

[27] Kingo, s. 10

[28] Kingo, s. 15.

[29] Kingo, s. 24.

[30] Kingo, s. 22.

[31] *Evangelisk-Christelig Psalmebog, samlet af et Selskab og udgivet som et Forsøg. Første hefte. 1793*

forsvundet og erstattet af "Mørkets frække Skarer". I Kingo-anmeldelsen giver Grundtvig en række eksempler på, hvordan Kingos salmer var blevet bearbejdet til ukendelighed i EK. Om bearbejdelsen af "Gak under Jesu kors at stå" og "Som den gyldne sol frembryder" skriver Grundtvig, at "det vilde dog vist i en almindelig Kirke-Psalmebog være indtil Ubegribelighed uforsvarligt, om ogsaa disse to Kingoske Psalmer var enten ordret optrykte, eller, hvad de maaskee begge kunde taale, hensigtsmæssig forkortede og vaersomt afpudsede; men nu har man desuden begravet den Ene og halshugget den Anden, hvad dog, baade efter Kirkens og Poesiens Dom, var baade synd og Skam" [32]. På samme måde forholdt det sig med EKs behandling af Brorsons salmer. Således har man haft så lidt "Forstand paa det Smukke i Psalmen: Op al den Ting, som Gud har gjort!", at man på afgørende måde har svækket salmens poetiske billedsprog, hvilket vises med strofe 2 som eksempel [33].

I øvrigt er Grundtvig i Kingo-anmeldelsen som i Verdens-Krøniken ikke blind for EKs, ganske vist begrænsede, fortrin frem for de ældre salmebøger. I modsætning til dem beskæftiger EK sig i højere grad med Guds egenskaber, herunder med forsynet [34], ligesom den har salmer, der udtrykker "de *klare* Sandheder om Menneskenes *naturlige* Forhold til Gud, hinanden og de timelige Kaar" [35] og i det hele taget om "Menneskets borgerlige Pligter" [36]. Disse "moralske og maaskee tillige ... dogmatiske" fortrin [37], får dog ikke Grundtvig til at ændre sin vurdering af EK.

Også N.E. Balles dobbeltrolle som Salmebogskommissionens formand og Sjællands biskop er gendstand for Grundtvigs kritik i Ingemann- og Kingo-anmeldelserne. Selvom N.E. Balles "christelige Tænke-maade .. var alle bekjendt" [38], og var "umiskendelig" også i EK, måtte salmebogen, da han "læmpede og tildeels rettede sig efter" tidens religiøse ligegyldighed, blive som den blev. N.E. Balle havde overfor Grundtvig givet udtryk for, at han med EK havde ønsket at fastholde en mere og mere kirkefremmed eller ligefrem

---

[32] Kingo, s. 17.

[33] Kingo, s. 24 f.

[34] Kingo, s. 10.

[35] Kingo, s. 31.

[36] Kingo, s. 10.

[37] Ingemann 2, s. 159.

[38] Kingo, s. 2.

kirkefjendsk samtid som en salmesyngende gudstjenestemenighed [39], og at han havde skønnet, at EK var den højst mulige kirkelige fællesnævnet omkring 1800. I stedet for at gøre EK til en kirkelige salmebog havde N.E. Balle ønsket at gøre den folkelig, eller snarere populær, idet han, som Grundtvig udtrykker det, "under det indviklede stats-kirkelige Forhold, forvexlede Stat og Kirke" [40]. Grundtvig undskylder N.E. Balle og hans apologetiske holdning med,at "ingen kan selv give sig den poetiske Sands, han fattes", og at han derfor heller ikke kunne forstå, at "Poesi er hvad der bedst af Alt kan taale Spot og lee derad" [41]. Til gengæld har Grundtvig svært ved at tilgive N.E. Balle, at han som Sjællands biskop "*drev*" på afskaffelsen af Kingos Salmebog [42]. Det også personligt tragiske for N.E. Balle i denne situation var, at han selv satte Kingos Salmebog meget højt. Var EK N.E. Balles øjesten, så hængte hans hjerte dog stadig ved Kingos salmer [43], som han "lige til sin Død elskede og oplivede sig med" [44].

I forlængelse af sin teologiske og litterære kritik af EK, var det Grundtvigs opfattelse, at indførelsen af denne salmebog havde haft skæbnesvangre følger for kirke og kristendom i Danmark. Den havde sammen med N.E. Balles katekismus været stærkt medvirkende til at "fremskynde den sørgelige Kirkekrisis, hvori vor Almue nu (d.v.s. i 1820'rne) overalt, hvor man mistede de gamle Trøstere, befinder sig!" [45]. Fordi EK hverken brugte "det danske eller det bibelske Modersmaal, .. var Døden uundgaaelig", hvor almuen ikke som i Jylland på trods af den kirkelige øvrighed var i stand til at forhindre, at den blev indført. På Sjælland, hvor "den ny Psalmebog indførdes hovedkulds", oplevede man, at "Faa havde den, Færre forstod dens Sprog, og tit end ikke Degnen kunde synge taalelig i den" [46]. Grundtvig havde selv som præst i Sydsjælland, først som hjælpepræst hos sin far i Udby 1811 - 1813, senere som sognepræst i Præstø 1821 - 1822, oplevet, hvilken kirkelig katastrofe salmebogsskiftet havde været på Sjælland, hvor der "udentvivl var den meste levende

---

[39] Kingo, s. 14.

[40] Kingo, s. 25.

[41] Ingemann 1, s. 2.

[42] Sst.

[43] Kingo, s. 14.

[44] Ingemann 1, s. 2.

[45] Kingo, s. 3.

[46] Kingo, s. 4 f.

Sang-Værk

til den

Danske Kirke

ſamlet og læmpet

af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig
Præſt.

Første Bind.

Kjøbenhavn.
Trykt paa den Wahlſke Boghandels Forlag,
hos C. Græbe & Søn.
1837.

Christendom at begrave og begræde", for på Sjælland, hvor "Kvinden har det bedste Hoved, og Manden det blødeste Hjerte, her er det aabenbart langt mere den ny Psalmebog, og den ny Lærebog [47], end den ny Prædiken [48], der har tømt Kirkerne,og foranlediget en Slægt, hvis Ligegyldighed for alt Aandeligt, og hvis øieblikkelige Glemsel af det Gudelige, de nødes til at nemme [49] er saa mageløs, at man vel selv maa have været Landsbypræst i Sjælland for at troe det" [50]. Den kirkelige tradition var blevet brudt med indførelsen af EK, fordi de unge og de ældre i menighederne og i hjemmene ikke længere kunne synge sammen, da man var vant til at synge salmerne udenad, og de ældre, der havde svært ved at læse, ikke kunne følge med i salmebogen, og derfor ikke kunne synge med, når de unge sang de nye, autoriserede salmer; og kunne man ikke synge med, tav man og blev hjemme fra kirke [51].

Grundtvigs kirkelige, teologiske og litterære dom over EK var enslydende og den var hård. Ikke desto mindre var det hans "Haab, at mange Menigheder vil mødes i et Ønske, der er alle danske Christne medfødt" om at få en "tilstrækkelig Samling af gamle og nye Psalmer udgivet" [52]. Det var dette ønske, Grundtvig søgte at imødekomme med sit *Sang-Værk til den Danske Kirke* fra 1836-37. *Sang-Værket* er et forsøg på at genrejse den danske salmesang på samme måde som Frue Kirke, hvor det berømte sangværk - koral-klokkespil - havde siddet i tårnet, blev genrejst efter branden under englændernes bombardement af København 5.-7. september 1807. I det følgende vil Grundtvigs bearbejdelse af fire salmer fra traditionen før EK og alle 11 salmer i *Sang-Værket*, som stammer fra EK, blive bragt både i EKs og i *Sang-Værkets* version sammen med en kommentar til Grundtvigs bearbejdelse i forhold til teksten i EK.

I den følgende analyse af Grundtvigs gendigtninger af salmer fra EK i SV vil hver enkelt gendigtning blive gennemgået på baggrund af en kort karakteristik af den salme, der ligger til grund for Grundtvigs gendigtning. Derefter følger et konkluderende afsnit, hvor de generelle

---

[47] D.v.s. N.E.Balles katekismus, se note 7

[48] d.v.s. den rationalistiske prædiken

[49] nemlig i skolen og ved konfirmationsforberedelsen.

[50] Kingo, s. 5.

[51] Kingo, s. 3 ff.

[52] Ingemann 2, s. 162.

tendenser i gendigtningerne vil blive taget op til en samlet vurdering.

Grundtvig har udvalgt de salmer, han har bearbejdet fra EK, sådan at de passer ind i hans opbygning af Sang-Værket, hvor de findes i de afsnit, der handler om gudstjenesten og kirkeåret. Grundvig har ikke givet de enkelte afsnit i Sang-Værket overskrifter, men han har grupperet salmerne sådan, at de nogenlunde passer tematisk sammen. Som det ligger i sagens natur, er det de tilsvarende afsnit, de er taget fra i EK. Rækkefølgen i den følgende gennemgang er den rækkefølge, de findes i i SV [53]

Din Aand, o Gud! har ført dit Ord

EK	SV
No. 371	No. 69 *)
Mel.: Alene Gud i Himmerig	
1 Bered os selv, o Gud! naar vi Ind i dit Tempel træde, At ei uværdigt Hyklerie Er da blandt os tilstede. Men at med Andagt og med Lyst, Og os til Lærdom, Raad og Trøst Dit Sandheds Ord vi høre!	1 Din Aand, o Gud! har ført dit Ord, Din Finger rørt vort Hjerte, Opløftet Sjæl og Sind fra Jord, Neddulmet Sorg og Smerte, Paamindt os om vor Tro og Daab, Bestyrket os i Livets Haab, Og Lyst til Himmerige!
2 Lad dette Ord ret kiendeligt Paa os velsignet være! Vor Lov og Priis lad tækkes dig, Og hør, hvad vi begiere! I Jesu Navn og Jesu Troe Vi bede, at dit Ord maa boe Blandt os til Verdens Ende.	2 Lad dette Ord ret kiendelig Paa os velsignet være! Vor Lov og Tak lad tækkes dig! Og hør hvad vi begiære: I *Jesu Navn* og *Jesu Tro*, Vi bede at dit Ord maa boe Hos os til Verdens Ende!
(- Ordet og Bønnen -)	*) Efter No. 371 i den Ny Psalmebog

Din Aand, o Gud! har ført dit Ord (SV 69) er en gendigtning af Jakob Ramus' salme *Bered os selv, o Gud! naar vi* (EK 371) [54]. Salmen står i EK i afsnittet 'Ordet og Bønnen' og følger efter nogle salmer, der handler om præsterne og deres opgave som menighedens lærere og

---

[53] Som tekster er benyttet *Evangelisk-kristelig Pslmebog til brug ved Kirke- og Huus-Andagt* København 1799, og *sang-værk til den Danske Kirke samlet og læmpet af Nik. Fred. Sev. Grundtvig Præst. Første Bind* København 1837.

[54] Jakob Ramus: "Bered os selv, o Gud! naar vi ", *Gudelige Psalmer* (1781-83)

vejledere, deres personlige forudsætninger og deres ydre vilkår for at kunne løse denne opgave. *Bered os selv, o Gud! naar vi* vender i fortsættelse heraf opmærksomheden mod menigheden, præsternes tilhørere: er de på deres side ligeså gode tilhørere til, som det lige er blevet bedt om, at præsterne må være forkyndere af Guds ord? Salmen er formuleret som en bøn om, at menigheden må være det, d.v.s. at den uden hykleri, men med andagt og lyst vil høre Guds 'Sandheds Ord', der giver den, der hører det uskrømtet, 'Lærdom, Raad og Trøst'. I strofe 2 bedes der om, at dette Guds sandheds ord må have en blivende virkning, der både kan høres og ses, på den, der har hørt det.

Salmen forudsætter, at uskrømtet ærlighed, d.v.s. religiøs-etisk integritet er en nødvendig forudsætning for at kunne høre Guds ord som det, det er, nemlig 'Sandheds Ord', samtidig med at ordets virkning beskrives som 'Lærdom, Raad og Trøst'. Ordets virkning er pædagogisk og sjælesørgerisk, og der bedes i strofe 2 om, at denne virkning må være både iøjnefaldende og permanent. Herved beskrives gudstjenesten som pædagogisk-sjælesørgerisk med prædikenen - 'Dit Sandheds Ord' - som det konstituerende element. Salmen er i EK en salme om gudstjenestens forudsætninger og sammenhæng og dermed en naturlig indgangssalme.

Grundtvig anbringer salmen i en sammenhæng i SV, der svarer til den, den har i EK, i et afsnit, hvor salmerne handler om præstens opgave (EK nr. 68), menighedens tilegnelse af Guds Ord (Nr. 70 og 71) og ordets virkning i den kristnes liv (nr. 72). Også i SV er salmen en indgangssalme, der handler om gudstjenestens indhold og sammenhæng, men dermed hører ligheden også op. Grundtvig har i stedet for at ændre på strofe 1 skiftet den ud med en ny førstestrofe, der ikke handler om kirkegængerens forventninger til Guds ord, men om hvordan Guds ord har gjort det muligt for mennesker at holde gudstjeneste.

Hvor Ramus er pædagogisk og psykologisk i sin førstestrofe, er Grundtvig dramatisk-eksistentiel, og hvor Ramus samler sin opmærksomhed om menneskers religiøst-etiske identitet, fører Grundtvig med Guds ord kampen om liv og død helt ind i deres inderste, i deres hjerte og giver dem derved ikke 'Lærdom, Raad og Trøst' i dette liv, men håb og lyst til et evige liv. Hvor Ramus lader ordet være lig med prædikenen, lader Grundtvig på lige fod med prædikenen sakramenterne være udtryk for forkyndelsen af Guds ord, d.v.s. Guds ord selv. Derfor bliver hos Grundtvig strofe 2 ikke en bøn om, at mennesker må og derfor også i princippet kan virkeliggøre Guds ord, men en bøn om, at Guds ord vil blive forkyndt for mennesker til verdens ende. Grundtvig knytter Guds Ånd og Guds ord sammen. Derved lader han Guds ord være en manifestation af den treenige Guds livsfællesskab med mennesker. Grundtvig har fjernet det moralske og pædagogiske fra salmen og har i stedet lade den handle

om liv og fællesskab mellem Gud og mennesker. Herved er salmens perspektiv ikke længere etisk, men religiøst.

Jesus Christ! Du gav mig Livet

EK	SV
No. 398	No. 99 *)
Mel.: Nu velan! vær frisk til Mode	
1	1
Jesu Christ! du gav mig Livet;	Jesus Christ! Du gav mig Livet,
Dødens Magt du overvandt;	Dødens Magt Du overvandt!
Jesu Christ! nu har du givet	Ved dit Bord Du mig har givet
Mig min Frelses høie Pant.	Salighedens visse Pant;
Styrk du mig i Bøn og Troe!	Styrk mig nu i Bøn og Tro,
Giv mig Fred og Sieleroe!	Saa med Fryd og Sjæle-Ro
Giv, at jeg din Ære fremmer,	Kiærlig jeg din Ære fremmer,
Og dig aldrig, aldrig glemmer!	Over Dig al Verden glemmer!
(- Efter Nadveren -	*) Efter No. 398 i den Ny Psalmebog

Jesus Christ! Du gav mig Livet (SV 99) er en gendigtning af *Jesu Christ! du gav os Livet* (EK 398), der er Ove Mallings stærkt forkortede (fra 6 strofer til 1) og ændrede gengivelse af Birgitte Christine Kaas' oversættelse af Ämilie Juliane af Schwarzburg-Rudolstadts salme 'GOtt! mein Hertze danck Dir sendet', *Gud! mit hierte tak dig sender*, Pontopidans Salmebog nr. 218. Denne salme, der allerede i Guldbergs salmebog, hvor den har nr. 31 (*Jeg nu evig haver Livet)*, med udeladelse af strofe 1 og 5 er forkortet til 4 strofer, er i salmebøgerne rubriceret som en salme, der skal synges efter nadveren. I SV beholder salmen denne placering, idet Grundtvig i sin bearbejdelse understreger salmens karakter af nadversalme [55].

Der er ingen tvivl om, at et er anslaget i salmens to første linier, hvor Kristus karakteriseres som den, der har vundet over døden og derved givet den kristne livet, der har fået Grundtvig til at tage den med i sit sangværk. Disse to linier overtages uændrede, hvorimod udtrykkene i resten af strofen bliver bragt i overensstemmelse af hans eskatologiske forståelse af nadveren. Mallings udtryk udelukker ikke en eskatologiske forståelse, men kan også forstås, og vil i en rationalistisk-teologisk kontekst uvægerligt blive forstået, immanent som en beskrivelse af nadverens betydning for (kristne) mennesker i denne verden. Grundtvig taler direkte om 'Ved dit Bord' og ændrer 'Frelses' til det mere entydigt eskatologiske

[55] Se Anders Malling *Dansk Salme Historie* bd. 3 s. 62 ff.

'Salighedens'. 'Fred' ændres til det mere aktive og indholdsbestemte 'Fryd', der leder hen til ændringen i de to sidste linier, hvor Grundtvig dels tilføjer 'Kiærlig' som en aktiv bestemmelse af en kristne, dels ændrer 'glemmer' fra et negativt til et positivt begreb, ligesom der gribes tilbage til modsætnigen mellem liv og død i de to første linier, idet den kristne i en slags Kristi efterfølgelse *kærlig* glemmer *al Verden*, d.v.s. i livsfællesskabet med Kristus overvinder den verden, der her repræsenterer det, der holder mennesker væk fra Kristus, d.v.s. døden.

Med høi og festlig Jubel-Klang

EK

No. 123

Mel.: Af Høiheden oprunden er

1
Med høi og festlig Jubelklang
Skal de Gienløstes Frydesang
Dig, Jesus Christus ære!
Du steg fra Himlens Herlighed
Til Jordens faldne Slægter ned.
Dit Navn velsignet være!
Du est kommen
At udbrede
Haab og Glæde,
Og os Svage
At befrie fra Syndens Plage.

2
Nedsendt til os fra Sandheds Gud,
Du spredte Kundskabs Straaler ud
I Mørkets skumle Rige!
Du lærte os saa blidelig
At kiende ham, som sendte dig,
Med ham os at forlige.
Ved din Lære
Du os byder
Høie Dyder;
Priis dig være
For din dyrebare lære!

3
Dit hele Liv var virksom Dyd.
At gavne os var ene Fryd,

SV

No. 115 *)

1
Med høi og festlig Jubel-Klang
Skal de Gienløstes Fryde-Sang
Dig, *Jesus Christus*! ære;
Du sank fra Himlens Herlighed
Til Jordens faldne Slægter ned,
Dit Navn velsignet være!
Dybt Du
Daled,
Lod dig føde,
Leed og døde,
For din hele
Herlighed med os at dele!

2
Oplysning foer med Dig herned,
Du Guddoms-Lys fra Evighed,
Du Himlens Morgen-Røde!
Ja, Mørket veeg for Lyset brat,
Som høilys Dag blev Midje-Nat,
Saasnart Du Dig lod føde!
Soel-Skin,
Lys-Hav,
Mat kun male
Lysets Tale,
Himmel-Glandsen
Af hver Dyd i Straale-Krandsen!

3
Vel herlig under Fugle-Sang
Fra Vaar til Høst er Solens Gang,

O Jesu! for dit Hierte.
Utrøstet Ingen fra dig gik.
Husvalelse de alle fik,
Som Hielp hos dig begierte.
I dit Fodspor
Held udbredtes,
Flux adspredtes
Sorgens Klage,
Vantroes Mulm og Sygdoms Plage.

4
Din Faders store Øiemed
Standhaftig du med Lydighed
Og villigen fuldendte!
Og nu det faldne Adamskiøn
Fra Synd og Syndens bittre Løn
Befrielse kan vente.
Over Døden
Vandt du Seier;
Jeg nu eier
Ved dig, Herre!
Arveret til Himlens Ære.

5
Med høi og festlig Jubelklang
Skal de Gienløstes Frydesang
Dig, Jesus Christus Ære!
Op til din Himmels Herlighed
Du gik herfra, men bliver ved
Iblandt dit Folk at være.
Christe Jesu! Vor Forsoner!
Du, som throner
I det Høie!
Alle Knæe for dig sig bøie!

(- Forløsningen ved Jesum -)

Som varmer og velsigner,
Dog Banen din, til Kors og Grav,
Og over Tidens vilde Hav,
Kun skyggeviis den ligner!
Glandsfuldt,
Frugtbart,
Levnets-Løbet
Ditai [!] Støvet
Svagt udtrykke,
Det har skabt os evig Lykke!

4
Din Faders store Øiemed,
Med Guddoms-Kraft og Kiærlighed,
Standhaftig Du opfyldte!
Ja, Livets Fyrste, from og god,
For Dødninger Du Livet lod,
Og leed hvad vi forskyldte;
Blod-Sveed,
Kors-Død,
Helved-Kvaler,
Luemaler
Kiærligheden,
Som os kiøbde Himmel-Freden!

5
Med høi og festlig Jubel-Klang
Skal de Gienløstes Fryde-Sang
Dig, *Jesus Christus*, ære;
Du opfoer til din Herlighed,
Men bliver dog i Aanden ved
Iblandt dit Folk at være!
Lyn-Snar,
Soel-Klar,
Verdens Dommer!
Hid Du kommer,
Fra det Høie,
Alles Knæ for Dig sig bøie!

*) Efter No. 123 i den Ny Psalme-Bog

Med høi og festlig Jubel-Klang (SV 115) er Grundtvigs bearbejdelse af Viktor Kristian Hjorts salme fra 1790, *Med høi og festlig Jubelklang* (EK 123) [56], der i EK står i afsnittet 'Forløsningen ved Jesum' I SV står salmen i et afsnit, der tematiserer lovsangen i gudstjenesten og lægger op til et afsnit med Advents-salmer. Også i EK er det næste afsnit afsnittet om 'Jesu fødsel'.

[56] V.K. Hjort. "Med høi og festlig Jubelklang", *Forsøg til aandelige Sange* (1790-91)

V.K. Hjorts salme handler om de kristnes jubel over den Jesus Kristus, der fører mennesker fra syndens mørke til dydens og i sidste ende Himlens herlighed. Sammenlignet med de salmer, der omgiver den, er *Med høi og festlig Jubelklang* moderat i sin beskrivelse af synden på den ene side og dyden på den anden og i sin karakteristik af Jesus som dydens lærer, alligevel er det som at komme fra én verden til en anden at sammenligne Hjorts originale salme med Grundtvigs bearbejdelse. I Grundtvigs version får salmen en radikalitet, den slet ikke har hos Hjort. I strofe 1 stiger Jesus hos Hjort ned til jorden for at udbrede håb og glæde hos de faldne slægter og for at befri dem fra syndens plage. Hos Grundtvig sank Jesus ned til jordens faldne slægter, og han lod sig ikke alene føde, han led og døde også, for at dele sin herlighed med mennesker. Inkarnationen, der hos Hjort er en morallærers stilfærdige ankomst, fuldbyrdes hos Grundtvig i den død sammen med mennesker, der er forudsætningen for at Jesus kan dele den himmelske herlighed med dem. I strofe 2 taler Hjort om Jesu etiske forkyndelse og blide moralske (dyds- ?) lære, hvor Grundtvig taler om Jesus som Himlens morgenrøde, der spreder mørket i verden, og når han sidst i strofen nævner dyden, er det ikke som den rette moralske levevis, men som den guddommelige livskraft. I strofe 3 skildrer Hjort Jesus som en oplysnings-præst, hvis kald det var at gavne og fornøje med den rette blanding af etisk belæring og sjælesorg. Her overfor siger Grundtvig, at solens bane over himlen mod sin nedgang kun er et svagt billede på Jesus, hvis vej i verden gik mod kors og grav som en eneste vej, han kunne gå, hvis han skulle bringe mennesker frugtbarhed og lykke. Det samme tema går igen i den næste strofe (4), hvor Hjort taler om Jesu lydighed mod sit kald og hans deraf følgende sejr over synden og 'Syndens bittre Løn', som døden omskrives til. I stedet for Jesu lydighed taler Grundtvig om hans kærlighed, der viste sig ved, at han gik i døden for 'Dødninger', d.v.s. os mennesker, hvis uomgængelige vilkår døden ellers ville være. Hvor stor afstand der er fra Hjorts moralsk-pædagogiske til Grundtvigs dynamisk-dramatiske kristologi viser slutningen af strofen, hvor Hjorts 'Over døden / Vandt du Seier; / Jeg nu eier / Ved dig, Herre! / arveret til Himlens Ære!' bliver til Grundtvigs 'Blod-Sveed, / Kors-Død, / Helved-Kvaler, / Luemaler / Kiærligheden, / Som os kiøbde Himmel-Freden!' I den 5. og sidste strofe overtager Grundtvig de første 3 linier uændret, men bryder derefter resten af strofen både sprogligt og indholdsmæssigt om. Først og fremmest indfører Grundtvig Helligånden som forklaringen på, hvordan Jesus kan være både i Himlen og på jorden, og han ændrer karakteristikken af Jesus i forhold til den kristne fra 'Forsoner' til 'Dommer', hvorved radikaliteten både af menneskers synd og død og Jesu frelsergerning understreges.

Vi samles for dit Aasyn her

EK

No. 374

Mel.: Gud Hellig Aand, i Tro os lær

1
Vi samles for dit Aasyn her,
O Gud! dit Ord at høre.
Giv os din Bistand, at Enhver
Maa det til Hiertet føre!
Giv Lyst og hellig Agtsomhed!
Giv Kraft og villig Lydighed!
Vær selv blandt os tilstede!

(- Ordet og Bønnen -)

SV

No. 129 *)

1
Vi samles for dit Aasyn her,
Stol-Kongen over Alle!
Du selv har sagt, Du dem er nær,
Som ærlig Dig paakalde,
Kom, Herre *Jesus*! det ihu!
Vi samtlig kalde paa Dig nu,
Vær Selv blandt os tilstæde!

*) Efter No. 374 i den Ny Psalmebog

Vi samles for dit Aasyn her (EK 374)[57] er fra Jacob Ramus' hånd en kort forberedelse til gudstjenesten, der samler sig om prædikenen ('dit Ord'), der med Guds hjælp giver tilhørerne moralsk mod ('Lyst .. Agtsomhed ... Kraft ... Lydighed') til deres videre liv. Salmen beder Jesus om at være 'selv blandt os tilstede', og meningen er, at han skal være det i de holdninger, kirkegængerne tilegner sig ved at høre Jesu ord, d.v.s. prædikenen.

Grundvig nævner i sin bearbejdelse af Ramus' salme (*Vi samles for dit Aasyn her*, SV 129) ikke direkte Jesu ord, men temaet i den enstrofede salme er den gensidighed i gudstjenesten, der konstitueres af det, Jesus på den ene side har sagt og siger, og som menigheden på den anden side siger til ham i sin påkaldelse og lovsang. Gudstjenesten er en samtale, hvor begge parter er til stede netop gennem samtalen, den samtale, Jesus indledte gennem det, han sagde først. I EK findes salmen i afsnittet 'Ordet og Bønnen', hos Grundvig står den sammen med Luther-gendigtningen 'Ophold os, Herre, ved dit Ord' som indledning til et afsnit med gudstjenenste-salmer.

O Jesus! vor Forsoner!

EK

No. 138

Mel.: Guds Godhed ville vi prise

SV

No. 190 *)

---

[57] Jakob Ramus: "Vi samles her, o Gud! for dig", *Gudelige Psalmer* (1782), EK nr. 374: "Vi samles for dit Aasyn her"

1
O Jesu vor Forsoner!
Som kom til Jorderig!
Med høie Jubeltoner
Vi glade prise dig!
O store Kierlighed!
Hvert Knæ for dig sig bøie:
Fra Tronen i det Høie
Steg du til Støvet ned.

2
Gaaer ud i Verdens Riger,
I Fredens Sendebud!
Til Alle, Alle siger:
Hvad os er skeet af Gud.
Os er en Frelser fød;
Nu ingen bør forsage,
Nu vender Fred tilbage,
Guds Fred, i Liv og Død.

3
O Glæde uden Lige!
O store Fredens Bud!
I Herlighedens Rige
Lovsynges Jordens Gud.
Og Himlens Salighed
Udbredes over Jorden:
Ja herliggiort blev Jorden,
Da Jesus kom herned.

4
O vær til os velkommen,
Du Herrens Salvede!
Du oplod Helligdommen,
Da du blev Menneske.
Du den oplod for Hver,
Som sig fra Synd omvender
Og rettelig bekiender
Dit Navn for Mennesker.

5
Lov Tak og Priis og Ære
Dig skee evindelig!
Lad os din Viisdom lære,
At vi maa tækkes dig;
Da skal vi see dig hist
I Herlighedens Rige,
Og evig Tak dig sige:
Dig, Herre! Jesu Christ!

1
O Jesus! Vor Forsoner!
Guds Søn fra Himmerig!
Med glade Velkomst-Toner
Vi hilse, prise Dig!
O store Kiærlighed!
Selv Klipper det maa bøie:
Fra Thronen i det Høie
Du sank i Krybben ned!

2
Gaaer ud i Verdens Riger,
I Himlens Jule-Bud!
Til alle Sjæle siger,
Hvad os er skeet af Gud!
Os er en Frelser fød,
En Kæmpe uden Mage,
Han bringer Fred tilbage:
Guds Fred i Liv og Død!

3
O Glæde uden Lige!
O Morgen himmelskiøn!
I Herlighedens Rige
Lovsynges Støvets Søn!
Ei ruller nu Guds Torden,
Men Chor fra Engle-Hjem
Lovsynge høit paa Jorden
Et Barn i Bethlehem!

4
O, vær os da velkommen,
Du Herrens Salvede!
Du oplod Helligdommen,
Da Du blev Menneske!
Velkommen, Gud og Mand!
Histoppe og herneden
Med Dig vi har, som Freden,
Saa fælles Føde-Land!

5
Lov, Tak og Priis og Ære
Dig skee evindelig!
Vor Stolthed nu det være
At tækkes, ligne Dig!
Ja, lad os, her og hist,
Dig tækkes, love, ligne,
Af Hjertens Grund velsigne,
Vor Herre *Jesus Christ*!

*) Efter No. 138 i den Ny Psalmebog

O Jesus! vor Forsoner (SV 190) er Grundtvigs bearbejdelse af Henrik Kampmanns julesalme *O Jesu! vor Forsoner* (EK 138) [58]. Henrik Kampmanns teologi som salmedigter var mere konservativ end de fleste af hans samtidiges. Ikke desto mindre har Grundtvig en del ændringer ned igennem salmen. Dels ændrer han Henrik Kampmanns moraliserende udtryk (str. 2 lin.6: 'Nu bør ingen forsage', str. 4 lin. 6: 'Som sig fra synd omvender') til udtryk i forbindelse med det bibelhistoriske forløb, dels ændrer han hele vejen igennem salmen i mere bibelhistorisk retning, f.eks. str. 2 lin. 2 'Fredens Sendebud' ændres til 'Himlens Jule-bud' og str. 3 lin. 6-8: 'Og Himlens salighed / udbredes over Jorden; / Ja herliggjort blev Jorden, / Da Jesus kom herned" ændre til 'Ei ruller nu Guds Torden, / Men Chor fra Engle-Hjem / Lovsynge høit paa Jorden / Et Barn i Bethlehem!". Salmen er et eksempel på, hvordan Grundtvig kunne vælge salmer fra EK, der lå tæt på hans egen teologi, selvom der er flere enkeltheder, som han mener, bør ændres, før salmen for alvor kan bruges af en kristen menighed.

O Held os, at vi kiende Dig

EK	SV
No. 150	No. 279 *)
Mel.: Gud Hellig Aand i Tro os lær	
1 O Held mig, at jeg kiender dig, Korsfæstede Forsoner! Som villig Døden led for mig, Og nu i Himlen troner! Min Synd paadrog dig Smerterne. Du bar dem, du Uskyldige! O! Synden vil jeg hade.	1 O Held os, at vi kiende Dig, Korsfæstede Forsoner! Som Døden leed paa Jorderig, Og nu i Himlen throner! For os Du døde og opstod, O lad os nu, trods Kiød og Blod, Med Dig kun døe og leve!
2 Og naar jeg lider, skal det ei Mit Mod, min Tillid krænke; I det jeg vandrer mødig Vei, Jeg paa din Død vil tænke. Den skal mig give herlig Trøst, Og Kraft til Dyd, og salig Lyst, Og Haab om evig Glæde.	2 Naar da vi lide, skal der ei Os fattes Mod og Styrke, Thi paa din egen Himmel-Vei Er Du et Lys i Mørke, Du er vort Skjold mod Fiendens Piil, I Smertens Stund er Du vort Smiil, Vort Liv er Du i Døden!

[58] Henrik Kampmann: "O Jesu, vor forsoner", *Evangelisk-Christelig Psalmebog, samlet af Selskab og Udgivet som et Forsøg ved Dr. Nicolai Edinger Balle Biskop i Sjællands Stift.. Andet Hefte* (1795).

(- Jesu Lidelse og Død -) *) Efter No. 150 i den Ny Psalmebog

O Held os, at vi kiende dig (SV 279) [59] er den første af de salmer, Grundvig har gendigtet eller bearbejdet fra EK, der hører til påsketiden. Der er tale om en bearbejdelse af *O Held mig, at jeg kiender dig* (EK 150), en salme af en ukendt forfatter, der findes i EK's afsnit om "Jesu Lidelse og Død", og som Grundvig også har anbragt i Sang-Værkets afdeling med danske salmer i afsnittet om påsken, der omfatter salmer om såvel Jesu lidelse og død som hans opstandelse.

O Held mig, at jeg kiender dig er holdt i første person ental og handler i strofe 1 om, hvordan Jesus har båret den syngendes synd, hvorefter der i strofe 2 udtales en tiltro til, at tanken på Jesu død vil give "herlig Trøst, / Og Kraft til Dyd, og salig Lyst, / Og Haab om evig Glæde". Tanken om Jesu død internaliseres, psykologiseres og vendes til personlig moraliserende optimisme. Jesus døde, for at det enkelte menneske kan få dyd og lyst, for at det kan gavne og fornøje, ikke alene andre, men også sig selv.

I modsætning hertil handler Grundtvigs bearbejdelse om liv og død. Enhver moraliserende tendens er forsundet fra salmen, og den oprindelige salmes psykologiseren er afløst af tanken om den kristnes deltagelse i Jesu Kristi bogstavelige lidelse, død og opstandelse på trods af døden. I stedet for med den oprindelige salme at sige, at "Synden vil jeg hade" siger Grundtvig "lad os nu ... med Dig kun døe og leve!", og i stedet for sige, at Jesu død vil give herlig trøst o.s.v., siger Grundtvig til Jesus, at "Vort liv er du i Døden!" Hvor salmen i EK er individuel og psykologisk-tidløs i sit anlæg, er Grundtvigs bearbejdelse kollektiv, objektiv og historisk.

Jesus, i din Død er Livet

EK	SV
No. 163	No. 280 *)
Christi syvende Ord paa Korset	
Mel.: Jesu! dine dybe Vunder	
1 Jesu! i din Død er Livet, Og i Livet Salighed!	1 *Jesus*, i din Død er Livet, I dit Liv er Salighed,

[59] "O Held mig, at jeg kiender dig", *EK* (1798) nr. 150

Thi ved dig, ved dig er givet
Himlens Haab og Jordens Fred!
Brudt er Syndens Slaveri,
Dødens Rædsel er forbi:
Jeg for Sinai ei gruer;
Dig paa Golgatha jeg skuer.

2
Eengang Graven sig oplader,
Og mit Hoved bøier sig;
Da jeg raaber til din Fader,
Med de Ord, du lærte mig:
Fader! Fader! i din Haand,
Jeg befaler nu min Aand!
Faderlig han mig bønhører,
Og til ham min Siel du fører.

(- Jesu Lidelse og Død -)

Din Forsonings-Død har givet
Sjælen Kraft og Hjertet Fred!
Brudt er Syndens Slaveri,
Dødens Rædsel er forbi!
Sinai! du Skræk-Udbreder!
Golgatha dit Lyn afleder!

2
Naar sig Graven nu oplader,
Jesus tager mig i Favn,
Og jeg raaber til Gud-Fader:
Fader-Vor i *Jesu* Navn!
I din milde Almagts-Haand
Jeg opgiver Sjæl og Aand!
Det da læses i hver Mine:
I Guds Haand er ingen Pine!

*) Efter No. 163 i Samme [dvs. 'den Ny Psalmebog']

Jesus, i din Død er Livet (SV 280) er ligesom den foregående salme i Sang-værket skrevet af en ukendt forfatter, nemlig *Jesu! i din Død er Livet* (EK 163) [60]. Også denne salme stammer fra EK's afsnit om "Jesu Lidelse og Død". Den handler om, hvordan Jesu død har brudt syndens slaveri, og hvordan den kristne vil blive frelst ('Og til ham min Siel du fører') ved at gentage, hvad Jesus har lært ham, nemlig som han på korset at sige 'Fader! Fader i din Haand / Jeg befaler nu min Aand!"

Grundtvig indleder sin bearbejdelse med at konkretisere, hvad den oprindelige salme siger i almindelighed. 'Ved dig' bliver til 'Din Forsonings-Død' og 'Himlens Haab og Jordens Fred' til 'Sjælen Kraft og Hjertet Fred'. I strofe 2 præciseres det, at det er *nu,* efter Jesu forsoningsdød, dødens virkelighed er blevet en anden for kristne mennesker. I stedet for at udvide billedet med graven, der åbner sig sentimentalt ved i linie 2 at tilføje: 'Og mit Hoved bøier sig', fortsætter Grundtvig med det chokerende billede, at Kristus tager den, der bliver begravet, i sin favn, selve graven er så at sige den korsfæstede, døde og begravede frelsers favn. Derefter ændrer Grundtvig den kristnes råb til Gud fra at være Kristi råb på korset til at være Fadervor ('Fader-Vor i *Jesu* Navn!'). Herved trækkes på én gang dødsbevidstheden ind i hverdagen og Fadervor gøres til den kristnes ultimative - eskatologiske - bøn. Det sidste sker også ved umiddelbart efter at fortsætte med Jesu råb på korset: "I din milde Almagts-Haand / Jeg opgiver Sjæl og Aand!" Ved at kombinere Fadervor med Jesu råb på korset undgår Grundvig at gøre udtrykket teatralsk, men giver det i stedet en eksistentiel inderlighed.

---

[60] "Jesu,! i din Død er Livet", *Evangelisk-Christelig Psalmebog ... Andet Hefte* (1795)

jeg kun eier Det Haab, det Liv, hans Frelſe gav.

6. O Fryd! o Held! han er, han er opſtanden! Han holdtes ei af Dødens Baand! Vor Frelſes Fyrſte, ſee, han er opſtanden! Hæv dig til ham, min glade Aand!

No. 167.

Mel. Mit Barn frygt den ſande Gud ꝛc.

Jeſu, Guds eenbaarne Søn, Hør vor Lovſang, hør vor Bøn! O, høilovet være du, Som var død, og lever nu! Før os til din Herlighed, Som du har for os bered I din glade Evighed.

No. 168.

Mel. Søde Jeſu! vi er her ꝛc.

Jeſus lever. Graven braſt. Han ſtod op med Guddoms Vælde. Nu mit Haab ſtaaer evig faſt; Tvivl og Frygt ſkal det ei fælde. Lynet blinker. Jorden bæver. Graven braſt, og Jeſus lever.

2. Jeg har vundet; Jeſus vandt. Døden viger for hans Seier. Nu jeg veed hans Ord er ſandt: Haab om evigt Liv jeg eier. Vei til Himlen har jeg fundet; Jeſus vandt, og jeg har vundet!

No. 169.

Mel. Et lidet Barn ſaa lyſteligt ꝛc.

Fuldendt er nu din ſtore Daad: Vi ſee vort Held i Møde! Opfyldt er nu din Faders Raad. For os du led og døde! Med Himmelaanders Jubelklang Sig blander nu vor Frydeſang, Dig, Jeſu Chriſt, til Ære; Mod dig forbandt ſig Ondſkabs Magt; Men herlig blev dit Værk fuldbragt. Dit Navn høilovet være!

2. Ja, Herre! ſtadelig vi tro, At du ſtod op fra Døde; Vi nu vor Død med Sielero, Med Haab kan gaae imøde; Thi du, ſom har dit Værk fuldbragt, For os nu lever, og din Magt Skal vække os af Døde. Da kaldes vi fra Graven ud, Da

Jesus lever, Graven brast

EK

No. 168

Mel.: Søde Jesu! vi er her

1
Jesus lever. Graven brast.
Han stod op med Guddoms Vælde.
Nu mit Haab staaer evig fast;
Tvivl og Frygt skal det ei fælde.
Lynet blinker. Jorden bæver.
Graven brast, og Jesus lever.

2
Jeg har vundet; Jesus vandt.
Døden viger for hans Seier.
Nu jeg veed: hans Ord er sandt:
Haab om evigt Liv jeg eier.
Vei til Himlen har jeg fundet;
Jesus vandt, og jeg har vundet!

(- Jesu Opstandelse -)

SV

No. 295 *)

1
Jesus lever, Graven brast,
Han stod op med Guddoms-Vælde!
Trøsten nu er klippefast,
At Hans Kors og Død skal giælde!
Lynet blinked, Jorden bæved,
Seierrig sig *Jesus* hæved!

2
For os Alle *Jesus* vandt,
Vores Liv er Heltens Seier,
Lyset Mørkheds Fyrste bandt,
Fri er den, som Herren eier,
Aaben har vi Himlen fundet,
Jesus vandt og vi har vundet!

*) Nordahl Bruns, lidt ændret.

Jesus lever, Graven brast (SV 295) er Grundtvigs bearbejdelse af EK's version af Johan Nordahl Bruns kendte salme med samme begyndelseslinie fra 1786 [61]. Som i *O Held og, at vi kiende dig* ønsker Grundtvig at gøre salmen dels objektiv, dels kollektiv. Derfor ændrer han i strofe 1 'Tvivl og frygt skal det (d.v.s. håbet) ei fælde' til 'Hans Kors og Død skal giælde!', og derfor ændrer han i strofe 2 første person ental til første person flertal. Grundtvig forsøger at variere Nordahl Bruns stil, ligesom han søger at udbygge kontastvirkningen, når han i strofe 2 linie 3 ikke ændrer EK's 'Nu jeg veed, hans Ord er sandt' tilbage til Nordahl Bruns 'Jesus Mørkheds Fyrste bandt', men til 'Lyset Mørkheds Fyrste bandt'. Bearbejdelsen af *Jesus lever, graven brast* viser, at Grundvig har sværest ved at bearbejde de tekster, der ligger ham selv og hans egen tankegang nærmest.

---

[61] Johan Nordahl Brun: "Jesus lever, Graven brast", *Evangeliske Sange* (1786). Se Anders Malling *Dansk Salme Historie* bd. 3, s. 74 f.

Al Verdens synd er sonet ud

EK

No. 177

Mel.: Af Høiheden oprunden er

1
Al Verdens Synd er sonet ud.
En kierlig Fader er vor Gud,
Og komme skal hans Rige.
Vor Jesus har fuldkommet Alt,
Opreist enhver af os, som faldt,
Naar vi fra Synden vige.
Døden, Graven, lad dem true;
Vi ei grue. Jesus lever!
Vi skal leve; thi han lever.

(- Jesu Opstandelse -)

SV

No. 296 *)

1
Al Verdens Synd er sonet ud,
Thi, som en kiærlig Fader, Gud
Sig lod med os forlige;
Vor *Jesus* har fuldkommet Alt,
Opreist al Skabningen som faldt,
Og kiøbt os Himmerige!
Døds-Hav! Orm-Grav!
I kan true, vi ei grue,
Hans vi bleve,
Som med Sig bød Sine leve!

*) No. 177 i den Ny Psalmebog

I *Al Verdens Synd er sonet ud* (SV 296) viser Grundtvig, hvordan han med få midler kan ændre en tekst afgørende. Tilsyneladende er forskellen til forlægget, Hans Christian Bunkeflods salme *Al Verdens synd er sonet ud* (EK 177) [62] især en større konkretisering, men ser man efter, har Grundtvig helt ændret salmens karakter ved at fjerne betingelsessætningen (1:6) 'Naar vi fra Synden vige' og erstatte den med tilføjelsen til linie 5: 'Og kiøbt os Himmerige'. Grundtvig kunne være gået tilbage til Bunkeflods oprindelige 'Og vi er lykkelige', men har valgt at understrege ikke menneskers sindsstemning, men den eskatologiske konsekvens af, at 'Jesus har fuldkommet Alt, / Opreist al Skabninggen som faldt'. Det afgørende for Grundtvig, når han bearbejdede andres salmer, nye som gamle, var ikke at føre den tilbage til deres oprindelige skikkelse, men at give dem en efter hans opfattelse teologisk forsvarlig form. Det er grunden til, at han ændrede strofens to sidste linier, hvor Bunkeflod og EK enslydende har 'Jesus lever! / Vi skal leve, thi han lever', til 'Hans vi bleve, / som med Sig bød Sine leve!'. Herved understregedes det, at grunden til, at vi lever, er, dels at det er Jesu vilje, at vi skal det, dels at vi tilhører ham. Grunden til, at vi er hans, fremgår af en tidligere ændring i forhold til EK's linie 5, der er en udvidelse i forhold til Bunkeflods oprindelige tekst, hvor Grundtvig ændrer 'enhver af os' til 'al Skabningen',

[62] Hans Christian Bunkeflod: "Al Verdens synd er sonet ud", *Forsøg til Gudelige Psalmer* (1789)

hvorved det siges, at vi, ligesom hele skabningen i øvrigt, tilhører Gud og har hans bevågenhed, fordi han har skabt os.

Det er fuldbragt, til Himmels foer

EK

No. 180

Mel.: Et lidet Barn saa lysteligt

1
Det er fuldbragt! til Himlen foer
Min Frelser og Forsoner,
Og Himlens glade Englechor
Istemte Jubeltoner.
O! syng med dem, min frelste Aand,
Han sidder hos Guds høire Haand,
Den Herlighedens Herre!
Al Verden er ham underlagt!
Og hans er Riget, Priis og Magt,
Tilbedelse og Ære!

(- Jesu Himmelfart -)

SV

No. 323 *)

1
Det er fuldbragt, til Himmels foer
Min Frelser og Forsoner,
Der over alle Engle-Chor
I Herlighed Han throner!
O syng med dem, forløste Aand:
Han sidder ved Guds høire Haand,
Tilbedt af Himlens Hære!
Al Verden er Ham underlagt,
Ham være Priis, som Han har Magt,
Taksigelse og Ære!

*) No. 180 i den Ny Psalmebog

Jesus Christ! vi offre dig

EK

No. 188

Mel.: Mit Barn frygt den sande Gud

1
Jesu Christ! vi offre dig
Lov og Priis evindelig.
Kierlig kom du til os ned,
Troner nu i Herlighed.
Stedse du vor Tilflugt er,
Trøster, styrker, leder her
Dine frelste Mennesker.

2
For dit Scepter bøier sig
Hvert et Knæ ydmygelig.
Verdens Riger skal forgaae,
Men dit Rige skal bestaae.

SV

No. 324 *)

1
Jesus Christ! vi offre Dig
Lov og Priis evindelig;
Kiærlig kom Du til os ned,
Vinker til din Herlighed,
For Du, fattig, barnesvøbt,
Død paa Korset, dyrt har kiøbt
Hver som troer og bliver døbt!

2
For dit Scepter bøie sig
Hvert et Knæ ydmygelig!
Verdens Riger skal forgaae,
Men din Throne skal bestaae,

Thi paa Sandhed er det bygt;
O! vi lyde dig saa trygt,
Uden Mistvivl, uden Frygt.
3
Men vor Svaghed kiender du,
Kom da naadig os ihu!
At ei Verden ved sin Svig,
Herre! drager os fra dig.
Styrk vor Troe, giv os din Fred.
Led os frem i dine Fied!
Før os til din Herlighed.

Selv naar Stjerner falde ned,
Og dit Venne-Lag, jeg veed,
Dele skal din Herlighed.

(- Jesu Regiering over hans Kirke -)

*) Efter No. 188 i Samme' [d.v.s. 'den Ny Psalmebog]

De to sidste salmer i "Sang-Værk til den Danske Kirke", der er hentet fra EK handler begge om Kristi Himmelfart. det drejer sig om *Det er fuldbragt, til Himmels foer* (SV 323) og *Jesus Christ! vi offre dig* (SV 324), der er bearbejdelser af henholdsvis Cathrine Birgitte Boyes *Det er fuldbragt! til Himlen foer* (EK 180) [63] og Henrik Kampmanns *Jesu Christ! vi offre dig* (EK 188) [64].

I sin bearbejdelse af Cathrine Birgitte Boyes salme understreger Grundtvig den himmelfarnes guddommelighed (linie 4: 'I Herlighed Han throner', og linie 8 'Tilbedt af Himlens Hære'), men det er detaljer, der ikke ændrer indholdet væsentligt.

Bearbejdelsen af Henrik Kampmanns salme langt mere indgribende. Dels forkorter Grundtvig salmen med en strofe til 2 strofer ved at skære sidste halvdel af strofe 2 og første af strofe 3 bort, dels ændrer han dens teologiske udsagn. I stedet for i sidste del af strofe 1 at karakterisere Jesus Kristus ved, at han som den, der troner i Himlen, er i stand til at beskytte, trøste og styrke sine 'frelste Mennesker', siger Grundtvig, at Jesus Kristus ved sin fødsel i fatigdom og sin død på korset 'dyrt har købt / Hver som troer og bliver døbt!', og i slutningen af strofe 2 understreges langt stærkere end i EK de kristnes eskatologiske fællesskab med Kristus. Det, Grundtvig skærer bort eller ændrer i forhold til EK's tekst, er omtalen af de kristnes moralske sårbarhed og usikkerhed, og Jesu pædagogiske vejledning af dem, i sidste ende til hans herlighed.

---

[63] Cathrine Birgitte Boye: "Det er fuldbragt! den faldne Jord / til Himmels foer", Guldbergs Salmebog (1778) nr. 12. I EK bearbejdet af Ove Malling.: "Det er fuldbragt! til Himlen foer" (EK 180)

[64] Henrik Kampmann: "Jesu Christ! vi ofre dig", *Evangelisk-Christelig Psalmebog. .... Andet Hefte* (1795)

Ved siden af de salmer, Grundtvig overtager fra EKs tilvækst af salmer i forhold til de tidligere salmebøger, har han viderebearbejdet en række salmer, som han sammen med EK har hentet fra den fælles tidligere danske salmetradition. Fra denne tradition anføres her fire salmer, som findes både i EK og i Grundtvigs *Sang-Værk* (1837), alle salmer, som Grundtvig har kendt fra sin barndom før EK blev indført, dels fra Kingos Salmebog, som han kendte fra sit barndomshjem i Udby,og som han var blevet konfirmeret efter i Tyregod, dels fra Guldbergs Salmebog, som han kendte fra sin skoletid i Århus: Martin Luthers "Vor Gud han er så fast en borg" (1528)[65] , Johan Friederichsens "I Jesu navn" (1639)[66], Thomas Kingos "Som den gyldne sol frembryder" (1689) [67] og Hans Adolph Brorsons "Op, al den ting, som Gud har gjort" (1734)[68].

Guds Kirke er vor Klippeborg

EK	SV
No. 190	No. 3 *)
Egen Melodie	
1	1
Vor Gud han er saa fast en Borg,	Guds Kirke er vor Klippe-Borg,
Han kan os bedst bevare.	den staaer paa Zions Bjerge!
Han gav os Trøst i al vor Sorg,	Kast kun, min Sjæl, paa Gud al Sorg!

[65] "Vor Gud, hand er saa fast en Borg", Kingos salmebog (1699), salme før prædikenen på 1.Søndag i Fasten; Pontoppidans Salmebog (1740)nr. 436 i afsnittet 'Om aandelig Frimodighed'; Guldbergs Salmebog (1778) nr. 157,'Naar Præsten gaaer i Prædikestolen' på 1. Søndag i Fasten; 'Evangelisk-kristelig Psalmebog'(1798) nr. 190 i afsnittet 'Lov- og Takke-Psalmer. Jesu Regiering over hans Kirke'; Grundtvigs *Sang-Værk (1837)* nr. 3, "Guds Kirke er vor Klippe-Borg". Den danske Salmebog (1953) nr. 395. Om salmen se Anders Malling *Dansk Salme Historie bd. 5, s. 156 - 169.*

[66] "I JEsu Navn", Kingos Salmebog (1699), salme før prædikenen på Nytårsdag; Pontoppidans Salmebog (1740) nr. 30 i afsnittet 'Om JEsu Navne og Embeder'; Guldbergs Salmebog (1778) nr. 94, 'Naar Præsten gaaer i Prædikestolen' på Nytårsdag; "Evangelisk-kristelig Psalmebog" (1798) nr. 135 i afsnittet 'Lov- og Takke-Psalmer. Forløsningen ved Jesum'; Grundtvigs *Sang-Værk (1837)* nr. 72, "I *Jesu* Navn". Den danske Salmebog (1953) nr. 52. Om salmen se Anders Malling *Dansk Salme Historie* bd. 2, s. 367 - 370.

[67] "Som dend Gyldne Sool frembryder", Kingos Salmebog (1699) salme før prædikenen på 2.Påskedag; Pontoppidans Salmebog (1740)nr. 105 i afsnittet 'Om JEsu Opstandelse'; Guldbergs Salmebog (1778) nr. 193, 'Høymesse for Prædiken' på 2.Påskedag; 'Evangelisk-kristelig Psalmebog'(1798)nr. 175 i afsnittet 'Lov- og Takke-Psalmer. Jesu Opstandelse'; Grundtvigs *Sang-Værk (1837)* nr. 289, "Som den gyldne Soel frembryder". Den danske Salmebog (1953) nr. 198. Om salmen se Anders Malling *Dansk Salme Historie bd. 4, s. 376 - 380.*

[68] "Op! al den ting, som Gud har giort", Pontoppidans Salmebog (1740) nr. 159 i afsnittet 'Om Skabelsen, Opholdelsen og Guds Forsyn'; Guldberg Salmebog (1778) nr. 257 'Aftensang til Indgang' på 'Treefoldigheds Søndag'; Evangelisk-kristelig Psalmebog (1798) nr. 42 i afsnittet 'Lov- og Takke-Psalmer. Skabelsen'; Grundtvigs *Sang-Værk (1837)* nr. 17, "for al den deel, som Gud har gjort". Den danske Salmebog (1953) nr. 12. Om salmen se Anders Malling *Dansk Salme Historie* bd. 4, s. 217 - 222

Og Værn mod al vor Fare.
Vor Fiende, Syndens Lyst,
Sig reiser i vort Bryst.
Den ved sin Magt og Svig
Er saare frygtelig;
Fra Gud den kan os drage.

2
Her er vor egen Kraft for svag,
Let kan os Fienden fælde;
Men Éen antager sig vor Sag,
Omgiordet med Guds Vælde;
Det er den Herre Christ,
Og Seier faaer han vist.
Vor Frelse er hans Værk,
Hans Arm, hans Arm er stærk:
Hvo staaer mod Frelsens Fyrste?

3
Og stormede end Mørkets Hær,
Vor Undergang at volde;
Vi frygte ei, vor Helt er nær,
Vi Seieren beholde.
Al Verdens stolte Magt
Er Jesum underlagt.
Hver den, som troer paa ham,
Hver den, som følger ham,
Kan aldrig staae til Skamme.

4
Ja! Trøst og Værn er Jesu Ord
Mod Mørkets frække Skarer.
Vi frygte ei for Vold og Mord,
For Siels og Legems Farer.
Thi miste vi end her
Alt hvad os kierest er,
Skal Livet mistes med,
Vi tabe ei derved:
Guds Himmel staaer os aaben.

(- Jesu Regiering over hans Kirke -)

Han er vor Kirke-Værge!
Som fordum, saa og nu
Han kommer grant ihu,
Den trænger til Hans Vagt,
Omringet og belagt
Af Mørkets Helved-Skare!

2
Vor egen Kraft og Helte-Mod
De er ei værd at nævne,
Men derfor os en Kæmpe god
Han gav med Guddoms-Evne;
Med Verden ei forgaaer
Hans Priis, Hans Jubel-Aar,
Det i al Evighed
Skal tone: *Jesus* streed
Og Seier har Han vundet!

3
Ja, myldred Djævle end pa Jord
Og stormed Kirkens Volde,
Vi stole dog paa Herrens Ord,
Han Marken skal beholde!
Lad fnyse Verdens Aand!
Al Magt er i Guds Haand!
Lad rase Mørkets Drot
Med Løgn og Mord og Spot!
Et Guds Ord kan ham binde!

4
Han Ordet nok skal lade gaae,
Og Utak dertil have,
Det skal til Verdens Ende staae
Paa sine Fienders Grave!
Med List, med Vold og Mord
Vort Gods og Liv og Jord
Os Verden røve kan,
I Christnes Fædreland
Vi Kronen dog beholde.

5
Guds Ord, det er vort Arve-Gods,
Det skal vor Afkoms være;
Gud giv os i vor Grav den Roes,
Vi holdt det høit i Ære!
Det er vor Hjelp i Nød,
Vor Trøst i Liv og Død;
O, Gud! ihvor det gaaer,
Lad dog, mens Verden staaer,
Det i vor Æt nedarves!

*) Fri fordanskning af *Luthers* "Ein feste Burg ist unser Gott."

Martin Luthers *Vor Gud han er så fast en borg* stod både for udgiverne af EK og for Grundtvig som reformationens hovedsalme. I respekt for denne centrale position er EKs version af salmen sammenlignet med, hvordan de fleste af traditionens salmer er ændret, for manges vedkommende til ukendelighed, forholdsvis tæt på originalen. Ændringerne består dels i en almengørelse af salmens udsagn, idet salmens bibelske og traditionelt teologiske billedsprog er erstattet af alment bibelske og teologiske udtryk, dels i en etisering af salmens religiøse udtryk. Således er 'Djævelen vor gamle fiende' (1:5) erstattet af ' Vor Fiende, Syndens Lyst', jfr. 'Mørkets Hær' (3:1) og 'Mørkets frække Skarer' (4:2). I strofe 4 er det centrale teologiske udtryk 'Thi Gud vil selfver hos os gaa / Alt med sin Aand og Naade' (4:3-4) erstattet med 'Vi frygte ei for Vold og Mord, / For Siels og Legems Fare', et andet eksempel på, hvordan en teologisk-eksistentiel formulering i EK er blevet erstattet med en etisk-eksistentiel. EK beholder salmens mytologiske ramme, men erstatter, som nævnt, det konkrete, bibelske billedsprog med alment-religiøse udsagn.

Grundtvig ønsker i sin gendigtning af Luthers salme, som han foretog i forbindelse med reformationsjubilæet 1817, at beholde salmens konkrete bibelske billedsprog og forestillingsverden. Det betyder, at han beholder en række af Luthers oprindelige udtryk, samtidig med, at han i øvrigt forholder sig frit til Luthers og den gamle danske oversættelses formuleringer. Det er tydeligt, at Grundtvig ønsker at indarbejde sin egen teologi i salmen. Det viser sig i strofe 3 og 4 og ikke mindst i den tildigtede 5. strofe. Grundtvigs teologisk-eksistentielle forbindelse mellem den bibelske verden og hans egen og hans samtids er den johannæiske forestilling om Jesus Kristus, Guds Søn, som 'Guds Ord' (3:9 og 5:1), 'Herrens Ord' (3:3) eller 'Ordet' (4:1). Luther taler også om 'Et Guds Ord' (3:9) og 'Det samme Ord' (4:1). Det er imidlertid ikke som hos Grundtvig Kristus, men evangeliet om Kristus, d.v.s. Bibelens ord, Luther tænker på, når han taler om Guds ord. Grundtvig ønsker ikke at levere en ordret oversættelse af Luthers salme, men, som han skriver i sin note, en 'fri Fordanskning'. Det vil sige, at Grundtvig i virkeligheden ville det samme som EK: frugtbargøre traditionens bibelske og kirkelige udtryk på samtidens (hans egne) teologiske vilkår!

Det er et samme billede, der møder os, når vi vender os til de tre andre salmer fra henholdsvis Kingos og Guldbergs salmebøger.

I *Jesu* Navn

EK

No. 135

Egen Melodie

1
I Jesu Navn
Bør al vor Gierning skee,
Om den skal vorde os til Held og Gavn,
Og ei til fordervelse.
Al den Idræt,
Som begyndes i det,
Frem til det Gode gaaer,
Indtil den Maalet naaer!
At for Legem og for Siel
Derved fremmes kan vort Vel,
Og Gud deraf Ære faaer.

2
I Jesu Navn,
Paa Jesu eget Bud,
Paakalde vi med Tillid
Herrens Navn,
Prise vi med Tak vor Gud.
Mægtig han er,
Hvad han byder, det skeer.
Al Godhed er hos Gud!
Al Viisdom er hos Gud!
Stadig vi da haabe maa,.
At naar ham vi lide paa,
Alting heldigt falder ud.

3
I Jesu Navn
Vi leve og vi døe.
I Livet han os holder i sin Favn;
Han os favner, naar vi døe.
Eengang han skal,
Ved sit mægtige Kald,
Os vække vældelig,
Og føre os til sig.
Jesu! som os har forløst,
Dig vi da med Englerøst
Synge Priis evindelig.

SV

No. 72. *)

1
I *Jesu* Navn
Maa al vor Gierning skee,
Om den skal være til vort sande Gavn,
Og ei sidst til Spot og Spee.
Al den Idræt.
Som begyndes i det
Godt Held og Fremgang faaer,
Indtil den Maalet naaer,
Saa den Gud til Ære skeer,
Munden synger, Hjertet leer,
Hvori Salighed bestaaer!

2
I Jesu Navn
Vi alle prise Gud,
For i Hans Kirkes Skiød, i Herrens Navn,
Hans Aand til os gaaer ud!
Storværk paa Jord
Øver daglig Guds Ord,
Almægtig er Hans Arm,
Miskundelig Hans Barm,
Derfor vi i allen Stund
Offre Ham af Hjertens Grund
Lov og Tak og Taare varm!

3
I *Jesu* Navn
Vi leve vil og døe,
Thi evigt Liv vi finde i Hans Favn:
Aanden lader Sjæl ei døe;
Og ved hans Røst,
til vor evige Trøst,
Skal Støvet klart opstaae,
Til Herlighed indgaae!
Da vi skal, med Lyst og Fryd,
Psalmen give Røst og Lyd,
Som vi nu kun stamme paa!

(- Forløsningen ved Jesum -) *) Den Gamle opfrisket

Johan Friedrichsens salme til sit eget bryllup 1639, *I Jesu navn*, der i Kingos Salmebog var gradualesalme til Nytårsdag, og som havde lånt versemål og dermed melodi til gradualesalmen på de fleste af kirkeårets søndage, er allerede i sin originale version langt mere almen i sine formuleringer end Luthers 'vor Gud han er så fast en borg'. Dermed føles overgangen til EKs moderniserede version fra 1790'erne ikke så stor, selvom der også her er tale om en gennemgående nyskrivning af salmen. Grundtvig ligger i sin gendigtning af 'I Jesu navn' ("den Gamle opfrisket") tættere på Friedrichsens original end EK, men også her er der tale om en omdigtning af den gamle tekst. Tættest på originalen ligger Grundtvig i strofe 1, hvorimod han i de to følgende nærmest parafraserer den oprindelige tekst. Det er karakteristisk, at Grundtvig både i strofe 2 og 3 indfører Helligånden som frelseshistorisk aktør (2:4 og 3:4), ligesom han bruger salmesangen som bindeleddet mellem den jordiske og den himmelske menighed, idet han beskriver salmesangen både som den jordiske livsytring, der viser frem mod saligheden, og som den himmelske livsytring, der viser tilbage til det jordiske.

Som den gyldne Soel frembryder

EK

No. 175

Mel. Nu vel an! vær frisk til Mode

1
See den gyldne Soel frembryder
Giennem Uveirs mørke Sky;
Hele Jordens Kreds sig fryder;
Haabet straaler frem paa ny:
Saa gik Jesus af sin grav,
Og os Lys og Glæde gav.
Lov og Priis og evig Ære
Jesus, den Opstandne, være!

2
Tak, du store Seiervinder!
Alt du Gravens Fængsel brød;
Jeg hos dig min Tilflugt finder,
Finder Trøst og Haab i Nød.
Intet, intet skrækker mig
Naar jeg troer og lyder dig;
Du, som knuste Dødens Lænker,
Evig Salighed mig skienker

SV

No. 289 *)

1
Som den gyldne Soel frembryder
Giennem den kulsorte Sky,
Og sin Straale-Glands udskyder,
Medens Mørk og Mulm maa flye,
Saa min *Jesus* af sin Grav,
Af det ravnesorte Hav,
Opstod herlig fra de Døde
I en Paaske-Morgenrøde!

2
Tak, Du store Seier-Herre!
Tak, Du Livets Himmel-Helt,
Som ei lod dit Støv indspærre
I det helvedmørke Telt!
Tak, for tidlig op Du stod,
Traadte Døden under Fod!
Ei min Tunge kan den Glæde
Med tilbørlig Lov udkvæde!

3
Nu mig Døden ei forskrækker,
Jeg frimodig hilser den.
Jesus! Du mit Støv opvækker
Af min Grav til Liv igien;
Kun min Kummer og min Qval
Der jeg efterlade skal;
Jesus opstod fra de Døde:
Idel fryd jeg seer imøde.

(- Jesu Opstandelsen -)

3
Jeg kan finde i mit Hjerte,
At min Sjæl har Trøst deraf,
Som kan læge al min Smerte,
Naar jeg mindes kun den Grav,
Hvor med Engle-Vagt Du laae,
Tændte Lys i mørke Vraa,
Og stod op med Kraft og Ære!
Hvad kan større Glæde være!

4
Snubler jeg paa glatte Veie,
Synker jeg i Armod ned,
Ligger jeg paa Syge-Leie,
Vaandes jeg i Usselhed,
Ligger jeg fortrængt, forhadt,
Og af Verden slet forladt,
Skal jeg Huus i Graven tage,
O, der er dog Haab tilbage!

5
Synd og Død og alle Pile,
Som fra Helved skydes kan,
Ligge brudte ved din Hvile
I det skumle Dødens Land,
Der begrov Du dem, og gav
Mig en sikker Støtte-Stav,
Thi til din Opreisnings Ære
Palmer jeg skal evig bære!

6
Som min Frelser jeg Dig kiender,
Og seer Din Almægtighed,
Din *Opstandelse* indspænder
Hvad jeg troer og hvad jeg veed,
Sprunget ud af den min *Daab*
Bringer Salighedens Haab,
Saa af Din til mig udspringer
Evigt Liv med Engle-Vinger!

7
Lad kun Muldet mig bedække,
Lad kun smuldre mine Been!
Dog mig skal din Røst opvække,
Reise op foruden Meen;
Selv i Fiendens Orme-Gaard
Talt er mine Hoved-Haar,
Og forklaret denne Tunge
Evig skal din Priis udsjunge!

8

Tak da for al Jule-Glæde!
Tak for hvert dit Guddoms-Ord!
Tak for Daabens Himmel-Væde!
Tak for Sædet ved dit Bord!
Tak for Dødens bittre Vee!
Tak for din Opstandelse!
Tak, for Dig i Himlen inde
Salig jeg skal see og finde!

*) *Kingos* Berømte, for en Deel omsat.

Kingos store påskemorgenssalme, *Som den gyldne sol frembryder*, hvor han med alle de virkemidler, barokkens digtekunst stillede til hans rådighed, skildrede den kristnes eksistentielle tilegnelse af Kristi opstandelse, har EK forkortet til en salme på tre strofer, der i det store og hele forholder sig parafraserende til Kingos tekst. EKs redaktører ønskede at bringe en salme, hvis udtryk de kristeligt og menneskeligt kunne stå inde for overfor deres samtid, og det har de gjort, uden det store poetiske eller teologiske vingefang, men, ud fra de forudsætninger, de var sig bevidst, egentlig ganske sobert. Grundtvig ønskede i modsætning hertil at omsætte hele Kingos salme til et teologisk-digterisk udtryk, der kunne forbinde Kingos tid med hans egen. Grundtvig skriver selv om sin gendigtning, at det er "Kingos berømte [salme], for en Deel omsat". Han holder sig her nærmere sit forlæg, end i de to foregående salmer, men ikke mindst i de sidste strofer er der en del forskelle til Kingo, dels udelader han Kingos strofer 6 og 9, dels griber han bevidst omformende ind i Kingos tekst. I strofe 6 indfører Grundtvig dåben og i strofe 7 salmesangen, jfr. hans gendigtning af "I Jesu navn". Det er tydeligt, at Grundtvig ønsker at være loyal overfor Kingo, men ligeså tydeligt er det, at han ønsker at bearbejde hans salme til levende og eksistentiel brug i 1830'rne.

For al den Deel, som Gud har gjort

EK	SV
No. 42	No. 17 *)
Mel. Gud Fader udi Himmerig	
1 Op al den Ting, som Gud har giort, Op Skaberen at prise! Det Mindste, han har skabt, er stort, Og kan hans Almagt vise.	1 For al den Deel, som Gud har gjort, Op, Sjæl, Ham at lovsjunge! Thi Alt hvad Han har skabt er stort, Og mindst er ei din Tunge!
2 Og kom end alle Kongerne	2 Gik alle Konger end paa Rad,

I deres Pragt og Vælde,
Ei mindste Straa frembragte de,
Et Vink dem selv kan fælde.

3
Selv Engle-Skaren føler her
Sin Himmel-Kraft saa ringe,
Et Støv-Gran den ei mægtig er
Af Intet at frembringe.

4
Nei, idel klare Almagtsspor
I Skabningen sig vise,
O Gud! Hvor skal jeg finde Ord,
Dig værdigen at prise?

5
Hvad skal jeg sige, naar jeg seeer
De Blomster, Jorden pryde;
Og al den Grøde fiern og nær,
Som Eng og Ager yde?

6
Hvad skal jeg sige, naar jeg Sang
Af Fugle-Hæren hører?
O! meer end tusind Harpers Klang,
Den Sind og Hierter rører.

7
Hvad skal jeg sige, naar om mig
Jeg seer den Livets Vrimmel?
Og hvad? naar Solen reiser sig,
Og straaler fra Guds Himmel?

8
Hvad skal jeg sige, naar jeg seer,
Hvor Stierne-Hæren blinker,
Hvor mildt enhver imod mig leer,
Og op til Himlen vinker?

9
Hvad om jeg hørte Aanders Chor,
Som synge Gud til Ære:
Halleluja! Vor Gud er stor!
Hans Navn velsignet være!

10
Istem hver Slægt paa denne Jord!
Med hine Aanders Hære:
Halleluja! Vor Gud er stor!
Hans Navn velsignet være!

Med Pral, i Glands og Vælde,
De satte dog ei mindste Blad
Paa Rose eller Nælde;

3
I Tusind-Tal vor Skabers Haand
Dog skiænker alle Dage
Hver Blomst saa favert Klædebon,
At Konger fik ei Mage!

4
Al Verden ei den Viisdom har
Fuldklart ikkun at tale,
Om mindste Kryb, som Jorden bar
Paa Bjerge og i Dale;

5
Hvad skal vi sige, naar vi see
Guds Mester-Værk paa Jorden:
See Kvinden græde, Barnet lee,
Og høre Tungens Torden!

6
Hvad skal vi sige om den Jord,
Som Himlens Herre ligner,
Som fører stolt det store Ord,
Forbander og velsigner!

7
Hvad skal vi sige om de Smaa,
Som bygge Babels-Taarne,
Som, skiøndt de til Hans Knæ ei naae,
Tør trodse den Eenbaarne!

8
Bryd ud, min Sjæl! O Rigdoms Dyb
Paa Viisdom, Magt og Naade!
I Aandens Kreds er jeg et Kryb,
Mig selv er jeg en Gaade!

9
Og tak saa Ham, som du kan bedst,
Den Drot i Himmel-Sale,
Der vilde som en fremmed Giæst
Til Jorderig neddale!

10
Guds egen Søn, o glem det ei!
Sank til de Dødes Rige,
Kun for at du paa Livets Vei
Til Lysets Hjem kan stige!

(- Skabelsen -)

12
O priis din Fader! Søn af Muld!
Han skabde Nyt paa Jorden:
Et *Himmerig*, hvor høitidsfuld
Kun ruller Lovens Torden!

13
O kald dig stolt, trods Verdens Spot,
En Borger i Guds Rige!
Lovsyng med Fryd Dets milde Drot
Som Gud sin Faders Lige!

14
Lovsyng det *Navn*, Ham Fader gav,
Langt over alle Navne,
Som over Hav og Bjerg og Dal
Kom og til Danske Havne!

15
Lovsyng det Navn, hvori hvert Knæ
For Sønnen sig skal bøie,
Det Navn, hver Fugl paa Livets Træ
Skal jublende ophøie!

16
Lovsyng det Navn, Guds Almagts Haand
Har straalende forklaret,
Hvis Dyder *Kiærlighedens Aand*
I Daad har aabenbaret!

17
O hør, hvor Folk og Tunge-Maal
Det *Frelser-Navn* lovsjunge!
Ja, hør Dets Priis fra Blok og Baal,
Fra piinte Vidners Tunge!

18
Ja, hør den Lov-Sang, der alt naaer
Fra Hav til Hav paa Jorden,
Og toned over tusind Aar
Paa Daners Mark i Norden!

19
Syng høit i Sky, at for det Navn,
Som Snekken bar saa vide,
Maa tones Flag i hver en Stavn,
Som skal lyksalig skride!

20
Udraab det frit om hver en Stavn,

Hvor stoltelig den bygges,
Er *Jesus* glemt, til Himlens Havn
Dens Færd kan aldrig lykkes!

21
Læg i dit Kvad et nyt Beviis
Til Fædres Høitids-Sange,
Som vidne høit, at *Jesu* Priis
Slog Rod i *Dane-Vange*!

22
Ja, i vor gamle Psalme-Bog,
Som paa hver Baad og Snekke,
Med Korset vaied Dannebrog,
Trods Fiendens Odd og Egge!

23
Saa vaie Den i tusind Aar,
Om Verden staaer saa længe,
Mens Nattergal i Lunden slaaer,

Kiærminden groer i Enge!

*) En Omarbeidelse af *Brorsons*: "Op al den Ting, som Gud har gjort".

Som det kan forventes, er også Brorsons *Op al den ting, som Gud har gjort* vidtgående ændret i EK [69]. Salmens tema, naturen som jordisk transparent for den himmelske virkelighed, har tiltalt EKs redaktører ud fra deres kulturelle og teologiske oplysningsbaggrund, og deres ændringer har derfor været færre, end man kunne have forventet. Ikke alene er de fleste af stroferne bibeholdt - EK har 10 strofer mod Brorsons 15 - men EK følger også Brorsons tankegang og bruger i vid udstrækning hans metaforer. Interessant er det at se, hvordan EK slutter salmen (str. 9 og 10) med den samme omtale af salmesangen som bindeleddet mellem den jordiske menighed / menneskehed og den himmelske engleskare (jfr. Brorsons str. 14 og 15).

Grundtvig har i sin "Omarbeidelse af Brorsons: "Op al den Ting som Gud har gjort", som han kalder sin gendigtning, taget afsæt i Brorsons salme til at skrive om forholdet mellem Himmel og jord for derefter at bruge de sidste 11 af gendigtningens i alt 23 strofer til at skrive om salmesangen, den salmesang, som mennesket har tilfælles med himlens fugle, men som i menneskets mund er kvalificeret som *kristen* lovsang, også hvor den er levende lovsang på

---

[69] Jfr. Ove Paulsen: Og giv, vi altid tænke paa,/ Ved Dyd dit Velbehag at naae! Brorson i Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798 *Hymnologiske Meddelelser, 1998 nr. 4*

folkenes modersmål (str. 17). I stroferne 18 til 23 beskriver Grundtvig, hvordan salmesangen har lydt i Danmark i tusind år og vil lyde de næste tusind år "Om Verden staaer saa længe", og i strofe 22 lader han salmebogen ("vor gamle Psalme-Bog") være indbegrebet af både det kristelige og det folkelige.

Grundtvig har med de salmer, han har taget med i *Sang-Værk til den Danske Kirke*, taget den foregående generations danske, rationalistiske salmedigtning med i sin samlede, meget personlige syntese af kristenhedens, den universelle kirkes salmedigtning og salmesang. Han har gjort det med ændring eller udeladelse af de sider, der måske er de mest karakteristiske ved oplysningstidens og rationalismens salmedigtning, dels dens psykologiserende, dels dens pædagogiserende tendens. Samtidig har han kraftigt styrket kristologien og sammen med den den trinitariske teologi, ikke mindst med en fremhævelse af Helligånden. Grundtvig har ved sine bearbejdelser, der i flere tilfælde nærmest er gendigtninger, gjort salmerne mere konkrete og erstattet de mere i almindelighed holdte begreber med historiske billeder og strukturer. I flere tilfælde har Grundtvig gjort individualiserende salmer kollektive ved at ændre 'jeg' til 'vi', ligesom han har erstattet det psykologisk-almene med det dynamisk-historiske, på samme måde som Guds Ord og Ordet vides ud til ikke alene at betyde den pædagogisk opbyggelige og sjælesørgeriske prædiken, men hele den bibelske og gudstjenestelige sammenhæng som udtryk for Guds vilje til det livsfællesskab, Jesus Kristus kom til verden for at tage mennesker med i.

De 11 salmer i SV, der stammer fra EK viser sammen med de øvrige bearbejdede salmer i *Sang-værket*, at Grundtvig mente det alvorligt, når han talte om at samle en salmebog med bidrag fra alle tider og alle nationer. Der er både hvad de ældre og de nyere salmer angår tale om et repræsentativt udvalg af salmer. De 11 nyere og 4 ældre salmer, der er omtalt i denne artikel, viser imidlertid også, at Grundtvig mente det alvorligt, når han gav udtryk for, at salmerne skulle bearbejdes for at kunne være eksistentielle udtryk for den til enhver tid levende menigheds kristendom. Det var vigtigt for Grundtvig at fastholde den levende tradition, her for salmesangens vedkommende. Når man ser, hvilke melodier det er, de bearbejdede salmer, både fra traditionen og fra samtiden, skulle synges på - og det var meningen, at *Sang-Værkets* salmer skulle synges - får man indtryk af, at Grundtvig, ligesom sin samtidige B.S. Ingemann [70], vedkendte sig den tradition, som også EK, ikke mindst gennem salmemelodierne, i høj grad, i hvert fald i højere grad, end Grundtvig ønskede at

[70] Se Birgitte Ebert: Melodierne til Ingemanns Høimesse-Psalmer *Hymnologiske Meddelelser* 1998 nr. 4)

indrømme, var med til at videreføre.

Grundtvigs *Sang-Værk* er et udtryk for, at han ikke var uenig med EK i, at salmerne hele tiden skal fornys og derfor skrives og digtes og teologiske tænkes om, men samtidig er *Sang-Værket* én stor protest mod den efter Grundvigs opfattelse uhørte åndelige forarmelse, EK, og med EK hele oplysningstidens menneskelige og kristelig selvforståelse, var udtryk for. Med sin ombrydning og gendigtning af salmesangen, både fortidens og samtidens, ønskede Grundtvig at give sit bidrag til dén eksistentielle forening af jord og Himmel, som den kristne salmesang altid har skullet være. Grundtvig havde som barn og ungt menneske lært denne universelle betydning af salmesangen at kende gennem Kingos Salmebog og menighedens brug af den. Også EK giver udtryk for denne opfattelse af salmesangen. Gennem sin egen salmedigtning, sådan som den første gang i fuldt omfang manifesterede sig i *Sang-Værk til den Danske Kirke (1837)*, ønskede Grundtvig at give salmesangen dens gamle universelle, historisk-poetiske dimension tilbage.

BIRGITTE EBERT

Melodierne til B.S. Ingemanns Høimesse-Psalmer

Den første salmeudgivelse, der for alvor fik betydning efter *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (E) var B.S. Ingemanns *Høimesse-Psalmer* fra 1825 (H 1825) (1). Samlingen består af 73 salmer skrevet over evangelieteksterne (nu 1. tekstrække) til hver helligdag i kirkeåret, begyndende ved kirkeårets begyndelse, 1. søn. i advent. Der er 2 salmer til St. Stefans Dag, 2 til påskedag og 5 passionssalmer skudt ind mellem skærtorsdag og langfredag. Det var Ingemanns første store salmeudgivelse efter et lille afsnit salmer i hans Julegave fra 1816 (2) og 7 morgensalmer fra 1822 (3). Ingemann voksede op med Kingos Salmebog (K) (4) i sin barndom og senere Guldbergs (Gb) (5). Han var 9 år, da E udkom, men hans referanceramme hele livet var det Kingo-Brorsonske, også sent i hans tilværelse, hvor han arbejdede med revisionsarbejdet til det, der skulle blive Roskilde Konvents Salmebog (R) (6). Brorson og Kingo var repræsenteret med henholdsvis 21 og 17 stærkt bearbejdede salmer i E, en omstændighed, der fremprovokerede P.A. Fengers udgivelse af Kingos salmer i 1827 (7) og en fuldstændig Brorson-udgave ved J.A.L. Holm i 1830 (8).

En brik til forståelsen af den betydning H 1825 fik, da den udkom, får vi i N.F.S. Grundtvigs anmeldelse af den i *Theologisk Maanedsskrift* 1825 (9). Her tog Grundtvig afsæt i sin kritik af salmerne i E, som han mente, hverken var poetiske, bibelske eller folkelige. Han glædede sig over, at Ingemann som digter og ikke-teolog gav sig til kende med sin kristentro, og at Ingemanns salmer var langt mere bibelske og teologisk holdbare end salmerne i E. H 1825 er ordnet de tempore, efter Grundtvigs mening en stor fordel, for mens der burde være frit salmebogsvalg i menighederne, skulle præsternes valg af salmer indskrænkes til valget mellem en håndfuld, anførte til den enkelte søndag. Med det kunne en vis ensartethed fra sogn til sogn opnås, og salmerne ville få større mulighed for at blive indsungne, et forhold det kneb med siden udgivelsen af E. Men også salmernes kvalitet og folkelighed var en hjertesag for Grundtvig, selvom det kunne medføre en salmebog med yderst forskellige salmer, der tilgodeså forskellige gruppers interesser. Det hele drejede sig nemlig "ikke om Ensformighed, men om christelig Enighed" (10), Jesu Kristi uforanderlige kirke og ikke det individuelle kirkeforhold. Kvaliteten skulle være i orden, og den skulle helst leveres af danske digtere. Grundtvig bebrejdede en Oehlenschläger, at han ikke brugte sit talent i troens tjeneste, for lige så stor forståelse Grundtvig havde for individualiteten hos

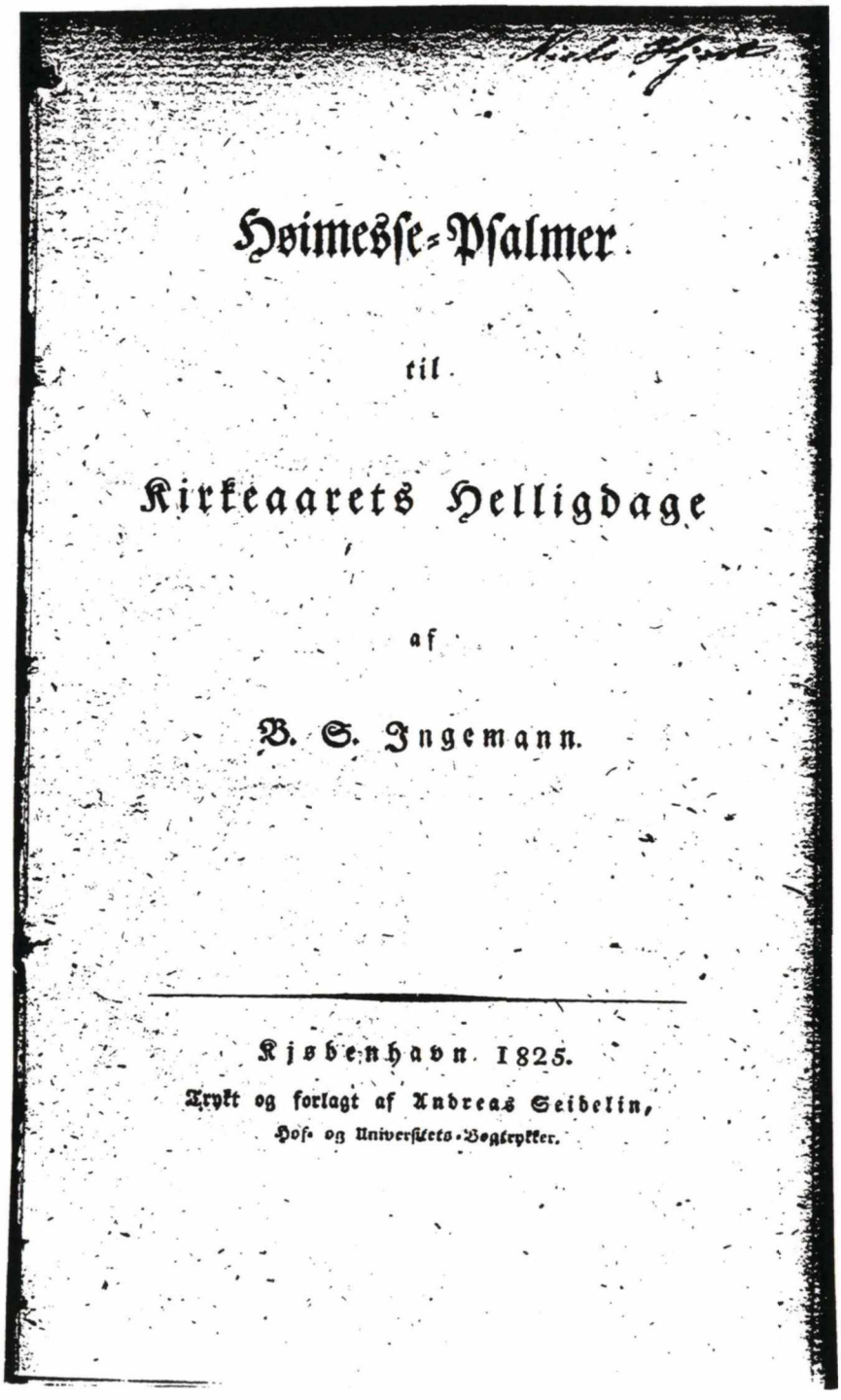

Høimesse-Psalmer

til

Kirkeaarets Helligdage

af

B. S. Ingemann.

Kjøbenhavn. 1825.
Trykt og forlagt af Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

den, der skulle synge salmerne, lige så stor ærgrelse havde han i sin kamp mod tidsånden over, at tidens kunstnere nærmest søgte deres egen guddommeliggørelse.

Med Ingemann mødte Grundtvig en digter, der både kunne og ville meddele sig om sin kristentro. Hos Ingemann så han imidlertid også svagheden ved digteren som salmist. Grundtvigs salmer var langt hen af vejen synteser af hans prædikener; prædikenarbejdet fødte salmen, og den teologiske tanke kom først for alvor til udtryk i poesiens økonomiske sprogbrug. Da Ingemann ikke var præst, havde han ikke det tætte forhold til prædikenarbejdet, hvor ofte han end sad under prædikestolen året rundt. Resultatet blev, sådan som Grundtvig læste Høimesse-Psalmer, derefter, når alt det gode, der iøvrigt kunne siges om dem, var sagt. H 1825 pegede frem mod et nybrud, der var lagt afstand til E, men heller ikke mere.

Grundtvigts bedømmelse af Ingemanns indsats som salmedigter med H 1825 er forståelig nok. Den eneste, der kunne passe til Grundtvigs karakteristik af en salmedigter, var ham selv. Det er klart, at Ingemann var tættere på tonen i E, end Grundtvig nogensinde havde været, men der var også afgørende forskelle, som man f.eks. kan se af salmen til Midfaste søndag, nr. XXII, der er skrevet over Johs. 6,1, bespisningsunderet:

Mel.: Af Høiheden oprunden er.

Opløft dig, Sjæl, til Aandens Land!
Kun i dens lys du skue kan
Alverdens store Under:
Ak, troer jeg kun hvad Øiet seer,
Forgjeves store Under skeer,
Forblindet Sjælen blunder.
Herre, Frelser, i dit rige
Sjælen stige
Fra sin Dvale!
Mægtig mig din Røst husvale!

Hvert Ord, som af din Mund udgaaer,
Udfylder Savn, jeg ei forstaaer,
Du aabner Sjælens Øie:
Og Liv jeg seer i døde Muld
Din Aand besjæler underfuld
Det lave og det Høie:
Dale, Bjerge, Jord og Himmel,
Stjernes vrimmel
Dig adlyde
Og ved store Bud sig fryde.

Jeg seer det - og i Alt, hvad skeer,
Jeg Herrens Underværker seer,
Hans navn min Sjæl lovpriser;
Højlover, Frelser, være du!
Den blinde Sjæl Du kom ihu;
Guds Under du mig viser:
Jorden, Himlen sig forklarer,
Blikket farer
Mod det Høie -
Evigt opladt er mit Øie.

Ingemanns henvisning til evangelieteksten samles i ordet Under og i forståelsen af, at det er på Jesu bud, ordet, underet sker. Også synet spiller en vigtig rolle, men det er ikke det rationelle syn, der nærmest virker som blindhed, men derimod det syn, der, besjælet af ånd, gør mennesket i stand til at se såvel Guds rige som jorden, dalene, bjergene og stjernerne med en realisme, der gør det virkeligt. Jesu ord åbner i Ingemanns salme for det egentlige syn, det romantiske.

Melodivalget til H 1825 er af afgørende betydning for, hvordan salmerne fremstår i deres egentlige bestemmelse, som sungne af en menighed. Ingemann har sat melodihenvisning over hver salme, og der er forskellige indikationer på, at det er melodier i Zincks koralbog (Z) (11), han henviser til.

Pontoppidans salmebog (P) (12) var den sidste af de officielle salmebøger, der havde melodierne trykt ved teksten. Fra da af forsvandt melodierne fra menighedens salmebøger og tryktes særskilt i koralbøger. Rækken af koralbøger indledtes med Breitendichs (Br) (13), der er præget dels af melodier i arie-stil og dels af bearbejdelser af ældre salmemelodier med triller og udsmykninger i tidens galante stil. Schiørrings koralbog (Sch) (14) kom som melodisamling til Gb, og her var den såkaldt stive koral gennemført, halvnoden var blevet tælletid mod fjerdedelsnoden hos Br, og tempoet således sat ned. Til E hørte Zincks koralbog, og det er melodierne i Z, Ingemann henviste til i H 1825. Det ses af, at der henvises til titler på 3 af de nykomponerede melodier i Z, og at der blandt henvisningerne er salmetitler, der kun optræder i Z og ikke i de foregående koralbøger. Syngetempoet var gennem det 18. årh. og 1. halvdel af det 19. årh. blevet langsommere, som man får en illustration af i Berggreens koralbog (Bg) (15), hvor Berggreen selv har sat

metronomtal over melodierne. Disse tal angiver et syngetempo, der er 3-4 gange langsommere end det, vi synger i i dag. Berggren skrev i forordet, at ønskede man at ændre på de anførte tempi, skulle det være til den langsommere side. Han betragtede åbenbart sine tempoangivelser som optimalt hurtige. Efter de forsirede udformninger af melodierne i Kingos Graduale (16) og Br, hvor melodiernes forløb var mere afhængige af det harmoniske akkordgrundlag end af den melodiske linje, var melodierne i Sch og Z anført i node-mod-node satser, en becifret bastone til hver meloditone, med få undtagelser ved gennemgangsnoder. Z fjernede yderligere den sidste rest af bevægelighed i forhold til Sch ved at gøre mange af de tre-delte melodier to-delte. Det gjaldt "Alleneste Gud" (Z 6), "Min Siel nu lover Herren" (Z 76), "Mit Barn! frygt den sande Gud" (Z 77), "Mit Haab og Trøst og al Tillid" (Z 78), "Store Gud og Frelsermand" (Z 112) og "Store Gud som dig til Ære" (Z 113) for at nævne dem af de forandrede melodier, Ingemann benyttede i H 1825.

Menighedssangen nåede et musikalsk nulpunkt o. 1800, hvorimod kunstmusikken var i vældig opblomstring med kantater og anden korsang på en fremtrædende plads. Ingemann kaldte det den "konstige Kirkemusik" og skrev om den i et brev til en bekendt i 1844 (17): "Mon den Tid dog ikke engang skal komme, da den fuldelig traadte i Sandhedens og Andagtens Tjeneste og ikke blot betragtedes som Konstpræstation og opfattedes som Konstnydelse? Før den Tid kommer, kan man gjerne undvære Text til Kirkemusikken ligesom man sjælden hører eller savner Ord til anden Musik - desværre". Her møder vi et radikalt syn på kirkemusikken, mere radikalt end Thomas Laubs (18) senere på århundredet, der mente, at musikken skulle være ordets tjener, og hvis undersøgelser bl.a. gik ud på at skille den verdslige og den kirkelige musik, mens Ingemann her giver udtryk for, at al musik burde være ordbærer, underforstået til Guds ære.

Ingemanns tekster i H 1825 passer som hånd i handske til melodiformerne i Z. Tidens langsomme syngetempo er her en forudsætning for, at teksterne kommer til deres ret i den lidt højtsvungne stil. Ingemann er omhyggelig med, at tekst og melodi passer sammen. F.eks. skriver han under melodihenvisningen til H 1825 nr. LV: "Den hele Node i Enden af Strophens 2 sidste Linier maa forandres til tvende halve". Ved at se på melodiangivelserne til de 7 morgensalmer fra 1822, får man et indtryk af, hvilke melodier, han gerne skriver til: "Af Høiheden oprunden er", "Hvo ikkun lader Herren raade", "Rind nu op i Jesu Navn", "Vreden din afvend", "Søde Jesu, vi er her", "Nu velan vær frisk tilmode" og "Hvo veed hvor nær mig er min Ende" ("Vågn op og slå på dine strenge"), alle melodier, han også benytter i H 1825. De 73 salmer i H 1825 er skrevet i 30 forskellige

versemål og har henvisninger til 40 forskellige melodier, idet der er flere melodier, der dækker det samme versemål.

For fuldstændighedens skyld gives en oversigt over melodihenvisningerne til hver enkelt salme i H 1825 med melodiens originaltitel, hvis det ikke er den, Ingemann har brugt, oprindelse og første forekomst i Danmark i parentes. Der anføres nummer i Z, men tillige i Den danske Koralbog (DKK) (19), da de fleste melodier stadig er en del af det traditionelle melodistof.

Som det vil fremgå af oversigten, er der 17 melodier, der har været i brug siden Th, 3 siden Ar, 1 siden Thu, 4 siden K 74, 6 siden K, 2 siden Udv. Ps., 2 siden P, 1 siden Sch og 3 siden Z. Langt de fleste melodier er fra tiden indtil K i 1699, og har således været i brug i forskellige skikkelser gennem de sidste 2-3 hundrede år på Ingemanns tid. Hans melodivalg giver et klart billede af den dybt rodfæstede kirkemusikalske tradition, der var hans erfaringsgrundlag, og som han digtede sine salmer ind i. Også de tekstlige associationer, melodien fremkalder, har betydning. Ser man på salmeteksterne til de melodier, H 1825 benytter, er de overvejende af Kingo og fra tiden før Kingo. Kingo er således repræsenteret med 8 salmer, Luther med 5, Brorson med 2 og Paul Gerhardt med 1. De fleste andre er tyske reformatoriske salmer, oversat til dansk i 16. eller 17. århundrede. Ingemann har løst spørgsmålet om de tekstlige associationer, melodierne giver, på en fortrinlig måde, idet langt de fleste salmer korresponderer indholdsmæssigt med deres melodiers originaltekster. Ingemann benytter f.eks. ofte to forskellige betegnelser for den samme melodi efter hvilken sammenhæng, den står i. Det gælder melodien til "Igjennem Prøvens Dal jeg gaar" til 1. søn. i fasten, der er angivet som "Gak under Jesu Kors at staae", hvor den samme melodi hedder "Jesu søde Ihukommelse", en nadversalme, til salmen "Beredt er store Nadver alt" til skærtorsdag. Ligeså benytter han begravelsessalmen "Hvo veed hvor nær mig er min Ende" til de 5 passionssalmer, mens den samme melodi hedder "Vaagn op og slaae på dine Strænge", når han bruger den til nr. LX "Med Magt mig Jorden til sig binder". Desuden står melodiens førstelinje ofte som igangsætter for hele salmen, f.eks. de mange henvisninger til "Nu velan, vær frisk tilmode" eller "Nu velan, vær glad tilmode", som den også hedder. Originalteksten er en aftensalme, men titlen har unægtelig en vis appel. Endnu et eksempel er melodien "Hvad kan os komme til for Nød", der angives til nr. XIV "Lad bruse Storm paa Verdens Hav!" om stormen på søen; redningen er, gennem melodiassociationen til den oprindelige tekst, så at sige givet på forhånd.

Salmerne fra H 1825 var rigt repræsenteret i salmebøgerne lige fra midten af 1800-

tallet (21) til den danske Salmebog (22), hvor der er 8 tilbage. Det er DDS 70 "Glæd dig, sion, glæd dig, jord", der stadig synges på den melodi, Ingemann angav. Det gør DDS 231 "I verden er ej nød så stor" også, hvorimod der til DDS 521 "O Herre, kommer sorgens stund hernede" henvises til DDK 339 eller den romantiske melodi til "Mægtigste Kriste". Den melodi, Ingemann angav, og som er karaktermæssigt meget lig DDK 339, er ikke med i DDK. I DDS 217 "Fuldendt er nådens store værk", DDS 241 "Fra Himlen Herrens Ånd nedfór" og DDS 524 "Til naadens store åndefest" er Ingemanns originale henvisninger beholdt, i den sidste henvises desuden til DDK 175, en henvisning, der allerede kom med i salmebøgerne fra R. I DDS 36 "I underværkers land jeg bor" henvises til 3 melodier, dels Ingemanns egen melodiangivelse, dels DDK 349 og DDK 213. Henvisningen til DDK 349 "Op al den ting" står som hovedhenvisning og betyder, at salmen bliver sunget oftere, fordi den melodi er mere kendt end den oprindelige henvisning DDK 267 "Lad vaje højt vort kongeflag". Men det betyder også, at salmen altid vil stå i skyggen af Brorsons "Op al den ting", som om Ingemanns var en forkortet efterligning. I DDS 482 "Der er et helligt værge" henvises der som hos Ingemann til DDK 22, men også til DDK 215 "Jeg ved, på hvem jeg bygger". Denne henvisning er først kommet med i DDS, men passer godt med, at salmen "Befal du dine veje" i de sidste generationer oftere synges på Zincks melodi end den gamle Hassler-melodi.

Det er udenfor denne artikels rammer at lave en tekstlig vurdering af H 1825. Et par kommentarer til salmernes skæbne kan alligevel være på sin plads. Det er en stor opgave at skrive en salme til hver helligdag i kirkeåret, ikke alle salmer kan nødvendigvis være pletskud. Alligevel er det tankevækkende, at kun 2 af salmerne i H 1825 stadig er i brug, "Glæd dig, Sion, glæd dig, jord" og "I underværkers land jeg bor", mens resten stort set er forsvundet ud i glemslen. En medvirkende årsag til det er utvivlsomt melodierne. Ingemann skrev H 1825 i opposition til salmerne i E og kom derfor til at føre kampen på "fjendens" præmisser, en omstændighed, der gør teksterne mere usmidige end hans digtning iøvrigt. Morgen- og aftensangene, som han skrev 12-13 år efter Høimesse-Psalmerne, blev hurtigt langt mere populære, ikke mindst i kraft af C.E.F. Weyses melodier, og er stadig kendte og benyttede, en håndfuld endda meget, af både unge og gamle. H 1825 var skrevet og passede godt til en meloditradition der, både hvad melodiernes udformning og tempo angik, hang uløseligt sammen med E. Modstanden mod E og det romantiske gennembrud iøvrigt måtte nødvendigvis rive salmesangen med sig, sådan som det skete i Vartovsangen, men i 1825, da Ingemann udgav sine Høimesse-Psalmer, havde det romantiske nybrud endnu ikke fundet

sit endelige udtryk.

Koralbøger og melodisalmebøger, der henvises til i registranten over salmer og melodihenvisninger i B.S. Ingemanns "Høimesse-Psalmer" (1825):

Th = Thomissøns Salmebog, Den danske Psalmebog, Kbh. 1569
Ar = Anders Arrebo: Kong Davids Psalter, Kbh. 1627.
Thu = Laurids Pedersen Thura: Canticum Canticorum Salomonis, Kbh. 1640.
K 74 = Thomas Kingos Aandelige Siungekoor, 1. del 1674.
K = Thomas Kingos Gradual, se (16).
Udv. Ps. = Eendel Udvalde Morgen og Aften ... Og Andre Aandelige Psalmer, Kbh. 1738.
P = Pontoppidans salmebog, se (12).
Br = Breitendichs koralbog, se (13).
Sch = Schiørrings koralbog, se (14).
Z = Zincks koralbog, se (11).
DDK = Den danske Koralbog, se (19).

I Første Søndag i Advent:
Glæd dig, Zion! glæd dig, Jord!
Mel.: Gud! du skabte Jordens Kreds = Z 25
H.O.C. Zinck 1801
DDK 123

II Anden Søndag i Advent:
I Verden er ei Nød saa stor
Mel.: Vor Gud han er saa fast en Borg = Z 120
Klug 1533 (Th)
DDK 435

III Tredie Søndag i Advent:
I mørkest Fængsel er vi frie
Mel.: Gud Hellig Aand i Tro os lær =
Hvad kan os komme til for Nød = Z 36

Verdslig?/Klug 1533 (Th)
DDK 175 b

IV Fjerde Søndag i Advent:
I Ørken raaber Røsten hist
Mel.: Egen
Det er tvivlsomt om melodien nogensinde har fundet sin komponist, idet Ingemann i sine Samlede Skrifter (20) stadig anfører Egen Melodi over denne salme. Et lidt usædvanligt versemål, 8-linjet med skiftevis 8 og 6 stavelser, som i Brorsons "Jeg seer dig, søde Lam, at staae".

V Christi Fødselsdag:
Jeg som et Barn mig glæde vil
Mel.: Et lidet Barn saa lysteligt = Z 16
Walter 1544 (Th)
DDK 99

VI St. Stephans=Dag:
I glands for Herrens Trone staaer
Mel.: Jeg beder dig, min Herre og Gud = Z 45
Strassburg 1525 (O store Gud din kærlighed) (Th)
DDK 362

VII
Salig hvo med Kraft og Tro
Mel.: Rind nu op i Jesu Navn = Z 105
Lully 1661 (K 74)
DDK 370

VIII Søndag efter Juul:
Din Sjæl skal ikke Døden see
Mel.: Alene Gud i Himmerig = Z 6
Schumann, Leipzig 1539, efter påskedags gregorianske Gloria (Th)

DDK 12

IX Nytaarsdag:

Jesus, Frelser, Saliggjører!

Mel.: Nu velan vær frisk tilmode = Z 88

J. Schop 1642 (K 74)

DDK 317

X Søndag efter Nytaar:

O Herre, gaar jeg tro, hvor Du mig sender

Mel.: Den prægtig Sol, som hele Verden = Z 11 (mangler en takt i 2. verslinje)

Tysk visemelodi (K 74)

% DDK

XI Første Søndag efter Helligtrekongersdag:

Herre, mod dit Lys jeg stræber

Mel.: Jesu, dine dybe Vunder = Z 53

Geneve 1551 (Som Hiorten med Tørst befangen) (K)

DDK 221

XII Anden Søndag efter Helligtrekongersdag:

I Gud vil jeg mig glæde

Mel.: Saa er vor Høst til Ende = Z 106

H.O.C. Zinck 1801

DDK 215

XIII Tredie Søndag efter Helligtrekongersdag:

O Herre, kommer Sorgens Stund hernede

Mel.: Vreden din afvend = Z 122

G. Thymus 1552 (K)

% DDK

XIV Fjerde Søndag efter Helligtrekongersdag:

Lad bruse Storm på Verdens Hav!
Mel.: Hvad kan os komme til for Nød = Z 36
se III

XV Femte Søndag efter Helligtrekongersdag:
Herre, see, jeg vaage vil
Mel.: Søde Jesu, vi er her = Z 114
J.R. Ahle 1664 (Udv.Ps)
DDK 160

XVI Søndag Septuagesima:
Ud farer Stormen på Guds Bud
Mel.: Gud Hellig Aand, i Tro os lær = Z 36
se III

XVII Søndag Sexagesima:
Din Sæd udstrøe
Mel.: I Jesu Navn = Z 44
Engelsk visemelodi o. 1613
DDK 195

XVIII Fastelavns Søndag:
Hensving dig, Aand, til Jordans Strøm!
Mel.: Fra Himlen høit komme vi her = Z 22
Leipzig 1539 (Th)
DDK 108

XIX Første Søndag i Fasten:
Igjennem Prøvens Dal jeg gaar
Mel.: Gak under Jesu Kors at staae = Z 58
Gesius 1603 (Jesu søde Hukommelse) (K)
DDK 438

XX Anden Søndag i Fasten:

Guds Aasyn er ei fra os vendt

Mel.: O kjære Sjæl, fald ydmyg ned = Z 66

Verdslig visemel./1530 reform. salmemelodi (Kommer til mig sagde Guds Søn) (Th)

DDK 343

XXI Tredie Søndag i Fasten:

Priis din Gud, opløft din Røst

Mel.: Mit barn, frygt den sande Gud = Z 77

Lat. 14. årh./Nürnberg 1544 (Sjunge vi af Hjertens Grund) (Ar)

DDK 302 b

XXII Midfaste Søndag:

Opløft dig, Sjæl, til Aandens Land!

Mel.: Af Høiheden oprunden er = Z 4

Ph. Nicolai 1599 (Ar)

DDK 2b

XXIII Mariæ Bebudelses Dag:

En salig Hilsen kom til Jord

Mel.: Alene til Dig, Herre Jesu Christ = Z 7

Wittenberg 1541 (Th)

DDK 402

XXIV Palme=Søndag:

Jesu, store Seiervinder!

Mel.: Jesu! dine dybe vunder = Z 53

se XI

XXV Skjer=Torsdag:

Beredt er den store Nadver alt

Mel.: Jesu søde Ihukommelse = Z 58

se XIX

XXVI Første Passionspsalme:

Jeg til Gethsemane henskuer

Mel.: Hvo veed hvor nær er min Ende? = Z 40

Hamburg 1690 (Hvo ikkun lader Herren råde) (P)

DDK 449 (Vågn op og slå på dine strenge)

XXVII Anden Passionspsalme:

Med Smerte seer den Guds Eenbaarne

Mel.: som XXVI

XXVIII Tredie Passionspsalme:

Til jordisk Dommer, som Misdæder

Mel.: som XXVI

XXIX Fjerde Passionspsalme:

Den Kongers Konge staaer ophøiet

Mel.: som XXVI

XXX Femte Passionspsalme:

Guds Søn jeg seer i Purpurklæder

Mel.: som XXVI

XXXI Langfredag:

Indhyl dig, Jord, i Sørgeklæder!

Mel.: som XXVI

XXXII Paaske=Dag:

Lyse Morgen er oprunden

Mel.: Nu velan, vær glad tilmode = Z 88

se IX

XXXIII Paaske=Dag:

Udbryd, hver Sjæl, i Sejerssang!

Mel.: Af Høiheden oprunden er = Z 4
se XXII

XXXIV Anden Paaske=Dag:
Hørt det har jeg: han opstod
Mel.: Søde Jesu! vi er her = Z 114
se XV

XXXV Første Søndag efter Paaske:
Har Sorg og Frygt mit Lys udslukt
Mel.: O kjære Sjæl, fald ydmyg ned = Z 66
se XX

XXXVI Anden Søndag efter Paaske:
Den Glæde, Verden giver
Mel.: Min Sjæl nu lover Herren = Z 76
Joh. Kugelmann 1540 (Th)
DDK 295

XXXVIII Almindelig Bededag:
Gud, Retfærds Gud, du hellige, du høie
Mel.: Vreden din afvend = Z 122
se XIII

XXXIX Fjerde Søndag efter Paaske:
Maa jeg sørge, maa jeg klage
Mel.: Store Gud, som dig til Ære = Z 113
J. Schop 1641 (Skulle jeg min Gud ej prise) (Udv. Ps.)
% DKK (Laub: 130 melodier nr. 75)

XL Femte Søndag efter Paaske:
Naar mig den sidste Ven forlader
Mel.: Hvo ikkun lader Herren raade = Z 38

G. Neumark 1657 (Sch)
DDK 179

XLI Christi Himmelfarts=Dag:
Fuldendt er Naadens store Værk
Mel.: Af Høiheden oprunden er = Z 4
se XXII

XLII Sjette Søndag efter Paaske:
Han sidder hos Guds høire Haand
Mel.: alene til dig, Herre Jesu Christ! = Z 7
se XXXIII

XLIII Første Pinse=Dag:
Fra Himlen Herrens Aand nedfoer!
Mel.: Enhver, som troer og bliver døbt = Z 28
Førreform./Nürnberg 1524 (Guds Søn er kommen af Himlen ned) (Th)
DDK 143

XLIV Anden Pinse=Dag:
Min Frelse vil du, Fader Gud!
Mel.: På Dig haaber jeg, min Herre from = Z 102
15. årh./Strassburg 1569 (Hvo som Christi Kaars vil pryde) (Th)
% DDK

XLV Hellig Trefoldigheds=Fest:
Trefoldighed - det Navn, det Ord
Mel.: Kom, Gud Skaber, o Hellig Aand = Z 61
Latinsk hymne/Erfurt 1524 (Th)
DDK 256

XLVI Første Søndag efter Trinitatis:
Henfarer let i Sandsens Land

Mel.: Kommer til mig, sagde Guds Søn = Z 66
se XX

XLVII Anden Søndag efter Trinitatis:
Til Naadens store Aandefest
Mel.: Naar jeg betænker den Tid og Stund
Både Ingemann og Z tager fejl af "Naar jeg betænker", der er et 8-linjet versemål. Den rigtige melodi til dette 7-linjede versemål er
Når min Tid og Stund er for Haand = Z 79
Frankfurt a.M. 1569 (Th)
DDK 325 (meget forandret)

XLVIII Tredie Søndag efter Trinitatis:
Vend om, vend om, fortabte Sjæl!
Mel.: Jeg har min Sorg til Gud henvendt
Ingemann husker forkert, idet melodien hedder
Jeg har min Sag til Gud henvendt = Z 31
Rhau 1589 ("Herre Jesus Christ Min Frelser du est", her sopranmelodien fra en sats, hvor melodien egentlig ligger i tenoren) (K)
DDK 82 (ovennævnte tenormelodi)

XLIX Fjerde Søndag efter Trinitatis:
Forstum og bæv for Herrens Dom
Mel.: Fader vor udi Himmerig! = Z 19
Leipzig 1539 (Th)
DDK 341

L Femte Søndag efter Trinitatis:
Vil min Gjerning her ei lykkes
Mel.: Nu velan vær frisk tilmode = Z 88
se IX

LI Sjette Søndag efter Trinitatis:

Retfærdig er jeg ei for Dig
Mel.: Af dybsens Nød raaber jeg til Dig = Z 3
Walter 1524 (Th)
DDK 1

LII Syvende Søndag efter Trinitatis:
I Underværkers Land jeg boer
Mel.: Gud Fader udi Himmerig = Z 26
Vormordsen 1539, Malmø (Th)
DDK 267

LIII Ottende Søndag efter Trinitatis:
Naar Falskhed borger Engledragt
Mel.: Mit Haab og Trøst og al Tillid = Z 78
Le Maistre?, skrevet til Fr. II's motto (Th)
DDK 434 (vor Gud er idel kærlighed)

LIV Niende Søndag efter Trinitatis:
Naar Regnskabstimen kommer
Mel.: Min Sjæl nu lover Herren = Z 76
se XXXVII

LV Tiende Søndag efter Trinitatis:
Jesus græder; - Verden leer
Mel.: Jesus er mit Haab og Trøst = Z 59
J. Crüger? 1653 (P)
DDK 225 (Jesus han er syndres ven)

LVI Ellevte Søndag efter Trinitatis:
Opfyldte jeg end Lovens Bud
Mel.: Alene Gud i Himmerig = Z 6
se VIII

LVII Tolvte Søndag efter Trinitatis:
Hvor Liv sig rører
Mel.: På Gud alene = Z 103
H.O.C. Zinck 1801
DDK 363 b

LVIII Trettende Søndag efter Trinitatis:
Frelser, jeg gjentage maa
Mel.: Jesus han er syndres Ven = Z 59
se LV

LIX Fjortende Søndag efter Trinitatis:
Priis Kraftens Herre, frelste Sjæl
Mel.: Enhver, som troer og bliver døbt = Z 28
se XLIII

LX Femtende Søndag efter Trinitatis:
Med Magt mig Jorden til sig binder
Mel.: Vaagn op og slaae på dine Strænge = Z 40
se XXVI

LXI Sextende Søndag efter Trinitatis:
Græd ei! trøster Jesu stemme
Mel.: Nu velan vær glad tilmode! = Z 88
se IX

LXII Syttende Søndag efter Trinitatis:
Er det i Verden Brøde
Mel.: Jeg raaber fast, o Herre! = Z 47
Strassburg 1539 (K)
DDK 208

LXIII Attende Søndag efter Trinitatis:

Himlen har det høit udsagt
Mel.: Søde Jesu! vi er her = 114
se XV

LXIV Nittende Søndag efter Trinitatis:
Min dunkel følger, hvor jeg gaaer
Mel.: Jeg beder Dig, min Herre og Gud = Z 45
se VI

LXV Tyvende Søndag efter Trinitatis:
Kast Mørkets Taagedragt, min Aand!
Mel.: O kjære Sjæl fald ydmyg ned! = Z 66
se XX

LXVI Een og tyvende Søndag efter Trinitatis:
For Mørkets Børn er under Skeet
Mel.: Kommer til mig, sagde Guds Søn = Z 66
se XX

LXVII Alle Helgens Dag:
Halleluja! Om Seir og Fred
Mel.: Vor Gud han er saa fast en Borg = Z 120
se II

LXVIII To og tyvende Søndag efter Trinitatis:
Du bød mig bede, Fader!
Mel.: Nu hviler Mark og Enge = Z 84
H. Isaac o. 1500/Nürnberg 1581 (K)
DKK 127 b

LXIX Tre og tyvende Søndag efter Trinitatis:
I Herrens Frygt min Sjæl er fri
Mel.: O Store Gud! din Kjærlighed = Z 45

se VI

LXX Fire og tyvende Søndag efter Trinitatis:
Der er et helligt Værge
Mel.: Hjertelig mig nu længes = Z 34
H.L. Hassler 1601 (Thu)
DDK 22 b

LXXI Fem og tyvende Søndag efter Trinitatis:
Jeg vil min Gud paakalde
Mel.: Guds Godhed ville vi prise = Z 27
Visemel. 16. årh. Italien/Magdeburg 1571/Frankfurt 1672 (Ar)
DDK 135

LXXII Sex og tyvende Søndag efter Trinitatis:
Lov og Tak og evig Priis
Mel.: Søde Jesu! vi er her = Z 114
se XV

LXXIII Syv og Tyvende Søndag efter Trinitatis:
Store Syn er aabenbaret
Mel.: Nu velan, vær glad tilmode! = Z 88
se IX

Noter:

1. Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage af B.S. Ingemann, Kbh. 1825
2. Julegave. En samling af Digte. 1816.
3. Morgenpsalmer til Brug for Eleverne i Sorøe Akademis Skole. 1822.
4. Dend Forordnede Ny Kirke-Psalmebog. Odense 1699.
5. Psalmebog eller En Samling af gamle og nye Psalmer, udgivet af Ludvig Harboe og Ove Høgh. Guldberg, Kbh. 1778.
6. Psalmebog til Kirke og Huus-Andagt, Kbh. 1855.

7. Psalmer og Aandelige Sange af Thomas Kingo, samlede og udgivne af P.A. Fenger, Sognepræst til Slots-Bjergby og Sludstrup Menigheder i Sjællands Stift, Kbh. 1827.
8. se Anders Malling: Dansk Salme Historie 1962-78 bind VIII, s. 314.
9. Grundtvigs anmeldelse af Ingemanns Høimesse-Psalmer (1825) i Theologisk Maanedsskrift 1825 bd. 3, s. 156-162. Her efter Peter Balslev-Clausens artikel om samme i Hymnologiske Meddelelser, 12. årgang 1983, nr. 1, s. 3.
10. Grundtvigs udkast til anmeldelse af Ingemanns Høimesse-Psalmer, her Hymnologiske Meddelelser 1983, nr. 1, s. 52.
11. H.O.C. Zinck: Koral-Melodier til den evangelisk-christelige Psalmebog, Kbh. 1801. Hardenach Otto Conrad Zinck (1746-1832), elev af J.S. Bachs søn, Carl Ph. Emmanuel Bach. Z var syngemester ved Det kgl. Teater og lærer på Blågårds Seminarium.
12. Den Nye Psalme-Bog, Kbh. 1740 og fremefter. Med nodebilag.
13. F.C. Breitendich: Fuldstændig Choralbog, Kbh. 1764.
14. Niels Schiørring: Kirkemelodierne 1781 og Choralbog 1783 (med Tillæg).
15. A.P. Berggreen: Melodier til den af Roeskilde-Præsteconvent udgivne Psalmebog og til "Evangelisk-Christelig Psalmebog", Kbh. 1853, med forordet "Om Menighedssangen".
16. Thomas Kingo: Gradual. En Ny almindelig Kirke-Salmebog, Odense 1699.
17. Brev til Christiane Rosenørn 23. februar 1844, her fra Peter Balslev-Clausen: Salmedigteren B.S. Ingemann, s. 57, Materialecentralen, Religionspædagogisk Center, 1989.
18. Thomas Laub (1852-1927), kirkesangsreformator og organist ved Holmens Kirke, udgiver af bl.a. Musik og Kirke, Kbh. 1920.
19. Den danske Koralbog. Melodisamling til den danske salmebog med Jens Peter Larsen og Mogens Wöldike, Kbh. 1954, 2. rev. udgave 1973.
20. Bernhard Sev. Ingemann, Samlede Skrifter, Fjerde Afdelings Syvende Bind, Anden Udgave, Kbh. 1861 (Romanzer, Sange og Æventyrdigte).
21. Anders Malling, Dansk Salme Historie VI, s. 350-351.
22. Den danske Salmebog, Kbh. 1953.
23. Morgensange for Børn, 1837.
    Syv Aftensange, 1838. Begge samlinger med musik af C.E.F. Weyse (1774-1842).

Desuden henvises til:

Registrant over salmemelodier i Danmark 1569-1973, udarbejdet af Henrik Glahn, Kbh. april 1998, upubliceret.

Henrik Glahn, Salmemelodier i dansk tradition. Salmen som lovsang og litteratur I. Th. Borup Jensen og K.E. Bugge (red.)
Religionspædagogiske studier, Gyldendal 1972, s. 191 ff.

Forfatternes adresser

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, Ahlmanns Allé 14,
DK-2900 Hellerup

Organist Birgitte Ebert, Røntoftevej 4, st.
DK-2860 Søborg

Sognepræst Vibeke Hammerum, Bjergevej 1, Svanninge,
DK-5600 Fåborg

Forfatter, cand.theol. Vidar Kristensen, Fagertunveien 157,
N-1342 Jar, Norge

Sognepræst Ove Paulsen, Tofthøjvej 37,
DK-9280 Storvorde

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 1998

INDHOLDSOVERSIGT

ARTIKLER

Balslev-Clausen, Peter: Grundtvig og Ev.-kr.Psalmebog s.209
Bjerrum, Marie: Om datering af Brorson-salmer s.37
Brisson, Benedikte: Gellerup Kirkesangbog 96 s.104
Deden, Helene: En Pen i Graad Poleret s.117
Ebert, Birgitte: Mel.til Ingemanns Høimesse-Psalmer s.249
Gammeltoft-Hansen, B.: Har vi brug for nålestr.salmesang s.75
Hammerum, Vibeke: Ev.-chr. Psalmebog af 1798 s.165
Hansen, Jørgen Ernst: Om Musik og Kirke af Thomas Laub s.81
Johansen, Johannes: Lidt om at digte salmer... s.67
Jørgensen, Hans Anker: Nogle sider af mine salmers hist. s.5
Kjær, Sigrid W.: Nationalfølelse og rel. i da. fædrelandss. s.151
Kristensen, Vidar: Ev.-kr. Psalmebog i norsk kontekst s.183
Paulsen, Ove: Om Brorson i Ev.-kr. Psalmebog s.191
Ryökäs, Esko: Kristologi i stället för pneumatologi s.95
Stidsen, Johs. Enggaard: 2 supplerende bemærkninger s.49
Svendsen, Margit: Salmebogstillægget til eksamen s.43
Tveit, Sigvald: Kirkemusik og identitet s.139
Wendler, Merete: En ny salmemelodi s.31
Østergaard, Margrethe: Salmebogstill.t. eksamen, melodisiden s.47

ANMELDELSER

Sigvald Tveit og Eyvind Skeie: Strengen er af Gull
(Birgitte Ebert) s.163
Menneskevordelse og Korsdød. Stykker af oldengelsk kristen
digtning i gengivelse v. Bent Noack (Ove Paulsen) s.53

TEKSTER OG MELODIER

Johannes Johansen og Henning Wellejus s.58
Hans Anker Jørgensen og Merete Wendler s.1

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. Gustav Björkstrand,
Eriksgatan 5 D 102, SF-20110 Åbo, Finland. Tlf. 921 32 46 59.

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Ove Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 1 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter